

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İHRACATI DESTEKLEME MEKANİZMALARI
KAPSAMINDA DAHİLDE İŞLEME REJİMİ: KİMYA SEKTÖRÜ
ÜZERİNE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan BİRKAN

KOCAELİ 2019

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İHRACATI DESTEKLEME MEKANİZMALARI
KAPSAMINDA DAHİLDE İŞLEME REJİMİ: KİMYA SEKTÖRÜ
ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan BİRKAN

Prof. Dr. Hasan Bülent KANTARCI

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İHRACATI DESTEKLEME MEKANİZMALARI
KAPSAMINDA DAHİLDE İŞLEME REJİMİ: KİMYA SEKTÖRÜ
ÜZERİNE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

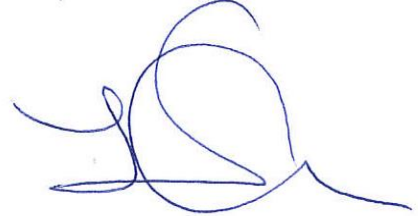
Tezi Hazırlayan: Ramazan BİRKAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 02.10.2019/25

Jüri Başkanı: Prof. Dr. H. Bülent KANTARCI

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Yaşar SARI

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Hanife BIDİRDİ

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

Ülkemiz mevcut iktisadi koşullarının önümüzdeki dönemlerde devam edeceği varsayımı ile üretim zincirinin her aşamasında devlet desteklerinin önemini kaybetmeyeceği, aksine daha da artıracığını öngörebiliriz. Özellikle devlet desteklerinin ihracatı olumlu etkileyen sektörlerle yönelmesi, ülke ekonomisinin güçlenmesi için son derece önemlidir. Kimya sektörü Türkiye ihracat sıralamasında üçüncü sırada olan ve devletin ihracatı destekleme mekanizmalarından önemli ölçüde yararlanan bir sektördür. Kimya sektörünün yararlandığı destekleme mekanizmalarından en önemlisi de Dahilde İşleme Rejimi uygulamasıdır. Bu açıdan bakıldığında, Dahilde İşleme Rejimi kullanımının kimya sektöründe ihracat ve ithalat üzerindeki etkisinin incelenmesi önemli olmaktadır.

Uzun soluklu bir çalışma olan “Türkiye’de İhracatı Destekleme Mekanizmaları Kapsamında Dahilde İşleme Rejimi: Kimya Sektörü Üzerine Bir Uygulama” konulu yüksek lisans tezimin hazırlanmasında değerli hocam Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU ve değerli dostlarım Dr. Haydar KARADAĞ ile Dr. Hakan KAYA’nın vermiş oldukları manevi destek ve yönlendirmelerin önemli bir yeri vardır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yol gösteren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve teşvikleri ile motivasyonumu artıran danışman hocam Prof. Dr. H. Bülent KANTARCI’nın katkılarını unutmam mümkün değildir.

Bu vesileyle, tüm çalışmalarımdaya olduğu gibi, tez çalışmamda da bana büyük destek sağlayarak her zaman yanımda yer alan, İMMİB Genel Sekreterliği ve T.C. Ticaret Bakanlığı İstanbul Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğü’ndeki mesai arkadaşlarıma ve danışman hocam Prof. Dr. H. Bülent KANTARCI’ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Son olarak tez çalışmamda her zaman yanımda olan değerli eşime ve sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ramazan BİRKAN

Kocaeli, Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEVLET YARDIMLARINA DAİR KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR	3
1.1. Devlet Yardımı Kavramı ve Önemi	3
1.2. Türkiye’de İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Gelişim Süreci	6
1.3. Bakanlık ve İş Birliği Kuruluşları	7
1.3.1. T.C. Ticaret Bakanlığı	8
1.3.2. Kamu Kurumu Niteliğindeki Kuruluşlar ve Üst Kuruluşlar	9
1.3.2.1. Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri	10
1.3.2.2. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	14
1.3.2.3. Diğer İşbirliği Kuruluşları.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. İHRACAT DESTEKLERİ	16
2.1. İhracata Yönelik Devlet Yardımları	16
2.1.1. Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Desteği	18
2.1.2. Pazara Giriş Belgeleri Desteği	19

2.1.3. Pazar Araştırması Desteği.....	20
2.1.4. Fuar Katılım Destekleri	21
2.1.5. Yüksek Katma Değer Sağlayan Turquality Markalaşma Programı	22
2.1.5.1. Marka Kavramı ve Kapsamı.....	22
2.1.5.1.1. Markanın Alıcı ve Satıcı/Firma Açısından Değerlendirilmesi ...	23
2.1.5.1.2. Marka İmajı	24
2.1.5.1.3. Marka Değeri.....	25
2.1.5.2. Turquality® Markalaşma Programı.....	26
2.2. Vergi Muafiyeti ve İstisnası Sağlayan Destek Sistemleri	28
2.2.1. Dahilde İşleme Rejimi	28
2.2.2. Hariçte İşleme Rejimi	31
2.2.2.1. Hariçte İşleme Rejimi Mevzuatı.....	31
2.2.2.2. Hariçte İşleme Rejiminde Müracaatların Değerlendirilmesi	32
2.2.2.3. Hariçte İşleme Rejiminde Taahhütlerin Kapatılması.....	32
2.2.2.4. Hariçte İşlemeye İlişkin İstatistikler	33
2.2.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası.....	34
2.2.3.1. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Mevzuatı.....	35
2.2.3.2. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Kapsamı	35
2.2.3.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Müracaatı.....	36
2.2.3.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Kapatılması.....	36
2.2.4. Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesi.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ UYGULAMASI	38
3.1. Dahilde İşleme Rejimi Uygulama Esasları.....	39
3.1.1. Dahilde İşleme Rejimi Mevzuatı.....	39
3.1.2. Dahilde İşleme Rejimi Tedbirleri.....	39
3.1.2.1. Şartlı Muafiyet Sistemi (Askıya Alma)	40
3.1.2.2. Geri Ödeme Sistemi.....	43
3.1.3. Belge/İzni Düzenlenmesi	45
3.1.3.1. Dahilde İşleme İzni Verilebileceği ve Verilemeyeceği Durumlar	46
3.1.3.2. Belge/İzin Müracaatı.....	47

3.1.3.3. Belge/İzin Müracaatı Değerlendirilmesi	47
3.1.4. Süre İşlemleri	48
3.1.4.1. Belge/izin Süresi.....	48
3.1.4.2. Haklı Sebep Hallerinin Değerlendirilmesi	49
3.1.4.3. Mücbir Sebep ve Fevkalade Hallerin Değerlendirilmesi	49
3.1.5. Takip ve Değerlendirme	50
3.1.5.1. İhracat Taahhüdünün Yerine Getirilmesi.....	50
3.1.5.2. Aracı Firma Kullanılarak İhracat ve İthalatın Yapılması.....	50
3.1.5.3. Gözetim ve Korunma Önlemlerine Tabi Olan Eşya	51
3.1.5.4. Telafi Edici Vergiye İlişkin Durumlar	51
3.1.6. İhracat Taahhüt Kapatma İşlemi	53
3.1.7. Dahilde İşleme Rejimi Tedbirlerine Aykırılık	55
3.1.8. Dahilde İşleme İzin Belgesi Türleri	56
3.1.9. Dahilde İşleme Rejimi Otomasyon Projesi ve Amacı	57
3.1.10. Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Etkileri Üzerinde Başlıca Literatür Çalışmaları.....	58
3.2. Türkiye Dış Ticaretinde Dahilde İşleme Rejiminin Yeri	60
3.2.1. Dahilde İşleme Rejimi Dış Ticaret Gerçekleşmeleri.....	61
3.2.2. Türkiye’nin Avrupa Birliği Ülkeleriyle Olan Dış Ticareti	64
3.2.3. Dahilde İşleme Rejimi Uygulanmasına İlişkin Türkiye ile Avrupa Birliği Karşılaştırması	67
3.2.4. Sektörel Bazda Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı Dış Ticaret Gerçekleşmeleri	70
3.3. Dahilde İşleme İzin Belge İstatistikleri	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE KİMYA SEKTÖRÜNDE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KULLANIMI İLE KİMYA SEKTÖRÜ İHRACATI ARASINDAKİ İLİŞKİ: EKONOMETRİK ANALİZ.....74

4.1. Kimya Sektörünün Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri.....	74
4.2. Ekonometrik Yöntem	75
4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Seti.....	78

4.4. Ekonometrik Analiz ve Bulgular	78
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	98
EK 1: DİİB Örneği.....	98
EK 2: DİİB Örnek İhracat Listesi	102
EK 3: DİİB Örnek İthalat Listesi.....	102
EK 4: DİİB Örnek Hammadde Sarfiyat Tablosu.....	103
EK 5: DİR Otomasyon Kullanıcı Ara Yüzü Ekran Görüntüsü	104
EK 6: Yeni Otomasyon Projesi Deneme Ekran Görüntüsü	105
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ÖZET

Günümüzün ekonomik koşulları içinde istikrarlı bir şekilde büyüme ve gelişime ayak uydurmak, dış politikalarla uyumlu bir ihracat yapısı ve uluslararası alanda belirlenmiş standartlar ile başarılabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ihracatta devlet yardımları, şirketleri daha iyi seviyelere getirerek ülke ekonomisine ve kalkınmasına önemli katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de Ticaret Bakanlığı’nca sağlanan ihracatı destekleme ve teşvik mekanizmaları, ekonomik büyümeyle gelişen ve ekonomik gelişmeye katkı sağlayan önemli etkenler arasındadır. Bu mekanizmalardan en önemlisi Gümrük Birliğiyle birlikte uygulamaya konulan ve önemini her geçen gün artıran Dahilde İşleme Rejimidir. Bu rejim temelinde, dış ticaretle ilişkili olan firmalara vergi muafiyet ve istisnaları ile çeşitli gümrük kolaylıkları sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Bu çalışmada; ihracata yönelik devlet yardımlarında genel tanımlamalar yapılarak başlıca desteklemelerin neler olduğu ve işleyiş süreçleri incelenmiştir. Türkiye’deki Dahilde İşleme Rejimi (DİR) uygulaması etrafında ele alınarak, Kimya Sektörü özelinde, gerçekleştirilen ihracat ile Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yapılan ihracat ve ithalat arasındaki ilişki ekonometrik analiz yöntemiyle araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dahilde İşleme Rejimi, İhracata Yönelik Devlet Yardımları, Vergisel Teşvikler.

ABSTRACT

In today's economic conditions, steady growth and keeping pace with development can be achieved with internationally determined standards and an export structure that is compatible with foreign policies. Especially in the developing countries, government support for export, contributes to national economy and development by bringing the companies to a better level.

In Turkey, export support and incentive mechanisms which are provided by the Ministry of Trade, are among the important factors that improve with the economic growth and contribute to economic growth. The most important of these mechanisms is the Inward Processing Regime, which is implemented along with the Customs Union and increases its importance day by day. This regime is designed for the firms that are associated with foreign trade, mainly to provide tax exemptions-exceptions and various easiness in the Customs.

In this study; general definitions are made about the state aids for export and the main types of export aids and their process are analyzed. By discussing in detail the application of the Inward Processing Regime (IPR) in Turkey, specifically in the chemical sector, the relationship between exports and imports within the Inward Processing Regime (IPR) and exports performed is analyzed by using econometric analysis.

Keywords: *Inward Processing Regime, State Aids for Export, Tax Incentive.*

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller: Genişletilmiş Dickey- Fuller
AKİB	: Akdeniz İhracatçı Birlikleri
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
BAİB	: Batı Akdeniz İhracatçıları Birliği
Bakanlık	: T.C. Ticaret Bakanlığı
Belge/İzin	: Dahilde İşleme İzin Belgesi/Dahilde İşleme İzni
CIF	: Cost, Insurance, Freight: Fiyat, Sigorta, Navlun
DAİB	: Doğu Anadolu İhracatçıları Birliği
DEFRA	: Department for Environment, Food & Rural Affairs: İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İlişkiler Bölümü
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DENİB	: Denizli İhracatçıları Birliği
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DİR	: Dahilde İşleme Rejimi
Dİİ	: Dahilde İşleme İzni
DİİB	: Dahilde İşleme İzin Belgesi
DKİB	: Doğu Karadeniz İhracatçıları Birliği
DKO	: Döviz Kullanım Oranını
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EB	: Ekonomi Bakanlığı
EİB	: Ege İhracatçı Birlikleri
FOB	: Free On Board: Güvertede Teslim
GAİB	: Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri
GATT	: The General Agreement on Tariffs and Trade: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
HİB	: Hizmet İhracatçı Birliği

Hİİ	: Hariçte İşleme İzni
HİİB	: Hariçte İşleme İzin Belgesi
HİR	: Hariçte İşleme Rejimi
HMRC	: Her Majesty's Revenue and Customs: İngiltere Gelirler ve Gümrük İdaresi
İB	: İhracatçı Birlikleri
İİB	: İstanbul İhracatçı Birlikleri
İİGÜ	: İkincil İşlem Görmüş Ürün
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
İMMİB	: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri
İTKİB	: İstanbul Tekstil Konfeksiyon ve İhracatçı Birlikleri
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİB	: Karadeniz İhracatçı Birlikleri
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KKDF	: Kaynak Kullanım Destekleme Fonu
OAİB	: Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri
OKSB	: Onaylanmış Kişi Statü Belgesi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEV	: Telafi Edici Vergi
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
Topluluk	: Avrupa Topluluğu
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UİB	: Uludağ İhracatçı Birlikleri
UR-GE	: Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi
vb.	: Ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
VRHİ	: Vergi Resim Harç İstisnası
VRHİB	: Vergi Resim Harç İstisnası Belgesi
YDS	: Yabancı Dil Sınavı
Yİ-ÜFE	: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. İhracatçı Birlikleri Bazında 2011-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İhracat ve Oransal Dağılımı	12
Tablo 2.1. 2016-2018 Yılları Arasında Başlıca İhracata Yönelik Devlet Yardımları Gerçekleşen Tahakkuk Tutarları.....	17
Tablo 2.2. 2018 Yılı'nın En Değerli Markaları.....	25
Tablo 2.3. Turquality® Marka Destek Programı Kapsamındaki Destekler	27
Tablo 2.4. 2006-2018 Döneminde Hariçte İşleme Rejimi Kapsamı İhracat ve İthalat Değerleri	33
Tablo 2.5. Hariçte İşleme İzin Belgeleri Sektörel Dağılımı	34
Tablo 3.1. Dahilde İşleme Rejimi ile İthalatta Şartlı Muafiyet ve Geri Ödeme Sistemlerinin Payı.....	45
Tablo 3.2. Dahilde İşleme İzni Verilmeyecek Eşya Listesi	47
Tablo 3.3. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı İhracata İlişkin İnceleme	61
Tablo 3.4. TİM Verilerine Göre Türkiye'nin Tüm Ülkelerle Olan İhracatı.....	62
Tablo 3.5. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı İthalat ve DKO'ya İlişkin İnceleme	63
Tablo 3.6. Türkiye'nin Tüm Ülkelerle ve AB Ülkeleri (AB28) ile Dış Ticareti	66
Tablo 3.7. TİM Verilerine Göre Türkiye'nin AB Ülkeleriyle Olan İhracatı.....	66
Tablo 3.8. TİM Verilerine Göre Türkiye'nin DİR Kapsamı AB ve Tüm İhracat Karşılaştırması	67
Tablo 3.9. 2006-2018 Döneminde DİR Kapsamında Sektörel Bazda Toplam İhracat.....	70
Tablo 3.10. 2006-2018 Döneminde DİR Kapsamında Sektörel Bazda Toplam İthalat	71
Tablo 3.11. Yıllar İtibari ile Verilen Dahilde İşleme İzin Belge Sayıları	72
Tablo 4.1. Kimyevi Maddeler ve Mamulleri Sektörü İhracatının DİR Toplamı-Sektör Toplamı Olarak Kıyaslamalı Raporu (Dönem: 01.01.2006 - 30.06.2019).....	74
Tablo 4.2. ADF Birim Kök Testi.....	79
Tablo 4.3. Ng-Perron Birim Kök Testi.....	79

Tablo 4.4. Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi.....	80
Tablo 4.5. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (kexp-kdirexp).....	80
Tablo 4.6. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (kexp-kdirimp)	81
Tablo 4.7. Johansen Koentegrasyon Testi (kexp-kdirexp).....	81
Tablo 4.8. Johansen Koentegrasyon Testi (kexp-kdirimp)	81
Tablo 4.9. VECM Nedensellik Testi Sonuçları	82
Tablo 4.10. Uzun Dönem Katsayılarının Belirlenmesi	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Hariçte İşleme Rejimi İşleyiş Süreci.....	31
Şekil 3.1. Dahilde İşleme Rejiminde Şartlı Muafiyet Sistemi İşleyiş Süreci	40
Şekil 3.2. Dahilde İşleme Rejiminde Eşdeğer Eşya Kullanımı İşleyiş Süreci.....	42
Şekil 3.3. Dahilde İşleme Rejiminde Geri Ödeme Sistemi İşleyiş Süreci.....	44

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1. 2016-2018 Yılları Arası İhracata Yönelik Devlet Yardımları Başvuruları	18
Grafik 2.2. Turquality® Programına Başvuru Yapan Firma Sayısı	28
Grafik 3.1. Yıl Bazında DİİB Başvurusu Yapan Firma Sayısı	73

GİRİŞ

Türkiye’de ihracatın artırılması amacıyla 1963 yılında yürürlüğe giren ve vergisel düzenlemeleri içeren 261 numaralı kanun, günümüzde de varlığını sürdüren teşvik sisteminin başlangıç aşaması olarak kabul edilebilir. Bu kanun ve sonrasındaki dönemde yapılan yeni düzenlemeler 1984 yılına kadar geliştirilerek sürdürülmüştür. Küreselleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen 1980 yılından itibaren, ülkelerarası ticaretin hızla artması ile ülkeler iktisadi ve mali sistemlerinde değişikliklere gitmişlerdir. Bununla beraber, devletin kural koyan, yönlendiren ve denetleyen yönleri, gelişen liberal pazar mekanizmalarıyla günden güne daha da önem kazanmaya başlamıştır. Dışa açılım sürecinin başlatılmasıyla, Türkiye’nin büyümesinde ithal ikameci anlayış terkedilmiştir. Bu süreç sonrasında ihracat teşvikleri, yeni bir anlayış olarak benimsenen ihracata dayalı büyüme kapsamında ülke ekonomisi için ana unsurlarından biri haline gelmiştir.

Türkiye’de ihracatı destekleme ve düzenleme çalışmaları Ticaret Bakanlığınca yürütülmektedir. Bakanlık, bu konudaki bazı yetkilerini kanuni düzenlemeler çerçevesinde işlevsel bir mekanizma oluşturabilmek için kısmen de olsa Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi kamu kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşlara devretmiştir. Bu özerk kurumların devlet yardımlarında yetkilendirilmeleri sonucunda, destekleme süreçlerinde işleyişin merkezden kaynağa doğru yönelmesine ve sorunların daha hızlı çözülmesine olanak sağlanmıştır. İhracatın başlangıcından son aşamasına kadar devlet yardımları, üretim, pazarlama, markalaşma, yatırım ortamının iyileştirilmesi gibi durumları etkileyen temel unsurlarından biridir. İhracatın artması devlet desteklerinin kullanımını artırır. Ayrıca, ihracat artışının bir neticesi olarak milli gelir düzeyi de artar ve iktisadi kalkınma gerçekleşir. Bu sürecin işleyişinin sürdürülebilir olmasında ihracat desteklerinin önemli bir payı vardır.

TİM 2023 ihracatta yenilikçilik vizyonuyla, firmaların küresel ölçekte rekabetçi bir ihracat anlayışına getirilmesini amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, teknoloji, inovasyon, Ar-Ge, markalaşma alanlarında ihracat yapan firma sayısının artırılarak güçlendirilmesi hedeflenmiştir. TİM bu hedefi gerçekleştirmek için “İhracatta sürdürülebilirlik ve yenilikçilik” başlıklı temel bir rota belirlemiştir.

Devletin maliye politikası araçları içinde serbest piyasa ekonomisine nüfuz edebildiği en önemli araçlardan biri de teşvik politikalarıdır. Piyasa koşullarındaki değişmelerle birlikte kamu otoritesi destekleme faaliyetlerinde de düzenlemelere girmektedir. Gelişmiş ülkelerde devlet yardımlarında piyasa koşulları etkili olurken, gelişmekte olan ülkelerde ise hükümetin (iktidarın) uyguladığı iktisadi politikalar etkili olmaktadır.

Türkiye’de otomotiv ve hazır giyim sektörlerinden sonra ihracat sıralamasında üçüncü sırada yer alan kimya sektörü, toplam ihracatın %10’undan fazlasını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kimya sektöründe DİR kullanımı ile kimya sektörü ihracatı arasındaki ilişkiyi ekonometrik olarak analiz etmektir. Dört ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, devlet desteklerine ilişkin tanımlamalar yapılarak genel bir çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde ihracat desteklerine ilişkin tanımlamalar yapılmış, yasal düzenlemeler muvacehesinde açıklamalar yapılarak sıralanmıştır. Markanın tanımı yapılarak önemi vurgulanmış; Türk malı imajının olumlu hale getirilmesi için oluşturulan ve devlet tarafından desteklenen ilk ve tek markalaşma programı olan Turquality® programı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, vergisel destekleme yoluyla ihracatı teşvik sistemi olan ve ihracatımızın yaklaşık %50’sini oluşturan DİR’in mevzuat yapısı geniş bir çerçevede incelenerek uygulama şekilleri irdelenmiştir. DİR’de yapılan belli başlı literatür çalışmalarının değerlendirmelerine yer verilmiştir. Ayrıca, DİR’in Türkiye’nin dış ticaretindeki yeri ve önemi dış ticaret rakamlarını içeren çeşitli tablolarla gösterilmiştir. Dördüncü ve son bölümünde ise, kimya sektörü dış ticaretinde (ihracat ve ithalatında) DİR kullanımı ile kimya sektörü ihracatı arasındaki ilişki, birim kök testleri, eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli (Vector Error Correction Model, VECM) yoluyla ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Bu analizde, Türkiye’de kimya sektöründe Ocak 2006-Aralık 2018 dönemini içeren üç aylık dış ticaret verileri kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEVLET YARDIMLARINA DAİR KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

Esasen dış ticaret hacmini geliştirmek özelde de ihracatı desteklemek için sağlanan ihracata yönelik devlet yardımları, firmaların üretiminin başlangıcından son kullanıcıya kadar her aşamada yurt dışına ulaşmalarında tüm firmaları kapsayacak şekilde Ticaret Bakanlığınca yürütülmektedir. Dış ticaret firmaları, uluslararası pazarlarda karşılaştıkları problemlerin azaltılması veya giderilmesi, rekabet gücünün artırılarak üretim, pazarlama, Ar-Ge ve yeni projeler üretebilmelerinin sağlanması amacıyla Bakanlık tarafından desteklenmektedir. Bu bölümde desteklere ilişkin tanımlamalar yapılarak, desteklerle ilişkili olan başlıca kurum ve kuruluşlar incelenmiştir.

1.1. Devlet Yardımı Kavramı ve Önemi

Devlet yardımları, devlet destekleri ve teşvikler aynı amaçlar için kullanılan kavramlar olup, ekonomik süreçleri başlatmaya, sürdürmeye, canlandırmaya, dönüştürmeye ve çeşitlendirmeye yarayan devlet tarafından firmalara sağlanan ayrıcalıklardır. Devletin, ekonomi üzerindeki etkisi artırıp etkinliğini koruması için ve aynı zamanda iktisadi politikaları tabana yayması için devlet yardımları önemli uygulamalardır.

Teşvik kavramı ise ekonomi yazınında; bazı ekonomik aktivitelerin diğerleri karşısında daha çok ve hızlı gelişimini sağlamak amacıyla devletçe farklı yöntemlerle karşılıklı veya karşılıksız olarak sağlanan maddi ya da maddi olmayan desteklemeler, yardımlar ve özendirme şeklinde tanımlanmaktadır (Çiloğlu, 1997: 1). Teşviklerle, sürdürülebilir büyümenin sağlanarak kaynakların etkin dağıtımı ve tasarruf artışı neticesinde ihracatın desteklenmesi ve aynı zamanda döviz girdilerinin artması sağlanır. “Teşvik” kavramı, sübvansiyon, ekonomik amaçlı mali yardım, imalatçıya verilen transferler, prim, ucuz kredi ve aynı yardımlar olarak ta ifade edilmektedir (Acinöroğlu, 2009: 149).

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca belirlenen Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)’na göre devlet teşvikleri muhasebeleştirilir. TMS’de Devlet

yardımı, “Belirli koşulları yerine getiren bir işletme veya işletmeler grubuna bir ekonomik fayda sağlamak üzere devlet tarafından yapılan faaliyetlerdir” ve devlet teşviği de “İşletmenin faaliyet konuları ile ilgili belirli koşulların geçmişte veya gelecekte yerine getirilmesi karşılığında işletmeye kaynak transferi şeklindeki devlet yardımlarıdır” şeklinde tanımlanmıştır (TMS 20, 2005: 2).

Ayrıca, 6015 sayılı Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun’un tanımlar kısmında “Devlet desteği: Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticareti etkilediği ölçüde doğrudan kamu tarafından veya kamu kaynakları aracılığıyla herhangi bir şekilde sağlanan, belirli teşebbüslere veya belirli ürünlerin üretimine ayrıcalık tanıyarak rekabeti bozan veya bozma tehdidi oluşturan ve yararlanana mali fayda sağlayan her türlü tedbirini ifade eder” denilmektedir (6015 sayılı Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun, 2010: 10663). Bu tanımlar göz önüne alındığında, devlet yardımlarını belli başlı şartlar çerçevesinde çeşitli yöntem ve yönlerden devlet tarafından sağlanan faydalar olarak ifade edebiliriz.

Teşvik kavramı yerine uluslararası anlaşmalarda; örneğin Avrupa Birliği (AB) Kurucu Anlaşması’nda devlet yardımları, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasında (GATT) sübvansiyon kavramı kullanılmaktadır (Topal, 2016: 36). GATT’ın 16. maddesinde gelir ve fiyat desteği uygulamaları dahil doğrudan ya da dolaylı olarak bir malın bir ülkeden ihracatını artıracak yada o ülkeye ithalatını azaltacak şekilde işlenmesi sübvansiyon olarak adlandırılmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Kuruluş Anlaşmasına ek “Sübvansiyonlar ve Telif Edici Tedbirler Anlaşması” sanayi ürünlerine verilen devlet yardımlarını düzenlemektedir. Söz konusu anlaşma, hükümetlerin muhtelif politika amaçları doğrultusunda sübvansiyon sağlayabileceğini kabul etmekle birlikte, doğabilecek ticaret bozucu etkileri nedeniyle sübvansiyon uygulamaları konusunda bazı kısıtlamalar getirmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2004: 320). Üye devletlerin yerli üretimi korumaya yönelik sağlamış oldukları doğrudan yardımlar, uluslararası rekabeti ve ekonomik düzeni bozucu olarak görülmüş ve ticaretin kolaylaştırılması amacıyla yasaklanmıştır. Bu yasaklamaların ekonomik açıdan zayıf olan ülkeler cephesinden bakıldığında gelişmiş ülkeler lehine olabilecek bir düzenleme olduğu görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerden biri olan ülkemizin sosyal ve ekonomik kalkınması gerçekleşen yatırımlarla doğrudan ilişkilidir. Yatırımlarla birlikte istihdam ve kapasite artışı sağlanır. Bu da bireysel harcamaları artıran ve kurumsal gelişimi getiren bir etki yapar. Böylece vergi gelirlerinde artışı sağlayarak devletin vatandaşları için sunduğu hizmet sayısı ve kalitesi de artar. Bu yardımlar, daha yaşanabilir bir ülke olabilmek adına gereken yatırımları yapacak olan girişimcilerin daha istekli hale gelmesini, finansman ihtiyacı ve asimetrik bilgi gibi engelleri aşılabilmelerini sağlayacak olan desteklerdir. Desteklemelerle teşvik edilen yatırımlar kalıcı etkiler sağlayarak özellikle de istihdam artışına büyük katkı sağlayacaktır.

Bu itibarla, ekonomik birimlerin küresel piyasalarda etkin olabilmesi, rekabeti sağlayabilmesi, yenilikçi gelişmeleri yakından takip edebilmesi için devlet yardımlarının önemli bir işlevi vardır. Bu doğrultuda ilerleyebilmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için de devlet yardımlarının bir unsuru olan ihracata yönelik devlet desteklerinin önemli bir rolü vardır. Bu anlamda, ihracat desteklerinin nihai hedefi; ürünlerinin katma değerinin yükselmesi, katma değerli ve yüksek teknoloji ürünlerin çeşitlendirilmesi ile üretilen ürünlerin uluslararası piyasalardan daha fazla pay almasının sağlanarak ihracatımızın desteklenmesidir. İhracat desteklenmesi ülkelerin gelir düzeyinin artmasına ve her açıdan da refah düzeyinin artmasına neden olacaktır. Üretim artışı gelir artışını, gelir artışı da üretim artışını destekleyerek sürecektir.

Bu üretim zincirinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için devlet desteklemelerinin önemi her zaman devam edecektir. Bu türde teşvik mekanizmaları ile yatırım ortamları iyi bir düzeye ulaşacağından teşvik sistemlerinin, makroekonomik istikrarın korunması sonucunda ülkenin ekonomisini iyi yönde etkileyerek yatırım ortamlarının iyileşmesi ve neticesinde de yatırımlara ivme kazandırması beklenebilir (Akdeve, 2013: 330).

Kuruluş aşamasındaki firmalar sermayelerini artırmak için kredi kaynaklarına ulaşmadaki güçlükler nedeniyle mali sıkıntı yaşayabilirler. Kuruluş döneminde firmalar pazara girme, amortisman, üretim süreçlerini geliştirme, işçi masrafları vb. giderlerde, piyasada mevcut diğer firmalara göre daha yüksek maliyetlerle

karşılaşırlar. Bu tip firmaların piyasaya girerek piyasada tutunabilmeleri için bir süre devletçe desteklenmeleri gerekir.

Günümüzde devletin serbest piyasa ekonomisine müdahalede kullandığı en önemli maliye politikası araçlardan biri destekleme sistemleridir (Candan ve Yurdadoğ, 2017: 155). Bu nedenle, her destek sisteminin devlet tarafından etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Aksi takdirde, teşvik sisteminin piyasalara etkisi ve gücü kısa dönemde pozitif etki yaratabilir, uzun dönemde ise sistemin etkin kullanılmamasının bir sonucu olarak negatif etkilere sebebiyet verileceğinden piyasanın işleyişi bozulabilir. Bu nedenle, teşvik sistemleri süreçlerinin başlangıcından sonuna kadar olan süreçte, erişilebilirliğin artırılarak şeffaflığa önem verilmesi, etkinliğinin sürdürülmesi için güncel tutulması, gerçek anlamda denetlenebilirliğinin olması gerekir. Yetkili ve yetkilendirilmiş idari kuruluşların devlet desteklerini kullanım odaklı olarak değil sonuç odaklı olarak güncellemesi ve desteklerin verimliliğini artırması gerekmektedir.

1.2. Türkiye’de İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Gelişim Süreci

Türkiye’de sanayileşme ve imalat sanayinde gelişimin başlangıcını, yatırımların teşvik edilmesi amacı ile Osmanlı Devleti zamanında çıkarılan 1913 tarihli "Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı" adı ile geçici olarak düzenlenen yasaya kadar dayandırabiliriz. Aynı zamanda bu kanun 1927 yılında çıkartılan Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun da belirleyicisi olarak esas alınmıştır (Kasalak, 2012: 67). O dönemde ciddi bir savaşı yaşamış olan Türkiye’de imalat sanayi kalkınmasının temelleri devletçi politikalarla oluşturulmaya çalışılmıştır. 1960’lı planlı kalkınma dönemine kadar benzer düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden dışa açılım açısından öne çıkan 1951 yılında 5821 sayısı ile yasalaşan ve 1954 yılında tadil edilen 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"dur (Altay ve Karabulut, 2017: 190).

Günümüzde kullanılan teşvik politikalarının temelleri 1960 yılları itibari ile başlanan planlı döneme dayanmaktadır. Ülkemizde bu dönemde, ilk teşvik sistemi 1963 yılında 261 numarası ile yürürlüğe giren ihracatın geliştirilmesi amacıyla vergilerde yapılan düzenlemeleri ihtiva eden kanundur. 1960 sonrası planlı dönemde devamlı surette ihracatın geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Süreç geliştirilerek ve

yeni değişikliklerle 1984 yılına kadar sürdürülmüştür (H. Kaya, 2017: 1). Küreselleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen 1980 yılından itibaren, dünyada ülkeler arası ticaretin hızla artması nedeniyle ülkeler iktisadi ve mali sistemlerinde değişikliklere gitmek zorunda kalmışlardır (Yıldız, 2005: 19). Küreselleşme ile birlikte gelişen liberal pazar mekanizmaları kapsamında devletlerin kural koyan, yönlendiren ve denetleyen yönleri gün geçtikçe önem kazanmaya başlamıştır (Yalova, 2005: 85).

Dışa açılım politikasıyla birlikte Türkiye'nin büyümesinde ithal ikameci anlayış terk edilerek ihracat temelinde büyüme esas alınmış ve ihracat teşvikleri ekonominin ana unsurlarından biri olarak benimsenmiştir. Ülkemizde ithal ikamesine dayanan sanayileşme modelinden ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmesi neticesinde ihracat teşvik mevzuatı yeniden düzenlenerek ihracatın artırılması teşvik edilmiştir. 1984 yılına kadar ihracat daha çok vergi iadesi yoluyla destelenmiştir. Ancak, 1989 sonrasında küreselleşmenin bir etkisi olarak uluslararası mal ticaretinde de serbestleşmeler başlamıştır. GATT ve DTÖ benzeri uluslararası anlaşmalar ve kuruluşlar ile bu anlaşmaları imzalayan kuruluş üyesi ülkelere ihracatın teşvik edilmesinde, nakdi yardımların durdurulması şeklinde kısıtlamalar getirilmiştir (Dinler, 2003: 510-511). Böylece uluslararası piyasalarda mal ticaretinde ki engellemelerin kaldırılması ve rekabetçiliğin tüm ülkelerde uygulanabilir bir hal almasının sağlanması amaçlanmıştır.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda, AB ile imzalanan ve 1996 yılında uygulanmaya başlanan Gümrük Birliği Kararı ile yeni bir döneme girilmiştir. AB müktesebatına uyum çalışmaları yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu anlayış değişikliği ile ihracatı teşvik mekanizmaları çeşitlenmiş ve her sektörde verilmeye başlanmıştır. 2000 yıllar itibar ile özelleştirme süreci hızlandırılmış, devletin ekonomide ki doğrudan etkinlikleri azaltılarak temel amaç ve görevleri çerçevesinde işleyiş artırılmıştır.

1.3. Bakanlık ve İş Birliği Kuruluşları

T.C. Ticaret Bakanlığı ihracata etki eden devlet yardımları ve teşvikleri konusunda uygulama ve yetkinlik açısından en önemli bakanlıktır. İhracat Genel Müdürlüğü de devlet yardımları ve teşvikler konusunda Bakanlık bünyesinde

yetkilendirilmiştir. İhracat mevzuatını yapmak ve uygulamasını yapmak, ihracatı destekleyici ve yönlendirici konularda gerekli tedbirleri almak, devlet destekleri ile Dahilde İşleme Rejimine (DİR) ilişkin TİM ve İhracatçı Birlikleri (İB) ve ilişkili olan diğer kurumları görevlendirmede de yetkilidir. Dolayısı ile devlet yardımlarının yürütülmesi işlemlerinde görevlendirilen kurumlar İhracat Genel Müdürlüğü sorumluluğunda ve denetiminde olup doğabilecek sorunlarda Genel Müdürlük makam olarak son çözüm mercidir.

1.3.1. T.C. Ticaret Bakanlığı

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) ilk kuruluş aşamasında ticarete ilişkin yetkiler İktisat Bakanlığı bünyesinde sürdürülmüştür. Sonrasında ülkenin büyümesi ile birlikte Bakanlığın görevleri genişletilmiştir. 1939 yılı itibari ile Ticaret Bakanlığı ihdas edilerek bünyesinde Dış Ticaret Reisliği kurulmuş ve 32 yıl bu şekilde görev sürdürülmüştür. Dış ticarete 1971 yılında günümüzdekine benzer şekilde ilk yapılanma oluşturulmuştur.

1983 yılında 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Başbakanlığa bağlanarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı adı altında 11 yıl hizmet ifa edilmiştir. 1994 tarihi itibari ile 4059 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı olarak çalışan Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı şeklinde iki farklı kuruluşa dönüşmüştür. Anılan kanunla birlikte Dış Ticaret Müsteşarlığı'na (DTM) dış ticaret politikaları konusunda tam yetki verilmiştir. Dış ticaret, teşvik, yurt dışı müteahhitlik, ticari ve iktisadi anlaşmalardan sorumlu olarak 2011 yılına kadar 17 yıl boyunca dış ticarete ilişkin görev DTM tarafından yürütülmüştür (F. Kaya, 2017: 295-296).

Dünya ticaretinde ekonomik entegrasyonun arttığı, küresel olarak rakip ülkelerle dünya piyasalarında rekabet edilebilmesi ve 2023 vizyonu çerçevesinde 500 milyar \$ ihracat hedefi ile yeni ekonomi ve dış ticaret politikaları ihracata dayalı büyüme modeli olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda her ne kadar ihracat hedefine ulaşılmasa da yeni bir yaklaşım çerçevesinde ve üretimin sürecinin tamamını kapsayıcı yönde olacak şekilde 2011 yılında Ekonomi Bakanlığı kurumsal yapısına kavuşmuştur (T.C. Ticaret Bakanlığı [TB], 2019a).

Ülkemizin başkanlık sistemine geçiş sürecinde yapılan anayasal düzenlemelere uyum sağlaması amacıyla bazı kanun ve KHK'larla değişiklikler yapılmıştır. Ticaret

Bakanlığı, 703 sayılı KHK ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığının birleştirilmesi sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak çalışan iç ve dış ticaretten sorumlu bir bakanlık haline dönüşmüştür. Ekonomi politikaları ve ülkemiz siyasi yapısındaki değişikliklere paralel olarak Bakanlıkta günümüz yapısına böylece kavuşmuştur.

1.3.2. Kamu Kurumu Niteliğindeki Kuruluşlar ve Üst Kuruluşlar

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kurumları anayasal kuruluşlardır. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 135. maddesinde “*Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir.*” şeklinde tanımlanmış ve genel esas ve sınırları ise anayasanın aynı maddesinde aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- “*Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz,*
- *Bu meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar,*
- *Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partiler aday gösteremezler,*
- *Bu meslek kuruluşları üzerinde devletin idari ve denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir”* (TBMM, 2019).

Anayasadaki bu madde göz önüne alındığında, kamu kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşların, belli bir meslek iştirakçilerinin benzer ihtiyaçları ve mesleklerinin kalitesini koruyarak, kamu tüzel kişiliğine haiz, organları üyelerince yargının gözetiminde ve bağımsız olarak seçilen kuruluşlar olduğu anlaşılmaktadır (Avşarbey ve Dilekçi, 2014: 329).

Anayasamızda tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilen Kamu Kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşlar, yapılan iş bakımından kamu görevini üstlenmişlerdir. Bundan dolayı kamu hukukundan kaynaklı haklara sahiptirler. Özerk yapıları nedeniyle kamu ve özel sektör arasında köprü işlevi görürler. Diğer var olan meslek kuruluşları ile arasında ki temel fark budur (İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2019). Üyeliğin zorunlu olup olmaması da önemlidir. Örneğin, firmaların ihracat yapabilmeleri için kamu kurumu niteliğinde olan ihracatçı birliklerine üye olmaları gerekir. Bazı istisna sektörler hariç firmalar üye olmadan ihracat onayını alamazlar.

1.3.2.1. Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri

TİM, bölgesel ve sektörel olarak faaliyette bulunan 61 ihracatçı birliğin, 27 ihracat sektörünün, ihracatçı birlikleri vasıtasıyla ihracatçılara hizmet eden 13 Genel Sekreterliğin ulusal ve uluslararası seviyedeki koordinasyonunu ve dayanışmasını sağlayan özel bütçeye sahip temsilcisi konumundadır. TİM'in görev ve kuruluşuna ilişkin yetkiler 5910 sayılı kanun kapsamında düzenlenmiştir. Sektörler Konseyi üyeleri, bu 61 ihracatçı birliğin delegelerinin oluşturduğu TİM Genel Kurulu'nda, kendi delegelerince her bir sektöre bir üye seçer. TİM Başkanı, Sektörler Konseyi asil üyeliğine seçilenlerden, tüm delegelerce katılım ile seçilir. TİM Yönetim Kurulu üyelerini ise, Sektörler Konseyi ilk toplantısında, mevcut üyelerce belirlenir (TİM ile İB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun [TİK], 2009: 10469-10472). Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Genel Sekreterlik organlarından oluşan TİM, başlıca şu görevleri ifa eder (TİK, 2009: 10473);

- Ülkemiz özel sektör ihracatının çatı kuruluşu olarak ihracatçıların yurt içi ve yurt dışında temsilciliğini yapmak,
- Dış ticaretin ve yatırım olanaklarının ülkemiz lehine olacak şekilde gelişmesini sağlayacak çalışmalar yapmak,
- Birlikler arasında koordinasyonu sağlamak,
- İhracat hedef ve politikalarında çalışmalara katılmak,
- Yurt içi ve yurt dışında açılacak sergi ve fuarlar katılımlarına ilişkin Bakanlığa görüş bildirmek, sergi ve fuarlarda koordinasyon sağlamak, Türk mallarının yurt dışı tanıtımına dair proje ve faaliyetleri desteklemek.

İhracatçı Birlikleri için 5910 sayılı kanunun 3 üncü maddesinde; “*dış ticarete ve yurt dışı hizmetlere ilişkin konularda çalışmalar yapmak, bu kapsamda; kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar nezdinde üyelerinin menfaatlerini ülke çıkarları çerçevesinde koruyucu ve geliştirici çalışmalar yapmak için çalışır*” ifadesine yer verilerek TİM’i destekleyici bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir (TİK, 2009: 10470).

TİM bünyesinde faaliyet gösteren ihracatçı birliklerine hizmet veren İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Mersin, Antalya, Gaziantep, Denizli, Erzurum, Trabzon ve Giresun illerinde bulunan 13 Genel Sekreterlik ve farklı illerdeki irtibat büroları ile bölgesel ve sektörel olarak ayrılmıştır (F. Kaya, 2017: 288).

- İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri (İMMİB)
- Uludağ İhracatçı Birlikleri (UİB)
- İstanbul Tekstil Konfeksiyon ve İhracatçı Birlikleri (İTKİB)
- Ege İhracatçı Birlikleri (EİB)
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri (OAİB)
- Akdeniz İhracatçı Birlikleri (AKİB)
- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB)
- İstanbul İhracatçı Birlikleri (İİB)
- Denizli İhracatçılar Birliği (DENİB)
- Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği (DAİB)
- Batı Akdeniz İhracatçılar Birliği (BAİB)
- Karadeniz İhracatçı Birlikleri (KİB)
- Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği (DKİB)

İhracatçı Birliklerinin ihracata ilişkin yetkileri dahilinde ülkemiz ihracatını çeşitlendirerek rekabet gücü kazandırması sonucunda ihracatın artırılmasına yönelik çalışmalar yaptığı öncelikli çalışmaları şunlardır;

- İhracatçıları teşkilatlandırarak ihracat artışını ve ülkenin yararına gelişme sağlamayarak bünyesinde bulunan ihracatçılara ait ihracat işlemlerini organize etmek, mesleki işlemleri ile ilişkilerini düzenlemek,

- İhracatın geliştirilmesini sağlamak için ihracatçıların yurt içi ve yurt dışı etkinliklerinde yol göstermek,
- Tanıtım amacı ile yurt içinde ve yurt dışında fuar organizasyonları yapmak, organize edilen fuarlara ihracatçıların katılımını sağlamak,
- Potansiyeli olan ülkelere alım heyetleri; ülkemizden potansiyeli olan ülkelere de ticaret heyetlerine ilişkin organizasyonları tanzim etmek,
- Söz konusu faaliyetler çerçevesinde yayımları hazırlayarak ihracatçıların bilgisine sunmak, seminer ve toplantı organizasyonları ile ihracatçıları bilgilendirmek ve son gelişen olaylardan haberdar etmek, firmaların işleyiş süreçlerine ilişkin eğitimler düzenlemek (İMMİB, 2019).

İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliklerini kendi içinde sınıflandırmak gerekirse DENİB, DAİB, BAİB bölgesel birlikler olarak değerlendirilebilir. Diğer ihracatçı birlikleri de bünyesinde birden fazla ihracatçı birliği bulduğundan sektörel birlikler olarak kabul edilir.

Tablo 1.1. İhracatçı Birlikleri Bazında 2011-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İhracat ve Oransal Dağılımı

1 OCAK - 31 ARALIK DÖNEMİ								
İHRACATÇI BİRLİĞİ	2011		2012		2013		2014	
	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)
İMMİB	37.651	28,27	40.435	29,40	40.589	27,92	43.598	28,84
UİB	21.406	16,07	20.425	14,85	22.875	15,73	23.480	15,53
İTKİB	18.455	13,86	18.670	13,57	20.115	13,83	20.639	13,65
EİB	11.396	8,56	11.412	8,30	12.167	8,37	12.223	8,09
OAİB	10.167	7,63	10.686	7,77	11.910	8,19	12.803	8,47
AKİB	12.587	9,45	13.069	9,50	12.502	8,60	12.884	8,52
GAİB	7.034	5,28	8.201	5,96	9.357	6,44	9.003	5,96
İİB	5.811	4,36	5.780	4,20	6.573	4,52	6.928	4,58
DENİB	1.710	1,28	1.817	1,32	2.146	1,48	2.302	1,52
DAİB	3.306	2,48	3.199	2,33	3.097	2,13	2.974	1,97
BAİB	1.072	0,81	1.261	0,92	1.534	1,06	1.627	1,08
KİB	1.469	1,10	1.463	1,06	1.390	0,96	1.635	1,08
DKİB	1.110	0,83	1.116	0,81	1.138	0,78	1.057	0,70
TOPLAM	133.176	100	137.534	100	145.394	100	151.153	100

Tablo 1.1.’in devamı

1 OCAK - 31 ARALIK DÖNEMİ								
İHRACATÇI BİRLİĞİ	2015		2016		2017		2018	
	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)	İhracat (Milyon \$)	Toplam İhracat içindeki pay (%)
İMMİB	37.060	27,75	35.182	26,73	40.848	27,75	47.472	29,03
UİB	22.172	16,60	24.524	18,64	29.304	19,91	32.846	20,09
İTKİB	18.403	13,78	18.390	13,97	18.690	12,70	19.717	12,06
EİB	10.450	7,83	10.901	8,28	11.774	8,00	14.112	8,63
OAİB	11.160	8,36	11.030	8,38	11.822	8,03	13.325	8,15
AKİB	10.964	8,21	10.009	7,61	11.716	7,96	12.515	7,65
GAİB	8.411	6,30	7.771	5,91	8.058	5,47	8.481	5,19
İİB	6.411	4,80	6.189	4,70	6.753	4,59	7.020	4,29
DENİB	2.109	1,58	2.148	1,63	2.448	1,66	2.544	1,56
DAİB	2.226	1,67	1.877	1,43	1.810	1,23	1.778	1,09
BAİB	1.434	1,07	1.430	1,09	1.705	1,16	1.756	1,07
KİB	1.907	1,43	1.331	1,01	1.303	0,89	1.077	0,66
DKİB	833	0,62	816	0,62	954	0,65	888	0,54
TOPLAM	133.542	100	131.598	100	147.185	100	163.533	100

Kaynak: TİM, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html>, Erişim Tarihi: 06.02.2019.

İhracatçı Birlikleri, Tablo 1.1.’de ihracat performans değerlerine göre sıralanarak gösterilmiştir. Genel Sekreterlikler bazında 2018 yılı içinde ülkemiz ihracatı işlemlerinin %45,38’i İstanbul ilinde görev yürüten birlikler İMMİB, İTKİB ve İİB tarafından onaylanmıştır. Bölgesel olarak bakıldığında da, Marmara Bölgesinde bulunan İMMİB, UİB, İTKİB ve İİB tarafından ihracat işlemlerinin %65’ten fazlasının onaylandığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, çoğu büyük firmanın üretimlerini Türkiye’nin farklı bölgelerinde sürdürmesine rağmen firma merkezlerinin İstanbul ve çevre illerde kayıtlı olmasıdır. Otomotiv, kimya, çelik elektrik, tekstil vb. sanayi sektörlerini bünyesinde bulunduran İMMİB, UİB ve İTKİB ihracatın yarıdan fazlasını gerçekleştirerek 13 birlik arasında öncü birliklerdir.

Bakanlık onayı ile İMMİB Genel Sekreterliği bünyesinde 2018 yılında TİM tarafından kurulan son birlik Hizmet İhracatçı Birlikleri (HİB)’dir. Türkiye’nin dış ticaretinde hali hazırda HİB tarafından yapılan ihracat gerçekleştirmeleri cari işlemler hesabı içinde yer almaktadır. 2018 yılı itibari ile 168 Milyar \$ olan mal ihracatı ile yaklaşık 50 milyar \$ olan hizmet ihracatını toplam ihracatımıza dahil ettiğimizde,

ülkemizin mal ve hizmet ihracat toplam değerinin yaklaşık 220 milyar \$ olduğu tespiti yapılabilir. İhtiva ettiği sektörler açısından hizmet ihracatının yapılmasında oluşan giderlerin dışa bağımlılığının mal ihracatına göre daha az olması nedeniyle ülkemize getirisi de görece daha fazla olacaktır. Bakanlık hizmet sektörüne yönelik olarak 2015 yılından itibaren ihracata yönelik desteklemelerini artırmıştır. İleriki dönemlerde hizmet sektör ihracatının da mal sektör ihracatı kadar desteklenmesi sonucunda, belli bir potansiyele sahip olan hizmet ihracatının söz konusu değeri hızlı bir şekilde artacağı öngörülebilir.

1.3.2.2. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TOBB, odalar ve borsalar arasındaki koordinasyon ve örgütlenmeyi sağlamak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişimini sağlamak, oda ve borsa üyelerinin mesleki işlerini kolaylaştırmak, üyelerin birbirleriyle ve halk ile olan münasebetlerinde ahlaki kuralları ve güveni oluşturmak maksadı ile çalışır. Ayrıca, mesleki disiplini, ülke kalkınmasını, ülke ekonomisinin gelişmesini etkileyecek çalışmalar yaparak 5174 sayılı Kanunda belirtilen hizmetleri ifa etmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe haiz, kamu kurumu niteliğinde mesleki çatı kuruluştur (TOBB ile Odalar ve Borsalar Kanunu, 2004; 8771).

TOBB, Türkiye’de özel sektörün mesleki çatı kuruluşu ve yasal temsilcisi konumundadır. TOBB 81 ilde toplam 365 oda ve borsanın (Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odası ve Ticaret Borsası) çatı kuruluşu olup, yönetim merkezi de Ankara’da bulunmaktadır.

TOBB’un başlıca görevleri (TOBB, 2019);

- Odaların ve borsaların arasını güçlendirebilecek ve uyumlu çalışmalarını sağlamak için işbirliklerini artırmak, gelişme olanaklarını sağlamaya yönelik karar ve tedbirler alarak gerekli teşkilatlanmanın oluşturulması,
- Oda ve borsaların yapmış oldukları faaliyetlerinde ve sunulan hizmetlerinde standart yapıyı sağlanması,
- TOBB 5174 sayılı kanununda birlik tarafından çıkarılacağı belirtilen yönetmelikler düzenlemek, oda ve borsaların iç çalışma genelgelerinin onaylanması,
- Ülkenin ekonomik durumu ile ilgili raporların hazırlanması,

- Odalarca düzenlene kapasite raporu, ekspertiz raporu ve benzeri belgeleri inceleyerek onaylanmasıdır.

1.3.2.3. Diğer İşbirliği Kuruluşları

Bakanlıkla devlet yardımları konusunda işbirliği içinde çalışmalar yürüten başlıca işbirliği kuruluşlarını (F. Kaya, 2017: 294);

- Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş - Türk Eximbank,
- TCMB,
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV),
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK),
- Organize Sanayi, Endüstri ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri,
- Sektör Dernekleri ve Kuruluşları, şeklinde sıralayabiliriz.

Bu kuruluşlardan Türk Eximbank; ihracatçıya çeşitli şekillerde kredi, sigorta ve teminat sağlar. Bir kredi bankası olarak ihracatın gelişimi, ihraç ürünlerinin çeşitlendirilmesi gibi tanımlamalar yaptığımız ihracata yönelik desteklerin artırılması hususlarının daha çok finansman kısmını oluşturan konularında, banka tarafından destekler sağlanır.

TCMB; para politikası araçlarının bir parçası olan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ödemeleri yolu ile devlet yardımları konusunda ihracatçıya nakit akışı sağlayan bir kurumdur.

İKV; pazar araştırmaları konularının desteklenmesi ve özellikle AB ile olan ilişkilerde hedeflerin belirlenerek bu kapsamda faaliyetler gerçekleştiren bir sivil toplum kuruluşudur.

DEİK; Ülkemiz özel sektörü dış ilişkilerini yönetir. Bu kapsamda, ülke konseyleri ile özel ve sektörel amaçlı iş konseylerini organize eder.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İHRACAT DESTEKLERİ

İhracata yönelik destekler firmaların dış ticaretinin her safhasında katkı sağlaması hedeflenerek yürütülür. Devlet ihracat destek sistemi incelendiğinde pazara giriş ve hazırlık, pazarlama, markalaşma ve pazarda tutundurma şeklinde sınıflandırılabilir. Bu süreç sistemi içinde genel hatları ile düşünüldüğünde, ihracat desteklerini, uluslararası rekabetçiliğin geliştirilmesi (UR-GE) desteği, pazara giriş belgeleri desteği, pazar araştırması desteği, fuar katılım destekleri, yüksek katma değere yönelik destekler, vergi muafiyeti ve istisnası sağlayan destekler şeklinde sıralayabiliriz (Ekonomi Bakanlığı [EB], 2018: 9-10). Bu bölümde söz konusu sistematik kapsamında konular tasnif edilerek başlıca destekler incelenmiştir.

2.1. İhracata Yönelik Devlet Yardımları

Devlet tarafından ihracatçı firmalara verilen ihracat desteklerinin amacı, ülke genelinde ihracatçı firma sayısını artırmak ve bu firmaları kamunun yararı gözetilerek karşılıksız olarak desteklemektir. Devlet, ihracatçı firmaları üretim, pazarlama ve Ar-Ge gibi alanlarda destekleyerek yeni projeler üretmelerine yardımcı olurken, bu firmaların küresel anlamda uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunları çözmelerine de yardımcı olmaktadır.

Küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak şirketler, mal ve hizmetlerin üretimi ile pazarlamasını menşei ülke sınırları olmaksızın dünyanın her hangi bir noktasında yapabilmektedirler. Gelişen bu süreç ticari ürünlerin dolaşımının daha serbest hale gelmesini, uluslararası rekabetle ulusal rekabetin birbirine yaklaşmasını sağlamıştır. Bu tarz rekabet ortamlarında, devletler daha çok ulusal firmalarını desteklemektedirler. Devletler, bu teşvik ve maddi katkıları ulusal düzeyde üreticilerini korumak ve onlara rekabet avantajı kazandırmak için yapmaktadırlar.

Devlet desteklerinin nihai hedefi, yatırım-üretim-istihdam-ihracat döngüsünün bütün safhalarına yönelik olacak şekilde politikalar oluşturularak inovasyon, Ar-Ge, tasarım ve markalaşma ile hedef pazara giriş konularında ilerlemenin sağlanabilmesi ve ihracatçıları yüksek teknolojiye sahip ve katma değeri fazla olan ürünleri ihraç

etmeye yönlendirmektedir. İhracatın sürdürülebilirliği ve yeni olanaklara ulaşmak açısından bu nihai hedefi gerçekleştirmek önemlidir (Erhan vd., 2019: 4). Devlet destekleri, doğrudan nakit transferleri, borçlar için verilen devlet garantileri, vergilerin indirilmesi ile tecil-terkin edilmesi veya vergi muafiyeti gibi destekler şeklinde kullanılabilir. Gerçekleşen Tahakkuk Tutarları

Tablo 2.1. 2016-2018 Yılları Arasında Başlıca İhracata Yönelik Devlet Yardımları Gerçekleşen Tahakkuk Tutarları

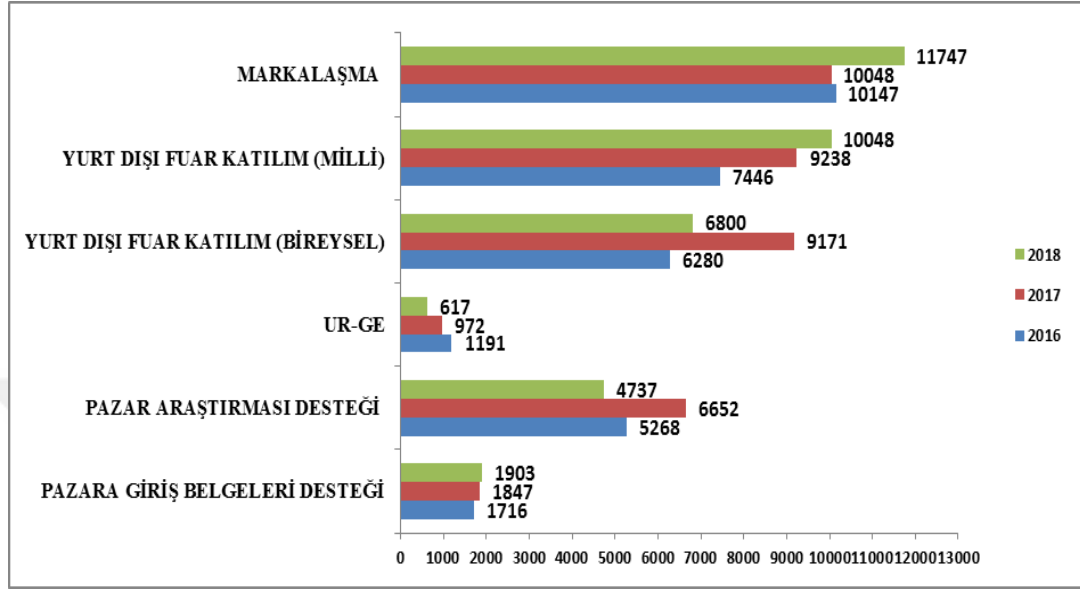
DESTEKLER (TÜRK LİRASI)	2016	2017	2018
PAZARA GİRİŞ BELGELERİ DESTEĞİ (1997/8-2014/8)	19.760.534,00	25.236.695,00	42.852.933,00
PAZAR ARAŞTIRMASI DESTEĞİ (2011/2)	23.332.402,73	50.701.442,67	64.722.832,63
UR-GE DESTEĞİ (2010/9)	42.678.551,00	53.075.983,00	37.423.588,87
YURT DIŞI FUAR KATILIM (BİREYSEL) (2004/11, 2009/11, 2017/4)	140.564.800,00	253.038.195,00	251.213.948,00
YURT DIŞI FUAR KATILIM (MİLLİ) (2004/11, 2009/11, 2017/4)	152.752.646,00	225.294.367,00	189.711.787,07
YURT İÇİ FUAR KATILIM (2009/11, 2014/4)	264.652,00	319.675,00	4.318.561,71
MARKALAŞMA (2006/7, 2008/4, 2010/7, 2011/12, 2016/5-7-8)	780.510.529,82	659.895.393,49	881.142.810,49
TOPLAM	1.159.866.131,55	1.267.563.768,16	1.471.388.479,77

Kaynak: TİM, İMMİB'den alınan 24.05.2019 tarihli e-posta eki bilgilerden oluşturulmuştur.

Bakanlığın 2019 yılında Devlet Yardımlarına ilişkin destekleme hedefi için, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından DFİF bütçesine 3.104.164.000 TL ödenek ayrıldığı düşünüldüğünde, Tablo 2.1.'de gösterilen ödemelerin bu hedefin oldukça uzağında olduğu görülmektedir (TB, 19.05.2019). Firmaların yeterli derecede destek süreçlerini takip edememeleri ve eksiklikleri zamanında tamamlayamamaları nedeniyle hedeflenen rakama ulaşamamaktadır. Diğer taraftan, desteklere ilişkin tanıtımlar artırılarak devlet yardımları konusunda farkındalığın oluşturulması sağlanabilir. Konuya ilişkin Bakanlık tarafından ülke çapında bölgesel toplantılar yapılarak firmalar bilgilendirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, "kolaydestek.gov.tr" ve "www.turquality.com" benzeri internet sitelerinde de ayrıntılı olarak destekleme süreçleri işlenmekte ve güncel bilgiler sunulmaktadır. Bu

gibi bilgilendirmelerle son dönemlerde yapılan başvurulardaki artış neticesinde firma ve organizatörlere yapılan toplam ödeme tutarlarında artışlar gözlemlenmektedir.

Grafik 2.1. 2016-2018 Yılları Arası İhracata Yönelik Devlet Yardımları Başvuruları

Kaynak: TİM, İMMİB'den alınan 24.05.2019 tarihli e-posta eki bilgilerden oluşturulmuştur.

Yurt dışı fuar katılımları bireysel ve milli katılımlar olarak ayrı ele alındığında 2016-2018 dönemine göre oluşturulan Grafik 2.1. incelendiğinde, firmalarca en fazla Markalaşma-Turquality programlarına destekleme için başvuruda bulunduğu, destekleme tutarı olarak firmaların en fazla bu program kapsamında yararlandığı Tablo 2.1.'den anlaşılmaktadır. Söz konusu dönemde Markalaşma-Turquality programından sonra, yurt dışı fuar katılımları en fazla ödemenin yapıldığı ikinci destekleme programı olmuştur. 2016 yılına göre başvuruların son iki yılda önemli ölçüde arttığı görülmektedir. 2018 yılında Markalaşma ve Pazara Giriş Belgeleri Desteklerine ilişkin başvurular 2017 yılına göre artarken diğer destek başvuruları görece azalmıştır.

2.1.1. Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Desteği

Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi projeleri Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğü bünyesindeki KOBİ ve Kümelenme Destekleri Daire Başkanlığınca yürütülür. Firmaların ortak hareket etmesini teşvik ederek aralarında ortak hedeflere

yönelme konusunda bir sinerji oluşumu sağlayan destek sistemidir. UR-GE projeleri, kümelenme ve proje yaklaşımı çerçevesinde yerel dinamiklerin harekete geçirilmesine olanak sağlayarak, TİM, TOBB, DEİK, Organize Sanayi Bölgeleri gibi işbirliği kuruluşları önderliğinde ihracat seferberliği başlatmayı amaçlamaktadır (Yılmaz vd., 2014: 387-388).

Uluslararası rekabetçiliğin geliştirilmesinin desteklenmesi hakkında 2010/8 sayılı tebliğde belirtildiği üzere; UR-GE projeleri, Türkiye'deki sınıai ve/veya ticari faaliyetlerde bulunan şirketler ile işbirliği kuruluşlarına verilen destekleri ve Bakanlığın tebliğde yer alan amaçları doğrultusunda gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlere ilişkin bir destekleme mekanizmasıdır. Proje kapsamında desteklenen giderlerin tamamı DFİF'ten karşılanmaktadır.

UR-GE desteklerinden yararlanan iş birliği kuruluşlarında istihdamı sağlanacak en fazla iki personele ait giderler %75'e kadar karşılanır ve söz konusu personellerin Yüksek Öğretim Kurumu tarafından tanınan 4 yıllık bölüm mezunu olma şartı ile Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavından (YDS) en az %70 başarı göstermiş olması şartı aranır.

Proje kapsamında öncelikli olarak ihtiyaç analizi ile projenin yol haritası belirlenir. Belirlenen bu yol haritası doğrultusunda firmaların eğitim ve danışmanlık hizmetleri karşılanarak kümelenmenin vermiş olduğu pozitif etkileşim sağlanmış olur. Bu doğrultuda hedef ülkelere heyetler düzenlenir. Her türlü tanıtım giderleri proje kapsamında değerlendirilebilir. Projelerin süresi maksimum 36 aydır. Ayrıca, Turquality® desteği kapsamında olan firmalar ve şahıs firmaları, bu destekten aynı anda faydalanamamaktadırlar. Ancak, son dönemde bu kural Bakanlığın uygun gördüğü durumlarda bazı firmalar için esnetilmeye başlanmıştır.

2.1.2. Pazara Giriş Belgeleri Desteği

Bu destek sistemi 2014 yılına kadar "Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi" adı altında yürütülmekteydi. 2014/8 sayılı Pazara Giriş Belgelerinin Desteklenmesine İlişkin Karar ile "Pazara Giriş Belgeleri Desteği" şeklinde değişikliğe gidilmiştir.

Pazara giriş belgeleri kapsamında akreditasyonu olan kurum ve/veya kuruluşların verdiği kalite, çevre belgeleri ile insan can, mal emniyeti ve güvenliğini

gösterir işaretlere ilişkin giderler %50 oranında karşılanırken, şirket başına en fazla yıllık olarak 250.000 \$'ı geçmeyecek şekilde destekleme yapılır. Küresel tedarik zinciri yetkinlik projesi ile de şirketlerine ait giderler 2 yıl boyunca %50 oranında ve toplamda da 1.000.000 \$'a kadar desteklenebilir (EB, 2018: 15).

2014/8 sayılı karar kapsamındaki desteklerden yararlanmak için Bakanlık ve ilgili İhracatçı Birliğine başvuru yapılır. Herhangi bir eksiklik varsa firmaya bildirilir. Başvuru yapan şirketler eksik olan bilgi ve belgeleri bildirim tarihi itibari ile en geç üç ay içerisinde tamamlamak zorundadırlar. Bakanlık ve İhracatçı Birlikleri tarafından yapılan gerekli incelemelerin yapılması sonrasında, ödeme yapılması kararı verilen şirketler ile ödenecek olan miktarlar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na (TCMB) bildirilir. Bu bildirim sonrasında TCMB hakediş ödemelerini firmalara yapar.

2.1.3. Pazar Araştırması Desteği

Bu destek sisteminde, şirket ve işbirliği kuruluşlarının yurt dışındaki pazarlara giriş aşamasında stratejik destek verilmesiyle global dünya piyasalarına entegrasyonları sağlanarak ihracat seferberliği başlatılması amaçlanır. Şirketler ile işbirliği kuruluşlarının pazar araştırması ve pazara giriş faaliyetlerine ilişkin giderleri DFİF'ten karşılanır.

Pazar araştırması ve pazara giriş desteği hakkında 2011/1 sayılı tebliğle; yurt dışı pazar araştırması, sektörel ticaret heyetleri ve alım heyetleri desteği, e-ticaret sitelerine üyelik desteği, rapor ve şirket alım destekleri bu destek kapsamına alınmıştır.

Yurt Dışı Pazar Araştırma Desteği kapsamında her türlü ekonomi sınıfı ulaşım giderleri günlük 50 \$'a kadar, kişi başı konaklama gideri de günlük olarak 150 \$'ı geçmemek kaydı ile desteklenir.

Yurt Dışı Şirket Alımı ve Rapor Desteği kapsamında yıllık 200.000 \$ limitine kadar firma ve işbirliği kuruluşlarına destek sağlanırken, şirketler için %60, işbirliği kuruluşları için ise %70 destekleme oranında destek verilir. Bu destekten yararlanılması için Bakanlıktan ön onay alınması zorunludur. İleri teknolojiye sahip yurt dışı şirketlerin alımlarında bu oranlar daha da yükselir (TB, 2019b, 17).

Sektörel Ticaret Heyetleri ve Alım Heyetleri Desteği kapsamında ulaşım, konaklama, organizasyon giderlerinin destekleme oranı %50 olup, desteklemeye esas olacak organizasyon destekleme süresi de 10 günle sınırlandırılmıştır. Alım heyetlerinde 75.000 \$'ı, Sektörel ticaret heyetlerinde ise 100.000 \$ limitine kadar giderlere destek sağlanır.

2.1.4. Fuar Katılım Destekleri

Fuar katılımları, hem yurt içinde hem de yurt dışında “Milli Katılım” ve “Bireysel Katılım” adı altında Bakanlıkça desteklenmektedir. Yurt dışı fuar desteklemeleri ile Bakanlık tarafından yetkilendirilen organizatörlerce yurt dışında gerçekleştirilen fuarlardaki tanıtımlara ilişkin sektör ayırımı ve firma büyüklüklerinde bir ayrıma gidilmeksizin ihracat yapılan pazara girilmesi, tutundurulması ve nihayetinde ihracatımızın artırılması amaçlanmıştır. Yurt içi fuar desteklemelerinde Bakanlığın belirleyeceği sektörel bazda yurt içi fuarların dış tanıtımının sağlanması ve fuar katılımının uluslararası seviyede artırılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Fuar desteklerinden yararlanılabilmesi için firmaların mutlaka her hangi bir ihracatçı birliğine üye olması gerekir. Fuar destek başvuruları da aynı şekilde ihracatçı birliklerine yapılır.

Yurt dışı fuar katılımlarında desteğe esas tutarın hesaplanmasında yer kirası, stant bedeli, navlun, her türlü ekonomi sınıfı ulaşım giderleri baz alınır. Bu destek tutarı hedef ülkelerde %70 oranında desteklenirken, kalan ülkelerde %50 oranında desteklenir. Firmalara sağlanacak destekler hesaplanırken söz konusu esas tutarın firmaların kiraladığı metrekare cinsinden bulunan tutar, 2019 yılı için genel fuarlarda 71.000 TL, sektörel fuarlarda 107.000 TL, prestijli fuarlarda ise 360.000 TL limitlerine kadar karşılanabilir. Yetkilendirilmiş olan fuar organizatörleri tarafından yapılan yurt dışı fuarlarda bu limit ve oranlar daha da yükselir. Bu tutarlar Bakanlıkça her yılın başında güncellenir (TB, 2019b, 36).

Yurt dışı fuar organizasyonlarında katılımcıların fuar gözlemcisi tarafından dağıtılan fuar değerlendirme formunu doldurup iade etmemesi durumunda, yurt dışı fuar katılımı destek başvuruları değerlendirmeye alınmaz. Ayrıca katılımcıların, Türk Malı imajını korumamaları, kalitesiz ürün sergilemeleri, yabancı ürün veya marka

sergilediğinin, ülkemiz itibarını zedeleyecek tanıtımlar yaptığının tespit edilmesi durumlarında desteklerden yararlanamazlar.

Yurt içi fuarların TOBB tarafından adlarına yurt içinde fuar düzenleme yetkisi verilen organizatörler tarafından düzenlenmesi ve Bakanlık tarafından uygun görülerek ilan edilen sektörel nitelikli uluslararası olması gerekir.

Yurt içi fuar katılımlarında yer kiralanması ve yapılan masrafların %50'si 2019 yılında 38.000 TL'ye kadar karşılanır. Tanıtıma yönelik harcamalar da organizatörler tarafından yapılan yurt içinde yapılan harcamaların 175.000 TL'ye kadarı, yurt dışında yapılan harcamaların da 525.000 TL'ye kadarı %50 oranında karşılanabilir. Organizatörler en fazla tanıtım için 10 kere başvuru yapabilirler.

2.1.5. Yüksek Katma Değer Sağlayan Turquality Markalaşma Programı

Turquality® programı, Türkiye'nin rekabet avantajına sahip ve markalaşma potansiyelinin olduğu ürün gruplarındaki firmaların, üretimin başlangıcından ürünlerin pazarlamasına kadar, yapılan satışlarla satış sonrasındaki hizmetlere tüm süreçleri kapsayan yönetsel bir bilgi gücüne sahiptir. Firmaların kurumsallaşmaları ile buna bağlı gelişimin sağlanması sonucu uluslararası pazarda kendine ait markasıyla küresel bir oyuncu olabilmesi sağlanır. Bu marka vasıtasıyla Türk malı imajının olumlu hale getirilmesi ve yerleştirilmesi için oluşturulan Turquality®, devletin desteklediği ilk markalaşma programıdır (TB, 2019c). Bu aşamada öncelikli olarak marka kavramını tanımlayarak markalaşmanın önemini ne olduğunu vurgulamalıyız.

2.1.5.1. Marka Kavramı ve Kapsamı

Kavram olarak marka işletmelerin olduğu kadar işletmenin müşterileri için de önem taşımaktadır. Günümüz ticaretinde, satıcı ve alıcılar cephesinden değerlendirme yapıldığında marka, vazgeçilmez bir alışveriş unsuru olarak görülmektedir. Her gün biraz daha gelişen dünyamızda küreselleşmenin bir sonucu olarak işletmeler için global bir marka olmak önem arz etmektedir.

Marka, tüketici tarafından alınan ürüne kimlik kazandırırken, diğer taraftan ürünün kaynağının da ne olduğunu gösterir. Alıcı ile birlikte satıcıyı da rakipleri karşısında korumaya yarayan bir isim, işaret, tasarım veya bunların bir araya gelmesi

olarak düşünülebilir. İsim olarak marka, sözcükler, harfler veya bunların bileşimi ile oluşurken, gözle görülüp sözlü ifadesi yapılamayan logo tasarımı kısmı ise markanın sembolü veya figürü olarak adlandırılır (Kahraman, 2011: 108). Türk Dil Kurumu'na göre marka, *“Ticari bir malı veya herhangi bir nesneyi tanıtmaya ve benzerlerinden ayrışmasına yarayan özel ad veya işaret”* olarak tanımlanmıştır.

Markalaşmanın ve marka adlarının gündemde kalmasının en önemli nedenlerden birisi de, üreticiler ticaret yaparken tüketiciler üzerindeki etkinliklerini ve denetimlerini sağlayarak ticaretlerini sürdürmek istemeleridir. Sanayileşmenin başladığı dönemlerde üretici ile tüketici arasındaki iletişim toptancı ve perakendeciler nedeniyle söz konusu bile değildi. Markalaşmanın bir sonucu olarak üreticiler bu koşullardan kurtularak tüketici ile doğrudan bağlantı sağlamıştır.

Literatürde pek çok kaynakta marka türleri farklı olarak ele alınmakla birlikte en temel sınıflandırma 556 Sayılı KHK ile ticaret markası, hizmet markası, ortak marka ve garanti markası olarak yapılmıştır. Bu aşmada, tüketici ve üreticiler açısından markayı tanımlamak doğru olacaktır.

2.1.5.1.1. Markanın Alıcı ve Satıcı/Firma Açısından Değerlendirilmesi

Oldukça zengin ve karmaşık bir yapıya sahip olmasından dolayı marka kavramı çok boyutlu olarak düşünüldüğünde tanımlanabilmesi zorlaşmaktadır. Bundan dolayı, marka kavramını bölümler halinde açıklamak, diğer bir ifade ile farklı yönlerden bakılarak kavramsal bir çerçeve oluşturma gerekir. Buna göre; bir markanın tüketici cephesinden nasıl algılandığı veya üreticiler için neyi ifade ettiği? Bu soruların cevaplarını aramak yerinde olacaktır. Çünkü tüketiciler, üreticiler, marka sahipleri, markanın kendisi ve marka adı altında yer alan ürün ve/veya hizmet olmak üzere çok boyutlu bir yaklaşımla marka kavramı açıklanabilir.

Tüketici perspektifi ile markanın değerlendirilmesi yapıldığında, sahip olduğu farklılaştırma becerisi vurgulaması nedeniyle marka ismi üzerine değişik yöntemler kullanılırken bazı tanımlamalarda sağladığı faydalar üzerine durulmuştur. Bir ürün eğer diğer ürünlerden farklı olarak tüketiciye ek fayda sağlıyorsa, bu onun tercih edilmesini sağladığı gibi marka ile hatırlanan en belirgin özellik olmasına da yardımcı olmaktadır. Bu da tüketici için ürünün işlevselliğinin yanında aramış olduğu duygusallığı da kolay bir şekilde bulmasını sağlamış olur.

Hizmet ve ürün yalnızca sunumu ile bahsedildiğinde çok dar bir kalıpta değerlendirilerek tanımlanmış olur. Bu nedenle markanın içeriğindeki somut özellikler yanında müşteri algısında da markanın yer edinmesi için çaba sarf edilir. Sonuçta, satıcılar hedefledikleri kitlenin üzerinde bir marka imajını gerçekleştirmeye çalışır. Böylece markada algı değişimlerine neden olur. Marka, insanların kullandıkları hizmet veya üründe edindikleri tecrübe ile akıllarında yer eden bilgi birikimlerinin tamamını ifade eder. Özellikle günümüz için düşünüldüğünde bir birinin yerine geçen ürünlerin artmış olduğunu ve taklit edilebilir bir hale geldiğini düşünürsek markanın konumlandırılması çok önemli hale gelir. Alıcılar marka bağlılıklarını geliştirmesi ile satıcı firmalara da yardımcı olurlar. Müşteriler markaya bağlılıkları arttığı oranda, firmaların pazar paylarını o ürün için aynı oranda artırmış olurlar.

2.1.5.1.2. Marka İmajı

Barich ve Kotler markanın imajını tanımlarken, tüketicilerin marka ismi ile ilişkilendirmiş oldukları yansımaların toplamı olarak görmüşlerdir. Marka imajından somut faydanın vaat edilmesinden ziyade, marka imajı ile daha çok soyutlama düzeyde fayda alınabileceği değerlendirilebilir (Barich ve Kotler, 1991: 2).

Diğer bir ifade ile marka imajı ile ürünün sağlamış olduğu görülebilir faydanın ötesinde, bu faydanın sağlamış olduğu gerçekçi veya düşünsel tatminle alakalıdır. Bu da, tüketicilerin elde ettikleri psikolojik tatmininin ürün kullanımı ile sağlanan somut faydası yerine, marka ile bağlantılı olduğu hususunu ortaya çıkarır.

Tüketiciler açısından düşünüldüğünde, tüketicilerin gerçek amaçlarının ürünün yalnızca satın alınmasından ziyade, ürünün alınması ile birlikte onlara sağlamış olduğu imajın da satın alınmasının önemli olduğudur. Tüketiciler bir markayı satın alabilmesi için sadece temel ürün özelliklerini sağlaması yeterli olmayacaktır. Çünkü tüketiciler ürün alırken gösterdikleri davranışı iki yolla gösterir, ilki faydaya dayalı olandır ve ürünün özellikleri ile alakalıdır. Diğer ise, tüketicinin kullandığı ürünle birlikte ortaya çıkan almış olduğu haz duygusudur.

Marka yöneticileri genellikle çalışmalarını, markalarının imajını oluşturmak ve korumak şeklinde yürütür. Bu yöneticiler, markanın deneyimi ve marka imajının uyumu arasında denge sağlanması için çaba sarf ederler. Bu çabaya rağmen,

markanın imajı kolay bir şekilde zedelenebilir. Örneğin, lüks bir otel zinciri tanıtımında sergilenen kibar bir davranışın zıddı olabilecek otel görevlilerinin kaba bir davranışta bulunması ile marka imajı çok çabuk etkilenir. Bundan dolayı marka imajının oluşturulmasından ziyade o imajın korunması daha çok çaba gerektirir. Bu nedenle müşteri ile markanın temasının olduğu noktaların çok iyi yönetilmesi gerekir.

2.1.5.1.3. Marka Değeri

İşletmelere piyasada rekabet edebilme avantajı sağlamakla birlikte, işletmede en önemli finansal varlıklarında birisi de markanın değeridir. Marka adı güçlü olduğunda tüketiciler o markaya bağlılıkları ve yönelmeleri de güçlü olur. Gelişmekte olan dünyamızda artmakta olan rekabetçi ortamın marka bağlılığının geliştirilmesi ve pekiştirilmesi ile marka değeri yardımcı olur.

Marka değerinin yüksek olması firmalara çok fazla rekabet avantajı sağlar. Markanın güçlü olması, tüketicilerde yüksek düzeyde marka bilincini ve sadakatini beraberinde getirir. Alıcılar mağazalardan alışveriş yaptıklarında belli bir markayı taşıması gerektiğini düşündüğünden, firmalar bayilikler yoluyla pazarlık yapmada avantaja sahip olurlar.

Tablo 2.2. 2018 Yılıın En Değerli Markaları

MARKA	ÜLKE	MARKA DEĞERİ (Milyon \$)
Amazon	Amerika	150.811
Apple	Amerika	146.311
Google	Amerika	120.911
Samsung	Güney Kore	92.289
Facebook	Amerika	89.684
AT&T	Amerika	82.422
Microsoft	Amerika	81.163
Verizon	Amerika	62.826
Walmart	Amerika	61.480
ICBC	Çin	59.189

Kaynak: Brand Finance, <https://brandirectory.com/rankings/global-500-2018>,
Erişim Tarihi: 02.01.2019

Dünyanın en değerli markalarının olduğu Tablo 2.2. incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) markalaşma konusunda ne kadar önde olduğunu

görmek mümkündür. İlk 10 markanın 8'i Amerikan menşesine sahip olan markalardır. Bu listenin devamında yer alan ilk 100 firma incelendiğinde ise, ne yazık ki ülkemize ait hiçbir markanın sıralamada yer almadığını görürüz. Bu da ülkemizde markalaşmaya global anlamda yeterince önem verilmediğinin bir göstergesidir.

2.1.5.2. Turquality® Markalaşma Programı

Turquality® Markalaşma Programı, küresel ölçekte Türk malı imajının olumlu hale getirilmesi amacıyla oluşturulan devletin desteklediği ilk markalaşma programı olduğunu belirtmiştik. Bu durum ilk defa Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından olumlu bir “Türk Malı” imajı olmadığı fark edilerek başlatılmıştır. Turquality, “Türk” ve “Kalite” kelimeleri birleştirilerek oluşturulmuş olup, Türk kültürünü simgelediği düşüncesi ile logosunun rengi turkuaz olarak seçilmiştir. Bu destekleme kapsamında başlıca misyon ve hedefler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (TB, 2019d).

- Küresel bazda Türk markaları içinden yurt içi yerleşik firmalara öncüler çıkartmak,
- Firmaların markası güçlendirilerek ve altyapısını sağlamlaştırmak
- Yurt içi marka bilincini ve farkındalığını artırmak,
- Marka potansiyeline sahip firmaların küresel marka olması için finansal destekte bulunmak,
- Türk markalarının global hale gelebilmesi için firma ve markaların gelişimini sağlayacak stratejiler, operasyonlar, organizasyonlar ve teknolojik danışmanlık çalışmalarını desteklemek,
- Program dahilinde yer alan firma yönetimlerine eğitim desteği sunmak,
- İletişim ve tanıtım faaliyetlerini artırarak Türk malı imajının oluşmasını sağlamak,
- Türk firmalarına marka bilinci aşılıyarak firmalara istihbarat desteği sunmaktır.

Bu çerçevede bakıldığında, firmaların global platformda rekabet edebilmeleri için pazara doğru ürünü, doğru zamanda, kaliteli, doğru fiyatta almaları gerekmektedir. Tüm bunların gerçekleşmesi için müşteri talebinden satın almaya, üretimden dağıtıma kadar uzanan zincirin, malzeme ve bilgi akışının ve

kaynaklarının etkin bir şekilde kurumsal olarak planlanması ve yönetilmesi gerekmektedir.

Tablo 2.3. Turquality® Marka Destek Programı Kapsamındaki Destekler

Destek Türü	2019 Destek Limiti (TÜFE+Yİ-ÜFE)/2	Süre/Adet
Patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım tescili, marka tescil/yenileme/koruma	288.000 TL/yıl	4 yıl
Tanıtım ve fuar harcamaları	2.309.000 TL/yıl	4 yıl
Ofis/depo/mağaza/satış sonrası servis kira	3.464.000 TL/yıl	4 yıl
Ofis/depo/mağaza/satış sonrası servis temel kurulum/dekorasyon giderleri	1.732.000 TL/yıl	4 yıl
Reyon/raf/dekorasyonlu köşe kira/kurulum/dekorasyon ve depolama hizmeti	1.154.000 TL/yıl	4 yıl
Showroom kira/kurulum/dekorasyon	1.154.000 TL/yıl	4 yıl
Pazara giriş belgeleri, sertifikasyon, ruhsatlandırma, test/klinik test giderleri	1.443.000 TL/yıl	4 yıl
Franchise kurulum/dekorasyon/konsept mimari	288.000 TL/mağaza (yıllık azami 10 mağaza)	4 yıl
Franchise kira	288.000 Mağaza/Yıl (yıllık azami 10 mağaza/mağaza başına 2 yıl)	4 yıl
Danışmanlık	1.732.000 TL/yıl	4 yıl
İstihdam	1.154.000 TL/yıl	4 yıl
Pazar araştırması çalışması ve raporları	577.000 TL/yıl	4 yıl
Gelişim Yol Haritası Çalışması	800.000 TL	1 defaya mahsus

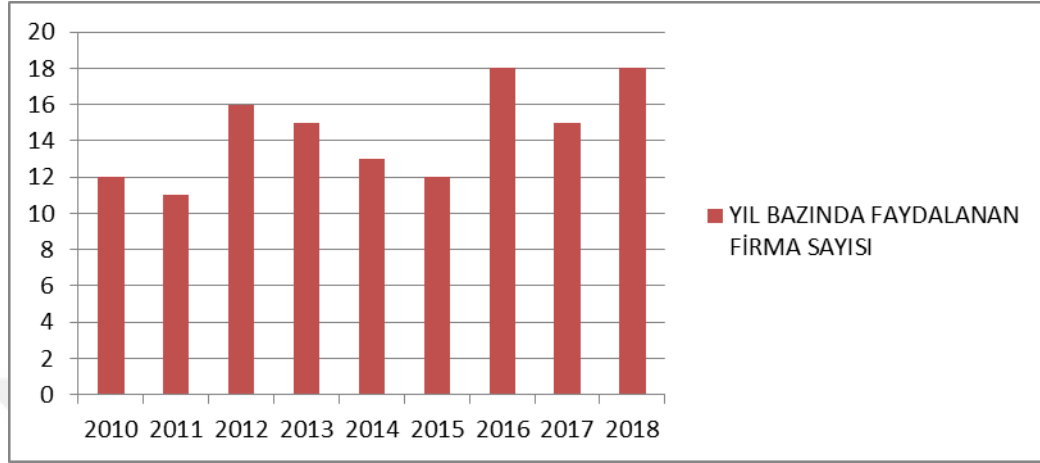
Kaynak: TB, <https://www.turquality.com/destekler/marka-destekleri>, Erişim Tarihi: 05.05.2019

Gerekli dokümanları sağlayarak başvurusunu yapan, Turquality® Programı yönetim danışmanlığı firması tarafından ön değerlendirmesi yapılan ve Bakanlıkça Turquality Destekleri alması kararlaştırılan firmalar, ilgili markalarına ilişkin Tablo 2.3.'deki destek türlerindeki harcamaları için desteklenir.

Turquality® destek programında ise sağlanan desteklerin çoğunda limit bulunmamaktadır. Belirlenen bu limitler her takvim yılı itibari ile (TÜFE+Yİ-ÜFE)/2 oranında güncellenmektedir. Bunun yanında firmalar desteklenen her hangi

bir pazar için en fazla 5+5 yıl süresince desteklenir. Yıllar itibari ile programdan faydalanmak için başvuru yapan firma sayısı Grafik 2.2.'de gösterilmiştir.

Grafik 2.2. Turquality® Programına Başvuru Yapan Firma Sayısı

Kaynak: TB, <http://www.turquality.com/markalar/turquality-destek-programi-kapsamindaki-firmalar>, Erişim Tarihi: 01.05.2019

2.2. Vergi Muafiyeti ve İstisnası Sağlayan Destek Sistemleri

Vergisel desteklerini, ihracatın geliştirilmesi amacı ile dolaylı yoldan devletin firmalara sağlamış olduğu vergi muafiyet ve istisnaları şeklindeki destekler olarak kabul edebiliriz. DTÖ ve AB nezdinde yapılan anlaşmalar çerçevesinde şartları ve uygulamaları belirlenir. Ülkemizde vergisel destekleme mekanizmalarının farklı bakanlıklar tarafından yürütülen birçok çeşidi vardır. Ticaret Bakanlığı bünyesinde uygulamada olan ihracata yönelik vergisel destekler içinde en önemli olanları, Dahilde İşleme ve Hariçte İşleme Rejimleri, Vergi Resim Harç İstisnası ile Yatırımların Proje Bazlı Desteklenmesidir.

2.2.1. Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde İşleme Rejimi ithal edilen ürünlerin ihracatını gerçekleştirmek koşuluyla, serbest dolaşımda bulunan ya da bulunmayan eşyanın işleme faaliyetine tabi tutulmasına imkan veren ekonomik etkili bir gümrük rejimidir. DİR, gümrük antrepo rejiminden sonra ekonomik etkili rejimler içinde en çok kullanılan ikinci rejimdir. DİR'de Şartlı Muafiyet Sistemi ve Geri Ödeme Sistemi olarak adlandırılan iki ayrı işleyiş sistemi kullanılır.

DİR'in bu işleyiş sistemlerinde serbest dolaşımda olmayan eşyanın, Türkiye Gümrük Bölgesinden yeniden ihraç edilmesi amacıyla, gümrük vergileri ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, vergilerinin teminata bağlanması yoluyla ithal edilmesi, işlem görmüş ürünün ihraç edilmesi akabinde söz konusu teminatın firmaya iade edilmesine Şartlı Muafiyet Sistemi denilmektedir. Diğer taraftan, serbest dolaşımda bulunan eşyanın işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanıldıktan sonra Türkiye Gümrük Bölgesinden ihraç edilmesi halinde, bahse konu eşyanın serbest dolaşıma girişinde tahsil edilen ithalat vergilerinin firmaya geri verilmesine Geri Ödeme Sistemi denilmektedir. DİR, bu iki sistemi içeren bir gümrük rejimidir (4458 sayılı Gümrük Kanunu, 1999: 7708).

DİR, ihraç ürünlerimizi dünya piyasalarında rekabet edebilir hale getirmek ve ihraç ürünlerimizi çeşitliliğini artırmak amacıyla, dünya piyasa fiyatlarından gümrük muafiyetli olarak, ticaret politikası önlemlerine tabi olmaksızın, ihraç ürünün üretimi için gerekli olan ve fiyat ve/veya kalite bakımından yurt içi piyasalardan temin ederken maliyet artışlarına neden olan, hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ithalatına müsaade eden ekonomik etkili bir gümrük rejimidir (TB, 2019e).

Başka bir tanımla DİR, ihracat yapan Türk işletmelerinin, ihracatta kullandıkları hammaddeleri dünya pazarlarındaki fiyatlardan temin ederken dünya çapında rekabet edebilecek seviyede üretim yapmalarını sağlar. Bunun yanında ülkede ihracat yapılan mamul çeşitliliğini artırmasını, ihracat pazarının büyütülmesini ve geliştirilmesini sağlayan bir rejimdir (Arzova, 2006: 287).

DİR kullanım açısından da Dahilde İşleme İzin Belgeleri ve Dahilde İşleme İzinleri olarak ikiye ayrılır. Eşyanın tamir, boyama, yenileme, monte edilmesi, birleştirilmesi, ambalajlanması, bedelsiz ithalat vb. işlemler için Gümrük İdarelerince Dahilde İşleme İzni (Dİİ) verilir (DİR Tebliği, 2006). Bu işlemlerin dışında kalan durumlarda Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğüne uygun görülecek hallerde DİİB verilir. Ayrıca her türlü revize işlemi belgeler açık olduğu sürece yapılabilir. Revize işlemlerinin daha hızlı ve yerinde yapılabilmesini teminen Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğü, Bakanlık bünyesinde yer alan Bölge Müdürlüklerini 18.03.2019 tarihi itibari yetkilendirmiştir. Bakanlık önümüzdeki dönemlerde DİİB başvuru onayları içinde Bölge Müdürlüklerini yetkilendirebilir.

Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) kapsamında gümrük muafiyetli ithalatta birlikte yurt içi alıma ve eşdeğer eşyanın kullanımına da olanak sağlanmıştır.

DİR'in firmalara sağladığı avantajlar Takım ve Ersungur'un aktarımına göre şunlardır (Takım ve Ersungur, 2010: 293).

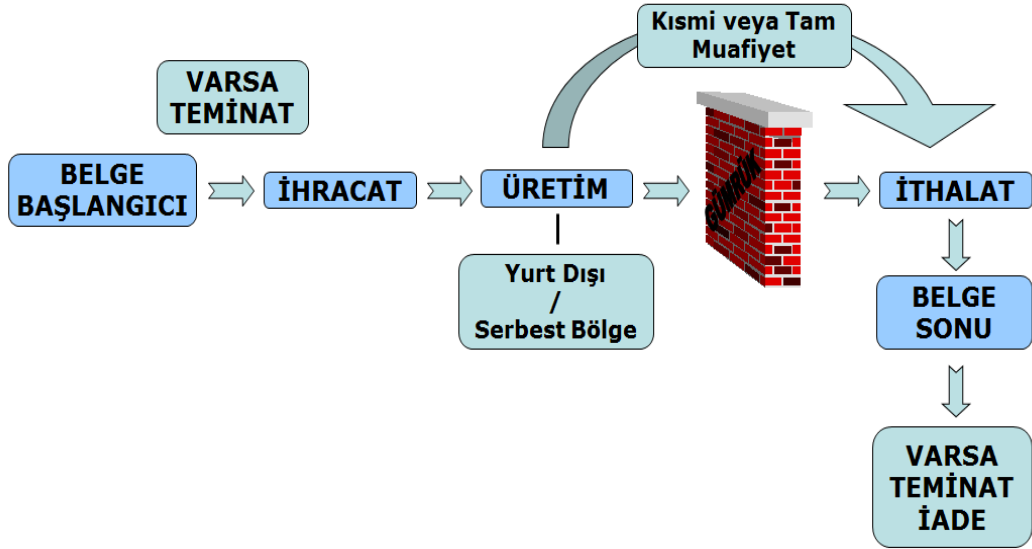
- AB ve Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmış ülkeler dışında kalan üçüncü ülkelere ithalatta gümrük vergisi, kaynak kullanım destekleme fonu (KKDF), katma değer vergisi (KDV) ve diğer vergi, resim ve harçlardan muafiyet sağlamaktadır. AB ülkelerinden yapılan ithalatta da KKDF hariç olmak üzere diğerlerinden istisna ve muafiyet sağlanır.
- DİR; ihracat taahhüdünü, üçüncü ülkelere yapılan ihracatla yerine getirmek koşulu ile ithalatta kota ve gözetim önlemlerinden muafiyet sağlamaktadır.
- İthalatta gümrük vergisi muafiyeti ihracat sayılan satış ve teslimler kapsamında da yapılabilmektedir.
- İşlem görmüş ürünlerin ithali ve aynı zamanda yurt içi alımı için alımı yapılacak eşya yerine eşdeğer eşya kullanımına olanak sağlar.
- DİİB'lerin bir kullanım sistemi olan geri ödemede ödenmiş vergilerin geri alınması imkanı tanınır.
- Dış ticarete standardizasyon ve teknik düzenlemeler mevzuatında, Dahilde İşleme faaliyetlerine uygulanmamaktadır.
- Rekabet oluşturması sayesinde yurt içinde üretim yapan firmalara dinamizm kazandırır.

Bu maddeler doğrultusunda kısaca belirtirsek, DİR kullanıcıları firmalar, ticaret politikası önlemlerinden muafiyet, ithalat işlemlerinde Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) hariç olmak üzere tüm vergi ve fonlardan muafiyet, tahsil edilmesi gereken vergilere (Anti-Damping vergileri hariç) ilişkin teminat indiriminden faydalanma, KKDF istisnası, vergi, resim ve harç istisnası, yurt içi alımlarda KDV Tecil-Terkin uygulaması gibi avantajlar sağlarlar (Asar ve Adıgüzel, 2017: 5-6).

2.2.2. Hariçte İşleme Rejimi

Hariçte işlem faaliyeti; serbest dolaşımda olan eşyanın ileri düzeyde işlenmesi veya yenilenmesi (izabe şeklinde yenilenmesi de) için Türkiye Gümrük Bölgesi (serbest bölgeler dahil) dışına geçici olarak ihracı ve bu hariçte işleme işlemleri neticesinde üretilen ürünlerin ithal vergilerinden tam veya kısmi olarak muafiyet sağlanması suretiyle yeniden serbest dolaşıma girmesi ve standart değişim sistemine ilişkin hükümleri ihtiva eden rejime, hariçte işleme rejimi denilmektedir (HİR Tebliği, 2007). Bu kapsamda, serbest dolaşımda olan eşya geçici ihraç edilmesi halinde, bahse konu eşyaya, İthalat Rejimi Kararı 4 üncü maddede belirtilen ticaret politikası önlemleri ve diğer gümrük işlemleri uygulanmaktadır. HİR'in işleyiş süreci Şekil 2.1.'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1. Hariçte İşleme Rejimi İşleyiş Süreci

Kaynak: HİR tebliğdeki tanımlamalar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

2.2.2.1. Hariçte İşleme Rejimi Mevzuatı

Hariçte İşleme Rejimi (HİR) mevzuatı;

- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 1567 Sayılı Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanunu, 2976 Sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun,

- 2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı,
- İhracat 2007/5 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Tebliği, kapsamındadır.

2.2.2.2. Hariçte İşleme Rejiminde Müracaatların Değerlendirilmesi

HİR'da müracaatlar üç farklı süreç çerçevesinde işletilir (HİR Tebliği, 2007).

- Serbest dolaşımda bulunan eşyanın daha ileri düzeyde işlenmek üzere gönderilecek eşya için Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğünce hariçte işleme izin belgesi (HİİB),
- Tamirat amacı ve garanti hükümleri uyarınca gönderilecek eşya için Bakanlıkça hariçte işleme izni (Hİİ),
- Maden cevheri ve konsantrelerinin izabesi ve işlenmesi ile metallerin işlenmesi ve yenilenmesi için, kıymetli maden ve taşların da işlem görmesi amacıyla ihracatı için de maden ihracatçı birliklerince hariçte işleme izni (Hİİ) verilir.

Hariçte rejiminden yararlanmak için gereken şartlar, geçici ihracat eşyasının işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanıldığının tespitinin mümkün olması ve Türkiye Gümrük Bölgesindeki (serbest bölgeler hariç) üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının olumsuz şekilde etkilenmemesidir. Hariçte işleme izin belgesinin/hariçte işleme izninin süresi azami 12 aydır. Ayrıca, firmanın gerekçeli talebine istinaden HİİB süresine belge orijinal süresinin yarısı, Hİİ süresine de 12 aya kadar ilave süre verilebilir. Ayrıca, mücbir sebep durumunda mücbir sebep ve fevkalade halin süresi kadar ilave süre verilebilir (HİR Tebliği, 2007).

2.2.2.3. Hariçte İşleme Rejiminde Taahhütlerin Kapatılması

Hariçte İşleme İzin Belgeleri (HİİB) Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğü'nün belirlediği ilgili bölge müdürlüğü tarafından ve Hariçte İşleme İzinleri(Hİİ) de izni veren ihracatçı birlikleri genel sekreterliğince kapatılır.

HİR tebliğinde belirtildiği üzere firmalar belirtilen esas ve şartlarına uygun işleme faaliyeti gerçekleştirmek zorundadır. Uymadıkları takdirde alınmayan veya teminata bağlanan vergiler 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine istinaden tahsil edilir. Diğer taraftan, firmaların HİR kapsamında geçici ihracatını gerçekleştirdiği ürünü taahhüt ettiği üretim faaliyetinde kullanılmaması durumunda aynen süresi içinde geri

getirmek zorundadır. Aksi takdirde, kambiyo ve gümrük mevzuatı hükümlerine istinaden işlem yapılır. Ancak bunun tek istisnası, HİİB/Hİİ ile ihracatı yapılan geçici ihrac eşyası işlemenin yapılmasını müteakip, nihai ürün olarak, Gümrük Birliği içinde başka bir yere gönderilmesidir. Bu durumda, ihracatı gerçekleştiren gümrük idaresince INF 2 bilgi formu düzenlenir. Eğer HİİB ve Hİİ kapsamında herhangi bir gerçekleşme olmazsa firma talebi üzerine belge/izin iptal edilebilir. Nadir de olsa DİİB belgesi kapsamında Hİİ kullanılmaktadır. Bu durumda DİİB'in kapatılmasıyla Hİİ'de kapatılmış olur.

2.2.2.4. Hariçte İşlemeye İlişkin İstatistikler

Tablo 2.4. 2006-2018 Döneminde Hariçte İşleme Rejimi Kapsamı İhracat ve İthalat Değerleri

YIL	İHRACAT (\$)	İTHALAT (\$)	TOPLAM (\$)
2006	1.401.123.602	99.124.477	1.500.248.079
2007	1.439.393.975	106.510.750	1.545.904.725
2008	1.816.385.319	117.361.553	1.933.746.872
2009	451.401.783	46.772.582	498.174.365
2010	289.355.777	10.584.002	299.939.779
2011	433.615.216	12.450.275	446.065.491
2012	389.054.716	2.921.546	391.976.262
2013	504.335.029	4.630.535	508.965.564
2014	527.644.337	3.586.469	531.230.806
2015	470.649.999	12.025.456	482.675.455
2016	345.007.932	13.733.502	358.741.434
2017	377.757.065	3.506.092	381.263.157
2018	343.061.012	5.331.103	348.392.115

Not: 2018 yılı bilgileri Ocak -Kasım ayı geçici bilgilerdir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 22.01.2019 tarihinde gönderilen e-postaya TÜİK'in 24.01.2019 tarih ve 27964695-622.03-E.2254 sayılı cevabi yazı eki bilgilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 2.4.'de yer alan verilerden anlaşılacağı üzere HİR kullanımını 2006 yılından günümüze kadar olan dönemde her geçen yıl azalmaktadır. İthalat değeri olarak gösterilen değer, malın üretimi için işçilik ve malzeme benzeri harcamaları içermektedir. HİİB'lerde yapılan ithalat işlemlerine mal bedeli yani bir anlamda ihracatta eklenerek belge taahhüt kapatma işlemleri yapılmaktadır.

Tablo 2.5. Hariçte İşleme İzin Belgeleri Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	Belge sayısı		Öngörülen İthalat (Yıllık/Milyon \$)		Öngörülen İhracat (Yıllık/Milyon \$)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Tekstil ürünleri	3	1	2	1	3	1
Giyim eşyaları	30	38	324	162	414	226
Deri ve ilgili ürünler	11	3	12	7	23	10
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2	1	0	1	1	1
Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemeler	0	2	0	1	0	4
Ana metal sanayii	3	2	3	9	5	11
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	5	6	16	10	23	11
Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünler	6	1	8	0	14	0
Elektrikli teçhizat	2	3	2	14	3	21
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2	1	1	0	1	0
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	2	6	29	113	36	149
Diğer ulaşım araçları	1	1	0	0	0	1
Diğer imalatlar	2	1	1	1	3	1
GENEL TOPLAM	69	66	399	319	526	437

Kaynak: TB, https://ticaret.gov.tr/data/5b961f0413b8761ce82c5e0f/DT_Eko_Gosterge_2017.xlsx Erişim Tarihi: 29.01.2019

HİİB kullanımına sektörel olarak bakıldığında daha çok tekstil ve hazır giyim sektöründe kullanıldığı, sanayi sektörlerinde de kısmi bir kullanım olduğu görülmektedir. DİR ve HİR kullanımı karşılaştırıldığında, HİR'in kullanımının yanında dış ticarete etkisi de DİR'e göre çok daha azdır.

2.2.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

İhracat, transit ticaret, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde vergi, resim ve harç istisnası uygulaması suretiyle ihracatın arttırılması, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırılması ve ihraç pazarlarının geliştirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaların belirlendiği bir sistemdir (EB, 2018: 115). Mezkur sistemde istisnadan faydalanılabilmek için Vergi Resim Harç İstisnası Belgesi (VRHİB) düzenlenir veya İhracat 2017/4 sayılı

tebliğinde belirlenmiş olan işlemler çerçevesinde ve bu işlemler nedeniyle düzenlenen kağıtların ihracatla ilişkili olduğu tevsik edilmesi halinde belgesiz olarak yararlanılabilmektedir. Diğer bir ifade ile ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerle finansman maliyetleri azaltılmak istenir ve bu işlemler kapsamında faaliyette bulunan firmalar mali yükümlülüklerinden şartlı bir şekilde istisnası sağlanır.

2.2.3.1. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Mevzuatı

Vergi, Resim ve Harç İstisnası (VRHİ) mevzuatı,

- 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu (6728 sayılı Kanun ile değişik) ve 492 sayılı Harçlar Kanunu (6728 sayılı Kanun ile değişik)
- 99/13812 sayılı İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Karar, ile İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Tebliği (İhracat:2017/4) çerçevesinde işlemler yürütülmektedir.

2.2.3.2. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Kapsamı

VRHİ kapsamında, belgesiz ve belgeli işlemler olarak, vergi, resim ve harç istisnası uygulaması iki farklı şekilde yürütülmektedir.

Bahse konu destek İhracat:2017/4 sayılı tebliğle,

- İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile transit ticaretin finansmanında kullanılmak kaydıyla bankalarca kullanılan her türlü sevk öncesi ve sevk sonrası krediler ve firmaların sağladıkları prefinansmanlar ile bunların geri ödenmesi,
- İhracatla ilgili işlem yapan bankaların, faktöring şirketlerinin, sigorta şirketlerinin, noterlerin ve diğer kuruluşların ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar ve kambiyo işlemleri,

- Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalat ve/veya yurt içi alımlar ile ilgili işlemler ve bunların finansmanı amacıyla kullanılan krediler,
- İhracat karşılığı yapılacak her türlü ödemeler, ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile transit ticaretle ilgili işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlar, vergi, resim ve harç istisnası kapsamına alınmıştır.

2.2.3.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Müracaatı

İhracat:2017/4 sayılı Tebliğin 5. maddesinde belirtilen işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlara (gümrük idarelerine verilen beyannameler dahil, ödemeler, anlaşmalar, teminat mektupları, vb.) ihracat ve ihracata ilişkin olduğunun tevsik edilmesi durumunda işlemi yapan kuruluş tarafından resen vergi, resim ve harç istisnası uygulanır.

Yukarıda belirtilen durumların dışında kalan ve aynı Tebliğin 6. maddesinde belirtilen hallerde, vergi, resim ve harç istisnasını kullanmak isteyen firmaların, Bakanlığa müracaat etmesi halinde dahilde işleme izin belgesi ve/veya vergi resim harç istisnası belgesi alması zorunludur. VRHİB'ne ilk verilen süre azami 24 aydır. Diğer taraftan, proje ve orta-uzun vadeli krediler kapsamında verilen belgelerin süreleri proje ve vade kapsamı olarak belirlenir. Tebliğin 8. maddesinde belirtilen nedenlerle ilave süreler en geç belge süresinden sonra 3 ay içinde başvurulmak koşulu ile verilebilir.

2.2.3.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası Kapatılması

Belge süresi dolduktan sonra 3 ay içerisinde ilgili TCMB şubesine kapatma müracaatı yapılmaktadır. Kapatma yapıldıktan sonra firmaya ve ilgili vergi dairesine bildirim yapılır. Ayrıca, otomasyon sisteminden de kapatıldığına ilişkin bilgi Bakanlığa bildirilir.

2.2.4. Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesi

Bu teşvik sisteminde, 6745 sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna istinaden düzenlenen Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin 2016/9495 sayılı Karar kapsamında iş ve işlemler yürütülür.

2016/9495 sayılı Kararda, bu destek sisteminin hedefi, kalkınma planlarında ve yıllık programlarda öngörölmüş hedeflere ulaşılabilmek için ölkemiz mevcut durumu veya ileride ortaya çıkabilecek önemli ihtiyaçların karşılanabilmesi, arz güvenliğini sağlanabilmesi, dışa bağımlılığının azaltılabilmesi, teknolojik yeniliklere uyum sağlanabilmesi, yenilikçi ve Ar-Ge destekli ve yüksek katma değerli yatırımların proje bazlı desteklenmesine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi, şeklinde sıralanmıştır (EB, 2018: 101).

Müracaatlar, çağrı ve davet usulü ile yapılır. Stratejik hedefler doğrultusunda belirlenecek yatırımlar için çağrı usulü ile yatırım projeleri toplanırken, alanında yetkinliğini kanıtlayan firmaların belli bir yatırım için projesini sunmalarının talep edilmesi davet usulü kapsamına girer.

Bu destekleme sisteminde, vergisel desteklerin, finansmanın, istihdamın ve yatırımların desteklenmesi ile belli süre zarfında veya belirli miktarda kamunun alım garantisi vermesi, izin, ruhsat, tahsis, lisans ve tescillerde istisna getirilmesine ilişkin hususlarda kolaylıklar sağlanır.

Vergisel destekler kapsamında da gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası ve iadesi, bina inşaat harcamaları için KDV iadesi, yatırım tutarının 2 katına kadar kurumlar vergisi indirimi veya azami 10 yıla kadar kurumlar vergisi istisnası uygulanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ UYGULAMASI

Yurt dışından ülkemize ithal edilen malların temin edilirken ihtiyaç duyulan döviz büyük ölçüde ihracat vasıtasıyla kazanılmaktadır. Bu nedenle, üretim sürecinin sürdürülebilir olması büyük ölçüde ihracata bağlı olduğundan, ihracatın ülkemizin kalkınmasında çok önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. DİR'de bu duruma, hammadde temin edilmesi ve belli bir üretim sürecinin sonunda nihai ürün bünyesinde bu hammaddelerin ihracat edilmesini sağlayan bir rejim olarak katkı sağlar.

1995 yılında GATT sürecinin tamamlanmasını müteakip ülkemiz DTÖ'ye üye olmuş, ardından 1995 yılında kabul edilen Gümrük Birliği Kararı kabul edilerek 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinin akabinde daha önce uygulanmakta olan nakdi ve doğrudan yardımlar, sübvansiyonlar kaldırıldığından (Seyidoğlu, 2003:156-157), 25.12.1995 tarihinde yürürlüğe giren DİR Kararı ve 05.01.1996 tarihli 96/1 sayılı DİR Tebliği ile birlikte İhracat Teşvik Mevzuatının yerini Dahilde İşleme Rejimi almıştır.

Bu dönem sonrasında yapılan AB uyumlaştırma çalışmaları sonucunda ihracat destek mekanizmaları arasında en önemlisi olan DİR, ihracatçılara rekabet avantajı kazandırarak ihracat yapılmasını sağlar. Ayrıca, dünya piyasalarından hammadde, yarı mamul veya ambalaj malzemesi temininde vergi muafiyetlerinden yararlanılmasının yanında, gümrük iş ve işlemlerinin kolaylaştırılmasını da sağlayan ekonomik etkili bir teşvik sistemi olmuştur (Sayılğan ve Şenol, 2010; 38).

Bu açıklamalar doğrultusunda DİR'in temel amaç ve hedeflerini hammadde temininde fiyat avantajı, kapasite kullanımını ve istihdamı artırmak, ihracat ürününe katma değer kazandırarak ürün gamını çeşitlendirmek ve ürünün daha çok pazara ulaşmasını sağlamak şeklinde özetlemek mümkündür (Polat ve Badurlar, 2012: 147).

Bu gibi avantajları sayesinde Türkiye'de DİR, ihracatçılar tarafından en çok kullanılan ihracatı destekleme mekanizması haline gelmiştir. Türkiye ihracatının yaklaşık %45'i DİR kapsamında gerçekleştiği düşünülürse, bu destek sisteminin ülkemiz açısından ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.1. Dahilde İşleme Rejimi Uygulama Esasları

Dahilde İşleme Rejimi uygulama esasları, 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve bu çerçevede oluşturulan mevzuatla düzenlenmiştir. DİR uygulamasında işlemler İhracat 2006/12 sayılı Tebliğ muvacehesinde yapılmaktadır. Söz konusu Tebliğ ile diğer mevzuat esasları belirlenir ve DİR incelemeleri bu kapsamda yapılır.

3.1.1. Dahilde İşleme Rejimi Mevzuatı

DİR mevzuatı genel itibari ile aşağıda sıralanan başlıca kanun, karar, tebliğler ve genelgeler kapsamında yürütülmektedir.

- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu (108 – 122. Md), 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 1567 Sayılı Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanunu, 2976 Sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 261 Sayılı İhracatı Geliştirmek Amacı ile Vergilerle İlgili Olarak Hükümetçe Alınacak Tedbirlere Dair Kanun, 474 Sayılı Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun,
- 2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı,
- İhracat 2005/1 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği, İhracat 2005/2 sayılı İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliği, İhracat 2006/12 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği, İhracat 2007/2 sayılı Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Yapılmasına Dair Tebliği ve KDV Genel Uygulama Tebliği,
- Gümrük Yönetmeliği (349 – 369. Md), 2005/1 DİR müracaatların ön incelenmesi ve 2007/1 sayılı DİR Otomasyon genelgeleri, DİR hakkında 2008/1 ve 2008/2 sayılı (telafi edici vergi uygulaması) genelgeleri ile sektörel bazda düzenlenen 2016/1 sayılı Tarım ürünleri ve 2015/2 sayılı Tekstil, Konfeksiyon ve Deri ürünlerine ilişkin genelgelerdir.

3.1.2. Dahilde İşleme Rejimi Tedbirleri

Dahilde İşleme Rejiminin iki türlü uygulama sistemi vardır. En yaygın kullanılanı şartlı muafiyet sistemidir. Geri ödeme sistemi de kullanılır ancak şartlı

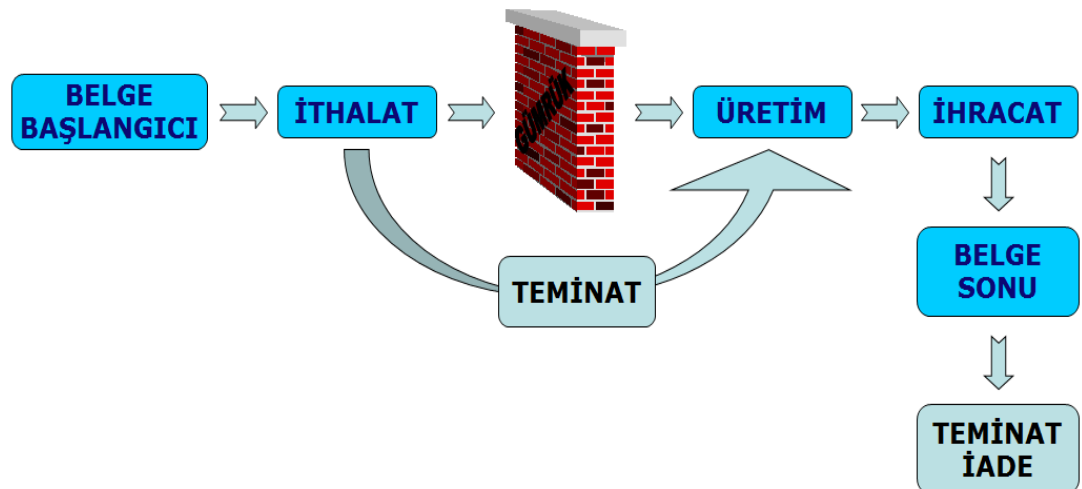
muafiyet sistemine göre firmalar için bazı yönleriyle dezavantajlı olduğundan rejim içinde kullanımı daha azdır.

Ülkemizde ithalat yapıldığı esnada şartlı muafiyette alınmayan vergilerin geri ödeme sisteminde ödenmesi, ihracat yapılmasını müteakiben söz konusu vergilerin geri alınması firmalar açısından ekonomik görülmediğinden, ihracatçıların bu sistemden yararlanmak yerine şartlı muafiyet sistemini kullandıkları görülmüştür (Cebeci ve Yılmaz, 2013: 212).

3.1.2.1. Şartlı Muafiyet Sistemi (Askıya Alma)

Bu sisteme askıya alma sistemi de denmektedir. İhracat şartıyla DİİB/Dİİ kapsamında işlem görecektür ürünün üretiminde kullanılan ve serbest dolaşımda olmayan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemesinin, yurt içinde kayıtlı firmalar tarafından ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmadan, vergilerin teminatı alınmak koşulu ile bir bedelle veya bedel olmadan ithalatının yapılması ve buna müteakipte ihracat taahhüt gerçekleşmesini müteakiben alınmış teminatların iade edilmesidir (DİR Tebliği, 2006). Şartlı muafiyet sistemi Dahilde işleme rejiminde en yaygın kullanılan sistemdir. Bu sistemle, firmalar ithal edecekleri girdilerle ilgili KDV, gümrük vergisi, KKDF vb. diğer vergilerin ilgili gümrük idaresi tarafından hesaplanması sonrasında, hesaplanan vergilerin teminata bağlanması böylece vergilerin askıya alınması sağlanmış olurlar. DİR’de şartlı muafiyet sistemi işleyiş süreci Şekil 3.1.’de gösterilmiştir.

Şekil 3.1. Dahilde İşleme Rejiminde Şartlı Muafiyet Sistemi İşleyiş Süreci

Kaynak: DİR tebliğdeki tanımlamalar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Şartlı muafiyet sisteminde dikkat edilmesi gereken önemli nokta vergi muafiyetinden faydalanmak için yaptığı alıma karşılık öngördüğü ihracatını gerçekleşmesi ile kesinlik kazanmaktadır. Firmalar taahhütlerini yerine getirmezler, özel şart ve koşullara uymazlarsa, teminatlarına karşılık tecil edilen vergiler cezaları ile birlikte tahsil edilir. Böylece ceza uygulamaları ile devlet olası vergi kayıpları garantiye alınmış olur (Aktaran: Cebeci ve Yılmaz, 2013: 209).

DİİB/Dİİ taahhüt kapatma işlemleri kullanıcı firmalarca iyi takip edilmesi gereken, aksi takdirde ciddi cezai müeyyideleri olan işlemlerdir. DİİB’lerde şartlı muafiyet kapsamında, işlenmiş ürünlerin üretimi için ithal eşyanın ikamesi eşdeğer eşya olarak, asgari 8 (sekiz)’li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonu, benzer özellikte olan serbest dolaşımda bulunan eşya da kullanılabilir. Diğer taraftan, eşdeğer eşya olarak kullanılan tarım ürününün ithal eşyası ile ticari kalite, teknik özellik ve nitelik olarak aynı olduğu tespiti, 12 (oniki)’li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonuna göre yapılır ki bu da bire bir aynı olması manasına gelir. Bu koşullarda ithalattan önce ihracat yapılabilmektedir.

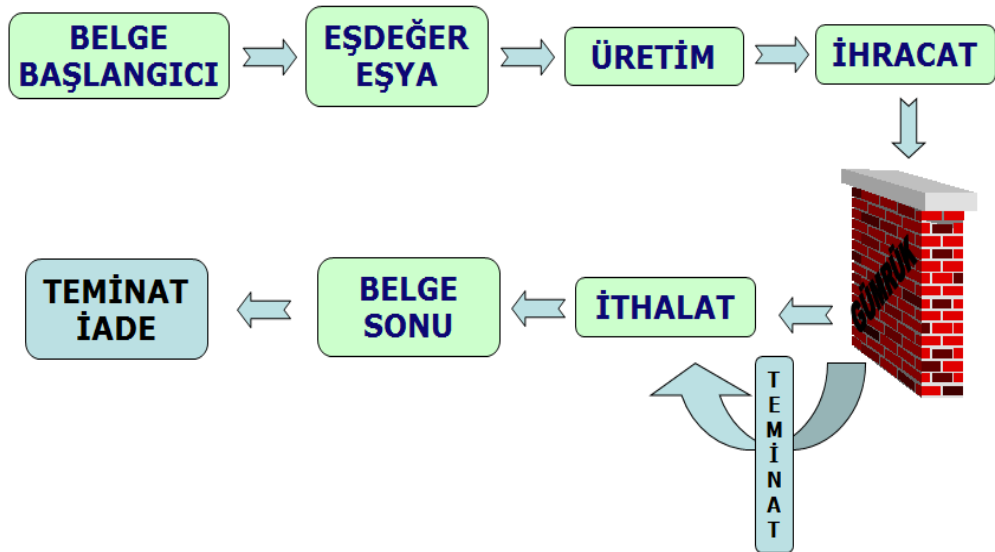
DİR’de eşdeğer eşya kullanımına, dahilde işleme izinlerinde ve geri ödeme sisteminde müsaade edilmemektedir. Bu da şartlı muafiyeti daha cazip hale getirmektedir. Bakanlıkça eşdeğer eşya tespitine ilişkin özel şartlar koymaya yetkilidir. Eşdeğer eşya ile ithal eşyası aynı anda kullanılabilir. Firma kendi stoklarından kullanarak belge kapsamında ihracat işlemi yaptıktan sonra belgenin ithalat süresi içinde stoklarından kullandığı malzeme yerine aynı miktarda ithalatı yapabilir. Bu kapsamda yapılan ithalatta da KDV dahil bütün vergiler için teminat işlemi uygulanırken ticaret politikası önlemleri uygulanmaz.

Önce yapılan ihracat işlemi sonrasında buna denk gelen miktarda ithalatı yapılan eşyanın yurt içinde belge sahibi firmaca serbest kullanımına izin verilir. İşlem görecektür ürünlerin eşdeğer eşya kullanılarak elde edildiği durumda, gümrük işlemleri esnasında ithal eşyası eşdeğer eşya, eşdeğer eşya da ithal eşyası olarak kabul edilebilir. Önce yapılan ihracata konu işlem görmüş ürünün ihracat vergisine tabi eşdeğer eşyadan elde edildiği durumda, söz konusu eşyaya denk miktarda

ithalatın yapılması sonrasında iade edilmek üzere ihracat vergisi kadar da teminat alınır.

DİR kapsamında yapılan ithalatlardan doğan vergiler için uygulanan teminat oranları, yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası sahibi firmalara %1, onaylanmış kişi statü belgesi (OKSB) sahibi imalatçı firmalara yıllık dönemler itibari ile ihracat performanslarına göre %1, %5 ve %10 olarak uygulanabilir. OKSB'si olmayan dış ticaret sermaye şirketleri ile sektörel dış ticaret şirketleri belge veya izin müracaatlarından önceki takvim döneminde gerçekleştirmiş oldukları ihracata denk DİİB/Dİİ kapsamında yapacakları ithalatta teminat oranı, bu ithalatta doğacak verginin %10'u kadardır. Ayrıca, İmalatçı olan ihracatçılar ile imalat yapmayan ihracatçılar içinde yıllık dönemler itibari ile ihracat performanslarına göre ithalattan doğan verginin %10'u kadar teminat oranı uygulanır. DİR'de eşdeğer eşya kullanımı işleyiş süreci Şekil 3.2.'de gösterilmiştir.

Şekil 3.2. Dahilde İşleme Rejiminde Eşdeğer Eşya Kullanımı İşleyiş Süreci

Kaynak: DİR tebliğdeki tanımlamalar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

DİİB'le ihracatı taahhüt edilen işlem görmüş ürünün üretiminde kullanılacak olan eşya ithalatı yapılabileceği gibi, KDV tecil-terkin sistemi çerçevesinde yurt içinden de alınabilir. Belge ile ihracatı yapılmak üzere yurt içinden alınan eşya, ihracat 2006/12 sayılı tebliğ uygulaması açısından ithalatı yapılan eşya gibi

değerlendirilir. Ayrıca, yurt içinden temin edilen ürünün ihracatı belge süresi içinde yapılması gerekmektedir (Canitez ve Erdoğan, 2011: 183). Ancak, işlem görmüş ürün ihracatının gerçekleştiği belgelenmesi koşulu ile, belge süresi bitse bile DİİB'le T.C. Şeker Kurumu tarafından tespiti yapılan şeker fabrikalarından belge süresi sonrasında da yurt içinden alım yapılabilmektedir. Bu kapsamda, KDV tecil-terkin sistemi ile yurt içi eşya alımı öncesinde eşdeğer eşyadan elde edilmiş işlem gören ürün ihraç edilmesi durumunda, buna denk gelen eşya, belge süre sonuna kadar yurt içinden de temin edilmesine olanak sağlanmıştır. Buna, 26.04.2014 tarihi itibari ile KDV genel uygulama tebliğinde yapılan değişikliklerle yurt içi teminlerde de eşdeğer eşya kullanımına müsaade edilmeye başlanmıştır. Bu tarih öncesinde yurt içi teminlerde eşdeğer eşya kullanımına müsaade edilmemekteydi.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığınca uygulaması yürütülen bu sistem ihracatçılar için KDV'nin başta tahsil edilmemesi, ihracat gerçekleşmesini müteakip terkin edilmesi olanağını sağlamıştır. Bununla beraber ihracatçı firmaların iç piyasaya yönelmeleri için T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın onayı ile şeker ve hububat alım olanağı da bu şekilde sunulmuştur (Kaya, 2013: 159).

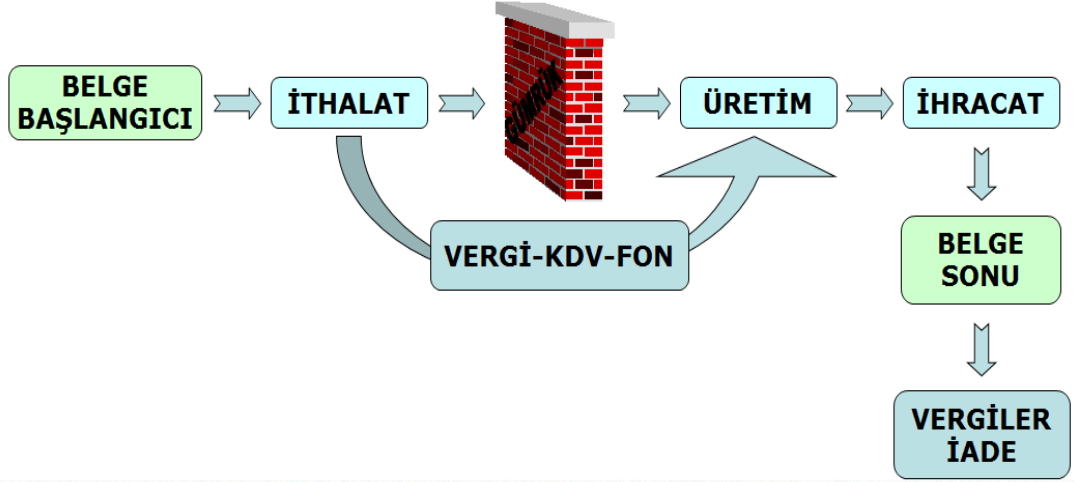
3.1.2.2. Geri Ödeme Sistemi

Serbest dolaşımda bulunan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemelerinin imalatta kullanılması sonrasında Türkiye gümrük bölgesi dışına ihraç edilmesi koşulu ile bu eşya serbest dolaşıma girmesi sırasında tahsilatı yapılan ithalat vergileri, işletme malzemesinden doğan KDV ve ÖTV haricinde talep edilmesi halinde DİR kapsamında geri verilir. Ticaret politikası önlemleri bu şekilde yapılan ithal eşyasında uygulanır ve dış ticarete öngörülmuş teknik düzenlemelerin mevzuat dahilinde tamamlanması şartı aranır (H. Kaya, 2017: 13).

Uygulamanın amacı, DİİB olmayan firmaların ithalat sırasında ödediği vergileri daha sonra alacağı DİİB süresi içinde ihracatın gerçekleşmesi sonrasında alabilmesidir. Bu sistemden yararlanabilmek için DİİB belgesinin alınmış olması veya ithalatın gerçekleşmesinden sonra altı ay içerisinde başvuru yapılmış olması gerekmektedir.

Şartlı muafiyet ve geri ödeme sistemi arasında temel farklılık, geri ödemede yurt içinde üretime tabi olan eşya daha öncesinde ticaret politikası önlemleri dahilinde serbest dolaşıma girmiş eşyadır ve yurt içinde üretim sonrası ihracatı yapılması durumunda bu eşya için serbest dolaşıma girişi sırasında tahsilatı yapılan ithalata ilişkin vergiler geri iade edilmektedir. Oysa ki şartlı muafiyette, DİR'e tabi olacak eşya serbest dolaşıma girmekte, bundan dolayı da ithalat politikası önlemleri dahilinde olmamaktadır ve ithalatta alınan vergiler de geri verilmemektedir. Bunu süreç yerine ithalat esnasında tüm vergilere istinaden teminat alınmaktadır. Teminatı alınan bu vergiler işleme faaliyeti sonrasında gerçekleştirilecek olan ihracat sonrası iadesi yapılmaktadır. Bu nedenle geri ödeme yönteminde alınan vergiler, verginin niteliği açısından vergi olmaktan ziyade nakdi teminat niteliğindedir (Aktaran: Şenol ve Sayılğan, 2010: 42). DİR'de geri ödemeye sistemi işleyiş süreci Şekil 3.3.'te gösterilmiştir.

Şekil 3.3. Dahilde İşleme Rejiminde Geri Ödeme Sistemi İşleyiş Süreci

Kaynak: DİR tebliğdeki tanımlamalar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.1. göz önünde bulundurulduğunda son on yıl içindeki DİR kapsamında yapılan ithalatın %97'sinin şartlı muafiyet sistemi ile yapıldığı, geriye kalan %3'lük kısmın ise geri ödeme sistemi ile yapıldığı görülmektedir. Şartlı muafiyette DİR kapsamında yapılacak ithalattan doğan vergi, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunla belirtilen esaslar muvacehesinde teminata tabi olmaktadır. Teminat miktarı ithalattan doğan verginin iki katına kadar artırılması söz konusu

olabilmektedir. Teminatlar, nakit, bankalarca verilen teminat mektupları, hazine tahvil ve bonolarının bir veya birkaçını kapsayabilir. Söz konusu vergilerin teminata bağlanması ve ticaret politikası önlemlerine tabi olmama, ayrıca yurt içi alım yapılabilmesi ve eşdeğer eşya avantajları gibi nedenlerle Şartlı Muafiyet Sistemi firmalarca tercih edilmektedir.

Tablo 3.1. DİR ile İthalatta Şartlı Muafiyet ve Geri Ödeme Sistemlerinin Payı

Yıllar	DİR Kapsamında Gerçekleşen İthalat (Milyon \$)	DİR Şartlı Muafiyet Sistemi Kapsamında Gerçekleşen İthalat (Milyon \$)	DİR Geri Ödeme Sistemi Kapsamında Gerçekleşen İthalat (Milyon \$)	DİR Şartlı Muafiyet Sistemi İthalatının DİR Toplam İthalatına Oranı (%)	DİR Geri Ödeme Sistemi İthalatının DİR İthalatına Oranı (%)
2009	21.471	20.504	967	95,5	4,5
2010	26.267	25.145	1.121	95,7	4,3
2011	31.145	29.969	1.176	96,2	3,8
2012	31.892	30.767	1.125	96,5	3,5
2013	32.227	31.391	837	97,4	2,6
2014	31.624	30.682	942	97,0	3,0
2015	26.256	25.458	797	97,0	3,0
2016	24.652	24.038	614	97,5	2,5
2017	28.545	27.915	630	97,8	2,2
2018 (Ocak-Kasım)	30.640	30.194	447	98,5	1,5
TOPLAM	284.719	276.063	8.656	97	3

Kaynak: TÜİK, 22.01.2019 tarihinde gönderilen e-postaya TÜİK'in 24.01.2019 tarih ve 27964695-622.03-E.2254 sayılı cevabi yazı eki bilgilerinden oluşturulmuştur.

3.1.3. Belge/İzni Düzenlenmesi

DİR kapsamında yapılan işlemleri 01.01.2006 tarihinden önce elektronik ortam olmadan evrakların ilgili idarelere ibrazı ile gerçekleşmekteydi. 01.01.2006 tarihinden sonra 03.08.2005 tarihli ve 25895 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan İhracat 2005/9 sayılı Tebliğ kapsamında 31.12.2005 tarihinde sonlanacak şekilde elektronik ortam ve klasik şekillerde yapılmasına müsaade edilmiştir. 1 Ocak 2006 tarihi itibari ile elektronik ortamda başvurular yapılmaya başlanmıştır. DİR Otomasyon Projesi beraberinde, ihracat yapan firmaların bu rejim kapsamında belirli bir yer ve zaman olmaksızın tüm iş ve işlemlerini elektronik ortamda yapabilmesi ve DİİB başvurularını da nitelikli elektronik imza kullanımı ile gerçekleştirmesi imkanı

getirmiştir. DİR e-imza uygulaması, Türkiye’de Nitelikli Elektronik İmza kullanımında 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu kapsamındaki ilk uygulamadır (TB, 2019f).

DİR otomasyon sistemine geçilmesiyle firmalar DİİB başvurusu işlemlerini öncesine göre daha az maliyetle ve daha hızlı bir şekilde sonuçlandırmaya başlamışlardır. Özellikle, 01.01.2015 tarihinden itibaren beyanname asılları istenmeden sistem verileri esas alınarak kapatma işlemleri yapılması ile bu süreç daha da hızlanmıştır. Çoğu firma karşılaşılabilecekleri çeşitli müeyyidelerden bu sayede kurtulmuştur. Son olarak revize işlemlerinin firma tarafından elektronik ortamda yapılması, bu işlemler için firma personelinin Bölge Müdürlüklerine gelmek zorunda kalmaması ve DİİB aslının belge kapsamı faaliyetleri gerçekleştirmek için firmaca bulundurulmak zorunda olmaması hem Bölge Müdürlüğü personelinin iş yükünü hafifletmiş hem de firmaların DİİB kapsamı işlerini daha etkin şekilde gerçekleştirmelerini sağlamıştır. DİR otomasyon sistemine geçilmesi sadece belge başvurusu sürecini etkinleştirmemiş ayrıca taahhüt kapama işlemlerini de hızlandırmıştır.

3.1.3.1. Dahilde İşleme İzni Verilebileceği ve Verilemeyeceği Durumlar

Dahilde İşleme İzni kapsamında (DİR Tebliği, 2006),

- Eşyanın korumak, şekil ya da pazarlama kalitesinin artırılması, tekrardan dağıtım veya satış için hazırlanması için yapılan işlemler,
- Eşyanın montaj edilmesi, tekrardan kurulması, başka bir eşya ile birleştirilip bir araya getirilmesi veya ihracatı yapılacak eşyanın nihai ürün haline getirilmesi dahil olmak üzere işçilikten geçirilmesi,
- Eşyayı yenilemek ve düzenli bir hale getirmek dahil olmak üzere tamiratının yapılması veya boyama işleminin yapılması,
- Eşyanın tekrardan elden geçirilmesi ve ayarlamalar da dahil olmak üzere onarılması,
- Eşyaya baskı işleminin uygulanması, uygun hale getirilmesi, etiketlemenin yapılması, ambalajlama, temizleme, eleme, fiziksel olarak boyutunun değiştirilme, kavrulma veya kabuğundan ayrılma işlemlerinin yapılması,

- Bila bedel ithalatı yapılan eşyanın bir işleme faaliyetine tabi tutulması gibi işlemler için gümrükler genel müdürlüğünce belirlenmiş olan uygulama ve esaslar kapsamında gümrük idarelerince Dİİ verilirken, aşağıda yer alan tablo kapsamı eşyalar için de firmalar Dahilde İşleme İzninden yararlandırılmazlar.

Tablo 3.2. Dahilde İşleme İzni Verilmeyecek Eşya Listesi

Fasıl-GTİP	Eşya Adı
01-04	Tüm eşyalar
05	Tüm eşyalar (Bağırsak hariç)
0601	Tüm eşyalar
07-15	Tüm eşyalar
16	Tüm eşyalar (Salyangoz hariç)
17-24	Tüm eşyalar
43	Tüm eşyalar (Aksesuar olarak kullanılmak amacıyla ithal edilecekler ile koyun ve kuzu kürkü hariç)
42.03.10	Tüm eşyalar (Tamir amaçlı olanlar hariç)
8481.80.19.00.11	Musluklar
8528.72.31.00- 8528.73.00.00	Televizyonlar (Tebliğin 14/1-d bendinde belirtilen işleme faaliyetine tabi tutulacak televizyonlar hariç)

3.1.3.2. Belge/İzin Müracaatı

Serbest bölgeler hariç olmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinde kayıtlı firmaların DİİB almak için DİR otomasyon sistemi üzerinden Bakanlığa (İhracat Genel Müdürlüğü), dahilde işleme izni alması içinse gümrük idaresine müracaat etmesi gerekir.

3.1.3.3. Belge/İzin Müracaatı Değerlendirilmesi

Belge/İzin müracaatı değerlendirilirken (DİR Tebliği, 2006),

- İşlem görmüş ürünün imalatında ithal eşyasının kullanıldığının tespit edilebiliyor olması,
- Ülkemizdeki üretici firmaların ekonomik çıkarları ve Türk Malı imajına olumsuz bir etkide bulunmaması,
- İşleme faaliyetinin katma değeri, kapasite kullanım miktarını artırıyor olması ve aynı zamanda işlem gören ürünün de dış piyasada rekabeti edebilir olması ve ihracat potansiyelini yükselten şartlar oluşturması gibi şartların yanında kapatılan DİİB/Dİİ sayıları, firmaların daha önce gerçekleştirdikleri performansları dikkate alınmaktadır.

Ayrıca, DİİB müracaatlarında ön incelemeye ilişkin daha ayrıntılı başvuru incelemesi 2005/1 sayılı başvurulara ilişkin olan DİR genelgesi kapsamında yapılmaktadır.

3.1.4. Süre İşlemleri

DİR kapsamında firma talebine istinaden süreler; performans, süre kaydırımı, haklı sebep, mücbir sebep ve diğer sebeplerden verilebilir. Firmalar, bahse konu sürelerin her birini (farklı nedenlerden kaynaklı mücbir sebepler hariç) bir defaya mahsus olmak üzere talep edebilir. Belirlenmiş bir sıra yoktur, hangisi ile ilgili başvuru hakkı varsa firma ona ilişkin süreyi talep edebilir. İhracat 2006/12 sayılı DİR tebliğinin 20. maddesi dahil 28. maddesine kadar sürelerle ilişkin tanımlamalar aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

3.1.4.1. Belge/izin Süresi

DİİB/Dİİ'nin süresi sektörün üretim termini dikkate alınarak en fazla 12 ay olacak şekilde tespit edilir. Diğer taraftan istisnai olarak gemi inşa, komple tesis vb. ile ilgili üretim aşaması 12 ayın üzerinde olan ürünler ile askeri sanayi kapsamına giren ürünlerin ihracatına ilişkin verilen belge veya izin süreleri, projenin süresi esas alınarak onaylanır. Süre başlangıcı, DİİB/Dİİ'nin verildiği ilk tarihtir. Sürenin sonu da, belge veya izin süresi (ilave süreler dahil) bitimine denk gelen ayın son günü olur. Belge süre sonu belirlenirken ithalat ve ihracata izin verilen süre sonları dikkate alınır ve hangi süre daha ileride ise süre sonu belge süre sonu olarak kabul edilir.

DİİB kapsamında ilk ithalat tarihi esas olmak üzere belge süresi en fazla 3 ay uzatılabilir. Belge kapsamında ithalata başlanmamış olsa dahi belge süresi aynı şekilde 3 ay uzatılabilir. Bir önceki düzenlemede, firmalar hiç ithalat yapmadıklarında bu süreden faydalanmaları mümkün değildi.

DİİB kapsamında gerçekleşen ihracat değerinin belgede öngörülen ihracat taahhüdü değerine oranının minimum %25 olması durumunda belgenin ilk verilen süresinin yarısı kadar ek süre verilebilir. Bir önceki düzenlemede bu oran %50 idi ve yararlanabilen firma sayısı da bu nedenle daha az olmaktaydı. %25'e indirilmesi ile firmalar için kolaylık sağlanmıştır.

Ayrıca, gemi inşa, komple tesis vb. ile askeri üretime giren ürünlerin ihracatında düzenlenen belge veya izne proje sürecinin ilerleyişine göre ek süre verilebilir.

3.1.4.2. Haklı Sebep Hallerinin Değerlendirilmesi

DİİB'e, ilgili firmanın belge kapsamında önceden gerçekleştirdiği ihracata denk gelen miktarda ithalatı hakkının kalması durumunda, diğer bir ifade ile eşdeğer eşya kullanılması ile eşdeğer eşya yerine geçecek hammadde alınmak istenmesi durumu ile sınırlı olmak üzere, belge süresinin sonu itibari ile en fazla belge orijinal süresinin yarısına kadar haklı sebepten ilave süre verilebilir. Süre onayından sonra ithalat artış revizesine özel şartla kısıtlama getirilir.

İlgili firma Dİİ'le yapmış olduğu işleme ve imalat faaliyeti veya taahhüt ettiği ihracatın tamamını ihmali veya kusuru olmadan gerçekleştiremediği durumda, söz konusu izinle gerçekleştirilmiş olan işleme ve imalatın veya ihracat izninin ihracat öngörülen taahhüdüne oranının en az %25 olması şartı ile, ilgili izne ilk verilen süresinin yarısına kadar haklı sebepten ilave verilebilir.

3.1.4.3. Mücbir Sebep ve Fevkalade Hallerin Değerlendirilmesi

Gerçekleşmiş olduğuna ilişkin evraklar ibraz edilmek şartı ile aşağıda yer alan mücbir sebep ile fevkalade durumlarının belge/izin süresinde meydana gelmesi durumunda, DİİB/Dİİ'ne;

- Deprem, sel, don, fırtına, kasırga gibi doğal afetler ve yangın durumunda,

- Ülkemizde veya ithalat yapılan ülkece uygulanan yasak, savaş ve abluka hallerinde,
- Yükümlü olan firmanın kamu otoritesi tarafından faaliyetlerinin kısıtlandığı, durdurulduğu veya firmaya el konulduğu durumlarda,
- Yükümlü olan firma iflas veya konkordato durumu ilan ettiği ya da firmanın hakkında iflas ertelemesi kararının verildiği durumlarda (bu durumlarda mahkemece karar alınması gerekir),
- Şahıs firmalarında firma sahibi öldüğü durumda,
- Grev ve lokavt halinde mücbir sebepten ek süre verilebilir.

3.1.5. Takip ve Değerlendirme

Belge veya izin alınması sonrasında kapatma sürecine kadar geçen bölüm olduğu için takip ve değerlendirme olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde, firmalar, süreçle ilgili kamu kurumları ve ilişkili kamu kuruluşları sürece dahil olur ve sorumludur. Kısaca söylemek gerekirse, belge veya iznin aktif olarak kullanıldığı dönemdir. İhracat 2006/12 sayılı DİR tebliğinin 28. maddesi dahil 37. maddesine kadar olan kısım aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

3.1.5.1. İhracat Taahhüdünün Yerine Getirilmesi

İhracat işleminin gerçekleştirilmiş olması için DİİB/Dİİ taahhüdünde ihracatı öngörülen işlem görmüş ürün, ihracat 2006/12 sayılı DİR tebliğ ile ihracat rejimi ve gümrük mevzuatı hükümleri kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesinin dışına veya serbest bölgelere ihraç edilmesi gerekir.

3.1.5.2. Aracı Firma Kullanılarak İhracat ve İthalatın Yapılması

DİİB/Dİİ kapsamında işlem gören ürün ihracatının belge veya izin sahibi firmaca gerçekleştirilebileceği gibi, diğer bir ihracat yapan firma vasıtasıyla da yapılmasına müsaade edilmiştir. Ancak, otomasyon sisteminde düzenlenmiş DİİB'ler kapsamı yapılacak olan ihracatlar için firmaların öncesinde Bakanlığın ilgili Bölge Müdürlüğüne başvurmaları ve izin almaları gerekmektedir. Bunun yanında, firmaların ilgili Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğüne aracılı olarak ihracatı gerçekleştirilmesine kısıtlamalar getirilebilir. Aracılı olarak ihracat yapan firmaların otomasyon sistemine mutlaka kayıtları yapılmalıdır. Aksi takdirde belge kapsamında

yapılacak ihracat işlemi için otomasyondan gümrük beyannamesinin tescili alınamayacaktır.

DİİB/Dİİ kapsamında işlem gören eşya ithalatında da, belge veya izin sahibi olan firmaca yapılabileceği gibi Borçlar Kanununun direkt ya da dolaylı olarak temsil etme hükümleri çerçevesinde tayin edilmesi kaydıyla, temsilci vasıtasıyla da yapılabilir. Bu durumda ithalatı yapan firma otomasyon sistemine temsilci ithalatçı olarak kaydedilir.

3.1.5.3. Gözetim ve Korunma Önlemlerine Tabi Olan Eşya

DİİB/Dİİ kapsamında ithalatı gözetime ve korunma önlemlerine tabi olan eşyanın serbest dolaşım işlemlerinin yapılabilmesi için, firmaların (yan sanayici veya aracı ihracatçı dahil) ithalat yaptığı tarih itibarı ile yürürlükteki gözetim ve korunma önlemleri kapsamında ithalat lisanslarına (kota) ve/veya gözetime ilişkin belgelerine sahip olmaları gerekir. Aksi durumda, söz konusu eşyadan elde edilen işlem görmüş ürünün, üçüncü ülkelere ihracatı ya da gümrük idaresi gözetiminde imha edilmesi gerekmektedir.

Ancak, belge veya izin kapsamında A.TR dolaşım belgesi ile Avrupa Topluluğuna (AT) üye olan ülkelere ihracatında işlem görmüş ürünün elde edilmesinin için kullanılmış eşyanın bu ülkelerde gözetime ve korunma önlemlerine tabi olmaması durumunda, bu eşya ile ilgili olarak gözetim ve korunma önlemleri kapsamında ithal lisansları (kota) ve/veya gözetim belgeleri aranmamaktadır.

3.1.5.4. Telafi Edici Vergiye İlişkin Durumlar

Şartlı muafiyet sisteminde sanayi sektörü kapsamındaki ürünlerin A.TR dolaşım belgesi ile AT'ye üye olan ülkelere yapılan ihracatta; işlem görmüş ürün elde edilebilmesi için kullanılan üçüncü ülke menşeli hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşyaya ilişkin vergi, ithalatın yapıldığı ülkelerle olan anlaşmalardaki lehe hükümler saklı kalmak koşuluyla ödenmek zorundadır. Ödenmek zorunda olunan bu vergiye Telafi Edici Vergi (TEV) denilir. TEV üçüncü ülke menşeli olan ürünler için ülkemizde ihracat esnasında ödenen tek vergi olup yurt dışı satışlarda eşyalar üzerinden her hangi bir vergi ihracat sırasında alınmamaktadır (Terzi, 2017: 96).

Şartlı muafiyet sisteminde, işlem görmüş ürünler A.TR dolaşım belgesi ile veya menşe ispat belgeleri ile AT üyesi olan ülkelere ihracatında; işlem görmüş ürünün elde edilmesinde kullanılan üçüncü ülke menşeli hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşyaya ilişkin verginin aynı ithal eşyası için Toplulukta uygulanmakta olan vergiden yüksek olması durumunda, tarım ürünleri ile 1/95 sayılı Avrupa Topluluğu-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı kapsamındaki ürünler haricinde, Toplulukta uygulanmakta olan vergi ödenir. Özetlemek gerekirse iki vergi sistemi karşılaştırılır ve TEV ödemesinde düşük olan oran seçilerek ödeme yapılır.

TEV ile ilişkin hususlarda 2008/2 sayılı TEV genelgesi esas alınmaktadır. DİİB kapatma müracaatı yapılmadan firma tarafından TEV hesaplamaları ihracat esnasında yapılmalı ve ödemeye ilişkin oluşturulan TEV tablosu kapatma müracaatı sırasında ibraz edilmelidir. TEV'in ihracat yapıldığı esnada ödenmesi gerekir. Bakanlığa bağlı Bölge Müdürlüklerince, firmaların ibraz ettiği TEV tablosu incelenerek eksiklerin tamamlanmasını teminen firmalara yazı yazılmaktadır.

Ödenmesi gereken TEV'in hesaplanması, ithalat işlemine ait CIF ABD Doları birim fiyatı ve bu ithalat işlemine ilişkin ödeme yapılırken ihracat beyannamesi tarihindeki ithalat vergi oranı ile ihracatın tescil edildiği tarihindeki Merkez Bankası'nın açıkladığı Döviz Satış Kurunun çarpılması ile hesaplanan Türk Lirası üzerinden yapılır. Eşdeğer eşya için TEV ödemesi, benzer şekilde ihracata ilişkin gümrük beyannamesi tescil edildiği tarih itibari ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Döviz Satış Kuru ve bu tarihte ithalat rejimi kararında belirtilmiş olan gümrük vergisi üzerinden hesaplanarak ithalat esnasında yapılır.

İşlem görmüş mamulün üretiminde kullanılan TEV konusu eşya tespit edilirken öncelikli olarak firma beyanı esas alınmak zorundadır. Aksi durumda ilgili kamu kurumunca TEV'in ödenmediği tespit edildiği durumda, ödenmeyen TEV'in, ödeme yapılması gerektiği tarih baz alınarak gümrük vergisi ve varsa toplu konut fonu tutarının 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 234. maddesinin beşinci fıkrasına istinaden 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre tahsilatı yapılır.

İhracat beyannamelerinde TEV'in fazla ödendiği durum ile TEV'in eksik olarak ödendiği durumun aynı belge kapsamında bulunduğu durumlarda; eksik yatırılan tutar ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun

hükümleri de dikkate alınarak hesaplanan TEV'e ilişkin kısmın, 4458 sayılı Gümrük Kanununun 211 inci maddesi saklı kalmak koşuluyla, fazla ödenen TEV'e ilişkin kısımdan düşülmesi suretiyle belge veya izin taahhüt kapatma işlemi yerine getirilir.

3.1.6. İhracat Taahhüt Kapatma İşlemi

DİR'de kapatma işlemine ilişkin hususlar ihracat 2006/12 sayılı DİR tebliğinin 37. maddesi dahil 41. maddesine kadar olan kısımda aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

DİİB ihracat taahhüdünün kapatılması için firmalar en geç belge süresini müteakip üç ay sonuna kadar İhracat 2006/12 sayılı Tebliğ eki olan Ek-3'te yer alan bilgi ve belgeler Bakanlık İhracat Genel Müdürlüğünce belirlenmiş olan ilgili bölge müdürlüklerine, DİİB ihracat taahhüdünün kapatılması için ise firmalar en geç izin süresini müteakip bir ay içinde, İhracat 2006/12 sayılı Tebliğ eki Ek-4'te yer alan bilgi ve belgeler ilgili gümrük idaresine, sunmak zorundadır.

DİİB kapsamındaki döviz kullanım oranının (DKO) hesaplanmasında, yurt içi alımlar hariç olmak üzere CIF ithalat tutarı (Fatura bedelinin CIF ABD Dolarına karşılık gelen değerinin) FOB ihracat tutarı ile (ikincil işlem görmüş ürünün serbest dolaşıma giriş rejimi hükümlerine göre ithalatının yapılması halinde bu ürünün gümrük kıymeti dahil) olan yüzdesi esas alınmaktadır.

Anılan DİR tebliği 38. maddesinde *“şartlı muafiyet sistemi çerçevesindeki dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında, ihracatın A.TR dolaşım belgesi eşliğinde Topluluk üyesi ülkelere yapılması durumunda, işlem görmüş ürünlerin elde edilmesinde kullanılan eşyaya ilişkin ithal lisansı (kota) ve/veya gözetim belgeleri bu Tebliğin 32 nci maddesi hükmü çerçevesinde aranır. Aksine bir durumun izin kapsamında tespiti halinde, gümrük idaresince gümrük mevzuatı çerçevesinde işlem yapılır; belge kapsamında tespiti halinde ise bu durum, gümrük idaresince gümrük mevzuatı çerçevesinde değerlendirilmesini teminen, bölge müdürlükleri tarafından taahhüt kapatma yazısında belirtilir.”* denilmektedir.

Ayrıca şartlı muafiyet sistemi kapsamında DİİB/Dİİ ile ithalatı yapılan eşya, asıl işlem görmüş ürün ve/veya ithalat yapıldığı şekliyle belge veya izin süresinde, gümrükçe yapılacak işlemler saklı kalmak kaydıyla, mevzuat çerçevesinde yapılacak

diğer işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gerekli vergilerin tahsil edilmesi koşulu ile 4458 sayılı Gümrük Kanununun 114 üncü maddesi birinci fıkrası ile 207 nci maddesi hükmüne göre serbest dolaşıma sokulabilir. Bu durumda serbest dolaşıma giren eşyaya denk gelen miktarda ihracatın gerçekleşmesi aranmaz. Diğer bir ifade ile, firma ithal ettiği eşyanın ihracatını yapamadığı durumda belge süresi bitmeden ithalat vergilerini ödeyerek belge kapsamından çıkartabilir. Böylece DİİB/Dİİ kapsamında ciddi bir müeyyide ile karşılaşmaz.

DİİB/Dİİ kapsamında ithalatı yapılan eşyanın üretim sürecine girmesi sonucu ortaya çıkan ikincil işlem görmüş ürün, belge veya izin ihracat taahhüdünün kapatılması öncesinde gümrük mevzuatı kapsamında gümrük idaresinin gözetiminde imha edilmesi, gümrüğe terki, çıkış hükmünde gümrüğe teslim edilmesi veya serbest dolaşıma giriş rejimi hükümlerine istinaden de ithali durumunda, bu ürünün ihracatının gerçekleştirilmesi aranmamaktadır.

DİİB sahibi olan firmalar, KDV tecil-terkin sistemi kapsamında yurt içinden aldıkları malları kullanarak üretmiş oldukları mamulleri, KDV tecil-terkin sistemi kapsamında DİİB sahibi olan başka alıcılara yurt içi teslimini yapabilirler. Bunun dışında D3 belgeleri hariç olmak üzere DİİB kapsamında yurt içine satış ve teslim yapılması mümkün değildir.

İhracat taahhüdü kapatılan DİİB/Dİİ'lerinin taahhüt kapatmasına ilişkin işlemleri, Bakanlıkça (İhracat Genel Müdürlüğü)/(Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlükleri) uygun görülmesi koşulu ile kamu kurum ve kuruluşları ile ihracatçı birlikleri genel sekreterliklerince yapılmış olan maddi hata nedeniyle ya da belge veya izin kapsamında ihracatı yapılan işlem görmüş ürünün herhangi bir nedenle geri getirilmesi nedeniyle geri alınabilir.

Maddi hata, firmadan kaynaklanmayan kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan meri mevzuata uygun işlem yapılmaması durumudur. Maddi hata nedeniyle geri alınan belgelerde maddi hatanın giderilmesini ile kapatma işlemi tekemmül edilir, maddi hata dışında Bakanlığın herhangi bir onayı olmadan hiçbir bir ilave işlem yapılamaz. Ayrıca, DİİB sahibi firmalar, taahhüt hesabı müeyyide uygulanarak kapatılmasına karşı kapatma yazısı tebliğ edildiği tarih itibariyle bir ay içinde Bakanlığa (İhracat Genel Müdürlüğü) yazılı müracaatla itiraz hakkına sahiptirler. Maddi hata dışında firmaların bu itirazlarında Bakanlıkça haklı görülmesi

durumunda da kapatma dosyası itiraz edilen konu ile sınırlı kalmak kaydıyla tekrar değerlendirmeye alınabilir.

Şartlı muafiyet sisteminde, DİİB/Dİİ kapsamında ihracatı yapılan asıl işlem görmüş ürün, herhangi bir sebeple belge veya izin süresinde geri getirilebilir.

Kapatma işleminin yapılmasından sonra, taahhüt kapatmasına ilişkin yazı DİİB'in gönderileceği merciler ve firmaların kayıtlı olduğu vergi dairesi ile ilgili bankaya bildirilir. Bölge müdürlükleri ihracat ve ithalat listelerinin ilgili gümrük idarelerine taahhüt kapatma yazısının eki olarak gönderilir. DİİB kapsamında yurt içinden alım yapılması durumunda, kapatma işlemi ilgili kurum ve kuruluşa da bildirilir. Ekonomi Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın, 09.07.2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 703 sayılı KHK ile birleştirilmesi sonrasında ilgili gümrük idarelerine posta ile gönderilen yazılar bu tarih sonrasında elektronik ortamdan gönderilmeye başlanmıştır.

3.1.7. Dahilde İşleme Rejimi Tedbirlerine Aykırılık

DİR'e aykırılıklar ihracat 2006/12 sayılı DİR tebliğinin 43. maddesi dahil 47. maddesine kadar olan kısımda aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

Dahilde işleme tedbirlerine aykırılığı, DİR'de DİİB/Dİİ'de belirlenen şartlar ve esaslara uygun şekilde yerine getirmeyenlere ilişkin müeyyideler 2006/12 sayılı Tebliğ'in 45. maddesi çerçevesinde belirlenmiştir. Söz konusu madde kapsamında özetlersek, ithal edilen eşyanın yurt dışı edilmemesi, taahhüt kapsamında verilen ithalat izin miktarından fazla ithalat yapılması, belge veya izinde ithalatı yapılan işletme malzemesi CIF ithal tutarının, gerçekleşmiş FOB ihracat tutarına oranının %2'nin üzerinde olması, ithalatı yapılan değişmemiş eşyanın CIF ithal tutarının, gerçekleşen FOB ihraç tutarına oranının %1'in üzerinde olması, DİİB/Dİİ'nin iptal edilmesi ve bu kapsamında belirlenen şartlara uyulmaması hallerinde, müeyyideye konu miktar/aşan orana tekabül eden ithalatla ilgili alınmayan vergi ithalat tarihi itibarıyla 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine istinaden tahsilatı yapılır. Buna ilave olarak, ithal edilip belge veya izin süresi içinde ihracat yapılmayan eşyaya 4458 sayılı Gümrük Kanununun 238 inci maddesi hükümleri kapsamında müeyyide işlemi uygulanır.

Diğer taraftan, ikincil işlem görmüş ürün (İİGÜ) için verginin ilgili gümrük idaresince tahsilatının yapıldığının tevsik edilmemesi durumunda, İİGÜ'nün kendisi üzerinden hesaplanan vergi 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine istinaden tahsilatı yapılır. Ayrıca, İİGÜ'nün kendisi için de 4458 sayılı Gümrük Kanununun 238 inci maddesi çerçevesinde işlem yapılır. Bu düzenleme 26.11.2017 tarihi itibari ile 2005/8391 Sayılı DİR Kararı 22. maddede yapılan değişiklikle mevzuata girmiştir. Önceki düzenlemelerde, İİGÜ için bir müeyyide durumu söz konusu olduğunda, İİGÜ miktarı üzerinden hesaplama yapılmaz belge kapsamında ithalatı yapılan ürün üzerinden yapılırdı. İthalata müeyyide uygulanması nedeniyle vergilemede adalet ilkesine uymayan çok daha yüksek bir müeyyide ile firmalar karşılaşmaktaydı. Yapılan söz konusu düzenleme ile bu haksız durum ortadan kaldırılmıştır.

Yapılacak olan denetimler sonucunda ihracat beyannameleri ve eklerinde sahte evrak olması veya tahrifat yapılması durumunda ya da gerçeği yansıtmadığının tespiti halinde; beyanname kapsamındaki ihracata denk gelen ithalata ilişkin vergi, tebliğin 45 inci maddesi hükümlerine istinaden tahsil edilir. İlgililer hakkında da kanuni işlem yapılır ve bu beyanname ihracat taahhüt hesabı kapatmasında kullanılamaz. Ayrıca, aracı ihracatçı da belge veya izin sahibi firma gibi müştereken ve müteselsilen sorumlu tutulur. Hakların kötüye kullanılmasına dair durumların tespiti halinde, ilgili belgeye veya izne herhangi bir ilave süre de verilemez. Firmalar bir yıl boyunca tüm belgelerinde indirimli teminattan yararlanamaz.

3.1.8. Dahilde İşleme İzin Belgesi Türleri

DİİB'ler D1 ve D3 kodu şeklinde işleyiş açısından ve sağlamış oldukları avantajlara göre farklı iki belge türünde düzenlenir. D1 kodlu belgeyi ihracat yapan, imalatçı ihracatçı olan, yan sanayici kullanan veya ihraç kayıtlı satış yapan firmalar kullanır. D3 kodlu belgeler ise, ihracat sayılan satış ve teslim yapan firmalar tarafından kullanılır. Diğer taraftan, D3 kodlu belgelerde temel verilmiş amacının dışında olan ihracata Bakanlıkça izin verilmektedir.

3.1.9. Dahilde İşleme Rejimi Otomasyon Projesi ve Amacı

İhracat Genel Müdürlüğü tarafından 2004-2006 yılları arasında yürütülen, Dahilde İşleme Rejiminin Elektronik Ortama Aktarılması Projesi (DİR Otomasyon Projesi), DİİB'lerin düzenlenmesi, kontrol edilmesi ve taahhüdün kapatılması gibi süreçleri, web üzerinden internet yolu ile gerçekleştirmeyi sağlayan bir projedir (Köksal vd., 2010: 2-3). Bu proje kapsamında sürdürülebilir bir ihracat artışı ile çağımızın gereksinimi olan e-devlet uygulamasına katkıda bulunularak zaman ve kırtasiye giderlerinden tasarruf sağlanmıştır (Durukanoğlu, 2009: 416).

Bu proje ile yeni belge talepleri, mevcut belgelere ilişkin revize talepleri ve DİİB kapatma müracaatları, elektronik imza kullanılarak internete ağının olduğu herhangi bir ortamdan gerçekleştirilebilmektedir. DİR Otomasyon Projesinin uygulamaya girmeden önce yeni DİİB talep eden firmalardan; her defa ilgili kurumlarca onaylanan, ihracat performans belgesi, ticaret sicil gazetesi, ekspertiz raporu, kapasite raporu, bilanço ve kar-zarar tablosu vb. belgeler hazırlanarak İhracat Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi istenmekteydi. DİR otomasyon projesi ile bir defaya mahsus bu belgeler sisteme aktarılması talep edilmekte, söz konusu belgelerde yapılan değişiklikler ile güncellemeler sisteme kısa sürede elektronik ortamdan işlenerek tüm yapılacaklarda bu kayıtlar kullanılmaktadır. Proje ile ilerleyen dönemlerinde DİİB'lere ilişkin işlemlerde herhangi bir belgenin firmalardan istenilmesine gerek kalmayacak şekilde iş ve işlemler yürütülmesi amaçlanmaktadır (Köksal vd., 2010: 3).

Bu amaç doğrultusunda, Bakanlıkça tüm desteklerin içinde olacağı yeni bir otomasyon projesi üzerinde çalışmalar sürdürülmekte ve 2019 yılı içerisinde tamamlanması planlanmaktadır. Böylece, Dahilde İşleme Rejimi, Hariçte İşleme Rejimi, Vergi Resim Harç İstisnası Belgeleri ve Belgesiz İhracat Kredileri programları ile mal/hizmet ihracatına yönelik devlet desteklerine ilişkin süreçlerinin tamamını kapsayacak şekilde otomasyon sisteminin geliştirilmesi ile tüm işleyiş tek bir ekrandan yapılacaktır. Yeni sistem tüm kullanıcılar için daha etkin bir kullanım sunacaktır. Onuncu kalkınma planında da bu durum 2018 yılı sonunda tamamlanması öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 157)

3.1.10. Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Etkileri Üzerinde Başlıca Literatür Çalışmaları

Ulusal bazda DİR konusunda literatürde çok fazla çalışma olmamakla birlikte farklı açılardan analizler yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda daha çok DİR’in makroekonomik etkileri üzerinde durulmuştur. Kısmen de olsa DİR’in mikroekonomik etkileri incelenmiştir. Bu çalışmalara ait bulgular dönemler olarak aşağıda gösterilmiştir.

Türkay ve Ünsal (2008), 1995q1-2005q4 dönemini kapsayan çalışmada ihracatın belirleyicileri arasında yer alan KDV iadeleri ve döviz kuru esas alınmıştır. İhracatın iki etmene de bağımlı bir değişken olduğunu ve aralarında tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. DİR’in KDV istisnası ve muafiyeti sağlayan en önemli sistem olduğu varsayıldığında ihracatın ithalata bağımlılığının ortaya çıktığı bu çalışmaya binaen söylenebilir.

Altıntaş (2009), 1996-2007 yılları arasındaki dönemin incelendiği doğrudan yabancı sermaye girişi ile dış ticaret arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmasında aşırı değerlenmiş döviz kurundan sonra ihracatın ithalata bağımlılığını artıran ikinci önemli faktörün DİR olduğu saptanmıştır. Örnek sektör olarak ara malı ithalatının fazla olduğu metal ve otomotiv sektörleri gösterilmiştir.

Takım ve Ersungur (2010), DİR’de sektörel olarak kriterler belirlenerek arza erişimin maliyetli olduğu alanlarda kullanılması gerektiğini savunmuşlardır. Yurtiçi imalatçıların mağdur edilmemesi adına vergiler düşürülerek yurtiçinden temin işlemlerinin kolaylaştırılması tavsiye edilmiştir. DİR’in istismara açık olduğu noktalara değinilerek bazı kısıtlamalara gidilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. DİR kullanımının AB standartlarına göre yeniden dizayn edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Sayılğan ve Şenol (2010), DİR’in amaç ve avantajlı yönleri ile rejime yöneltilen eleştirilerin değerlendirmesi yapılarak ülkemiz işletmelerinin ihracatına etkisini değerlendirmişlerdir. DİR’de çok az kullanılan geri ödeme sisteminin kullanılmamasını, rejimin ekonomiye faydasını daha da artıracığı varsayımı ile DİR’de yalnızca şartlı muafiyet sisteminin kullanılması gerektiğini savunmuşlardır.

Cebeci ve Yılmaz (2013), 1996-2011 arası dönemde dış ticaret üzerinde DİR'in etkisinin incelendiği çalışmada yerli üretimi teşvik edecek şekilde rejimin yeniden düzenlenmesini ve katma değer üreten sektörlerle öncelik verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Mete ve Baday Yıldız (2017), dahilde işleme rejimi kapsamında ihracat ve ithalatın cari dengeye etkisini sektör bazında analizini yaptıkları çalışmalarında 2003q1-2016q2 dönemleri arası Türkiye'de DİR kapsamındaki sanayi sektör ihracatı, sanayi sektör ithalatı ve maden sektör ihracatının cari denge üzerindeki etkisinin olumlu olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca, DİR kapsamındaki sanayi sektörü ihracatı, sanayi sektör ithalatı ve maden sektörü ihracatındaki yükselişlerin cari dengeyi pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Sonuç olarak çalışmada, sanayi sektörü ihracatı ve ithalatı ile maden ihracatına destek verilmesi gerektiği; tarım sektörü ihracatı ve ithalatı ile maden sektörü ithalatına verilen desteklerin ise azaltılması tavsiye edilmiştir.

Şişman (2017), çalışmasında DİR'in vergisel avantajları ve ihlal edilmesi durumları değerlendirilerek bunun sonuçlarını ortaya koymuştur. DİR kapsamında yurda getirilen eşyanın ihracatının yapılmaması kabahat iken bu eşyanın sahte bilgi ve belgelerle yurt dışı edilmiş gibi gösterilmesinin suç olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tekin (2017), 1996-2016 yıllarını kapsayan çalışmada DİR'in dış ticaret üzerine etkilerini incelemiştir. DİR kapsamı ithalatın ihracatına göre toplam ihracat/ithalat içindeki payının görece daha az olması nedeniyle, yani daha az ithalat yapıyor olması ile DİR'in cari açığı arttırıcı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Ancak buna rağmen yerli imalatçıların korunması ve bazı sektörler için ithalatta bağımlılığın giderilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bunun sağlanabilmesi için rejimin AB normlarına uygun olarak revize edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Nakipoğlu ve Aydın (2018), 2005-2017 yılları arasında dönemde DİR ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. DİR kapsamı ticaretin yıllık olarak bu dönemde GSYİH'ye ortalama %4,09 oranında katkı sağlandığını saptamışlardır. Aynı dönemde DİR ile yapılan ticarete dış ticaret fazlası verildiği tespiti yapılmıştır. DİR kullanımının ekonomiye katkısının kamunun vazgeçmiş olduğu alacağı ile firmaların zararlarından fazla olduğunu somut delillerle

gösterilmiştir. Rejimin ihracatı önceleyen bir sistem olduğu ve tüm paydaşların bu ortak hedefe odaklanarak etkin bir şekilde DİR'i kullanmalarının önemli olduğunu açıklamıştır.

3.2. Türkiye Dış Ticaretinde Dahilde İşleme Rejiminin Yeri

Türkiye, AB ile arasında oluşturulan Gümrük Birliğinin uygulama esaslarını içeren 06.03.1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konsey Kararını kabul ederek rekabet ve devlet yardımları açısından AB Mevzuatına tabi olmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla ülkemizde ihracat teşvikleri olarak önemli yere sahip Dahilde işleme rejimi AB müktesebatından edinilmiştir.

Dahilde İşleme Rejiminin Türkiye'de ihracatının gelişimine doğrudan katkıda bulunmasının yanında dolaylı etkileri de olmuştur. Her ne kadar ithalatı özendirdiği şeklinde eleştiriler yapılsa da DİR sayesinde ihracatçı firmalar dünya pazarlarında yer edinebilmiş, dünyada gerçekleşen katı rekabet koşullarını tanıyarak bu rekabet şartlarına adapte olabilmek için strateji geliştirme fırsatına sahip olmuşlardır. Bunun sonucunda ihracatı mümkün olmayan malların ihracatı mümkün hale gelmiş ve ihracat çeşitliliği sağlanabilmiştir.

Türkiye'nin ihracat değerinin yarıya yakını Dahilde İşleme Rejimi ile gerçekleştiği düşünüldüğünde DİR'in ülke ihracatına etkisinin çok büyük olduğu söylenebilir (Başkol, 2016: 16).

Toplulukta DİR kapsamında yapılan ihracatın %7 seviyesinde olması, Türkiye'deki ihracatçı firmaların topluluk içindeki ihracatçılardan daha fazla hammadde tedarik etmeye yönlendirildiğini göstermektedir. Ülkemizde bu yönde politikalar Bakanlık tarafından uygulanmakta olup, söz konusu oranların düşürülerek yerli üretimin geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu değişimi Türkiye'de üretim yapan bazı büyük firmalarda talep etmektedir.

3.2.1. Dahilde İşleme Rejimi Dış Ticaret Gerçekleşmeleri

Tablo 3.3. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı İhracata İlişkin İnceleme

Yıllar	Yıl Bazında Toplam İhracat (Milyon \$)	Yıl Bazında DİR Kapsamı İhracat (Milyon \$)	DİR Kapsamı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı (%)
2006	85.534	43.556	50,92
2007	107.271	52.163	48,63
2008	132.027	62.796	47,56
2009	102.143	46.396	45,42
2010	113.883	53.720	47,17
2011	134.907	64.196	47,59
2012	152.462	65.267	42,81
2013	151.803	68.075	44,84
2014	157.610	68.543	43,49
2015	143.839	58.807	40,88
2016	142.530	58.166	40,81
2017	156.993	64.999	41,40
2018 (Ocak-Kasım)	154.186	68.716	44,57
Toplam	1.735.188	775.400	45,08

Kaynak: TÜİK, 22.01.2019 tarihinde gönderilen e-postaya TÜİK'in 24.01.2019 tarih ve 27964695-622.03-E.2254 sayılı cevabi yazı eki bilgilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3.3.'te son 12 yılı kapsayan rakamların ortalaması alındığı zaman DİR kapsamındaki ihracatın toplam ihracat içerisindeki payının %45,08 olduğu görülmektedir. Buradan da hareketle ülkemiz toplam ihracatının içinde DİR ile yapılan ihracatın oranının yarıya yakın olduğu söylenebilir.

Türkiye'de kamu otoritesince Dahilde İşleme Rejimi uygulamasından vazgeçilmesi veya sınırlandırılması, üretim için hammaddeye olan ihtiyacın önemli miktarda oluşu ve dış pazarlarda sürdürülebilir bir rekabetin sağlanabilmesi açısından çokta mümkün gözükmemektedir. Tablo 3.3.'ten görüleceği üzere 2010 yılı DİR ile gerçekleştirilen ihracatın toplam ihracat içindeki payının %47,17'den 2017 yılı itibarıyla %41,41'e kadar kısmi de olsa azalma gösterdiği tespit edilmektedir. Ancak,

2018 yılı içinde tekrar artmaya başladığı görülmektedir. Firmaların, 2018 yılı içinde yaşanan iç ve dış gelişmeler (ülkemizde dövizin değerlenmesi, ülkemizi etkileyen iç karışıklıkların sürmesi vb.) nedeniyle vergisel avantajlardan daha çok yararlanmak ve bu gelişmeleri daha az zararla atlatabilmek için rejim kapsamında kullanımlarını artırdığı savunulabilir. Buna benzer bir etkiyi 2008 döneminde ABD’de yaşanan bankacılık krizi sonrasında da görebilmekteyiz.

DİR kapsamında Tablo 3.3.’te yer alan dış ticaret değerleri belirlenirken gümrük sistemi üzerindeki kayıtlar esas alınmış ve ülkemizde yapılan DİR’e ilişkin literatür çalışmalarının çoğunda da bu rakamların kullanıldığı görülmüştür. Ancak, DİİB’ler kapsamında gümrüklerce onaylanan ithalat ve ihracat işlemleri dışında, özel fatura ile yapılan satışlar, D3 belgeleri kapsamında yurt içine teslimler, D1 belgelerinde DİİB’den DİİB’e yurt içi satışlar ile KDV tecil-terkin sistemi ile yapılan yurt içi alımlar da DİR otomasyon sisteminde kayıtlanmaktadır. Dolayısı ile gümrüklerce onaylanan ihracat ve ithalat işlemleri DİR’in tüm alım-satım gerçekleştirmelerini yansıtmamaktadır. Türkiye’nin ihracat ve ithalat rakamları ile sınırlı olan bu verilere, fatura ile yapılan işlemler de dahil edildiğinde DİR’in dış ticarete katkısının yanında iç ticarete de katkısı yadsınamaz.

Tablo 3.4. TİM Verilerine Göre Türkiye’nin Tüm Ülkelerle Olan İhracatı

TAKVİM YILI	DİR’li,[Rejim Kodu] ("2151";"3141";"3151")		TÜRKİYE TOPLAMI		DİR İhracatı/ Tüm İhracat (KG) %	DİR İhracatı/ Tüm İhracat (\$) %
	MİKTAR NET (Milyon KG)	FOB(Milyon \$)	MİKTAR NET (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)		
2010	29.190	54.100	95.272	112.132	30,64	48,25
2011	30.134	64.465	94.068	133.167	32,03	48,41
2012	37.658	64.764	103.179	137.533	36,50	47,09
2013	32.999	66.830	98.584	145.387	33,47	45,97
2014	33.111	67.115	99.308	151.143	33,34	44,41
2015	31.238	57.260	100.008	133.535	31,24	42,88
2016	31.394	56.622	103.917	131.592	30,21	43,03
2017	33.089	63.878	115.275	147.183	28,70	43,40
2018	35.937	72.989	126.971	163.491	28,30	44,64

Kaynak: TİM, 16.01.2019 tarihinde İMMİB’e gönderilen e-postaya 16.01.2019 tarihli cevabi e-posta eki bilgilerinden oluşturulmuştur.

Dahilde İşleme Rejimi ile gerçekleştirilen ihracatın, tüm ihracat içindeki oranı Tablo 3.4.'te görülmektedir. Bu tabloya bakıldığında toplam ihracatımızın yaklaşık %45'i, toplam ihracat miktarımızın Kg olarak %32'si DİR kapsamında olduğu görülmektedir. Birim fiyat değeri DİR kapsamı ürünlerde 1,93 \$ iken tüm ihracatımızda bu değer 1,34 \$'dır. Burada önemli bir hususta toplam ihracat miktarına oranla toplam değer DİR kapsamındaki ürünlerde yaklaşık olarak ortalama %14 fazla olmasıdır. Bu farklılık, DİR kapsamı ürünlerin kalitesi, katma değeri ve döviz getirisi daha yüksek ürünlerden oluştuğunu gösterir.

Tablo 3.5. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı İthalat ve DKO'ya İlişkin İnceleme

Yılar	Yıl Bazında DİR Kapsamı İthalat (Milyon \$)	Yıl Bazında DİR Kapsamı İhracat (Milyon \$)	DİR Kapsamı DKO (%)	Yıl Bazında Toplam İthalat (Milyon \$)	DİR Kapsamı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
2006	18.799	43.556	43,16	139.576	13,47
2007	24.298	52.163	46,58	170.063	14,29
2008	30.794	62.796	49,04	201.963	15,25
2009	21.471	46.396	46,28	140.928	15,24
2010	26.268	53.720	48,90	185.544	14,16
2011	31.145	64.196	48,52	240.842	12,93
2012	31.892	65.267	48,86	236.545	13,48
2013	32.227	68.075	47,34	251.661	12,81
2014	31.624	68.543	46,14	242.177	13,06
2015	26.256	58.807	44,65	207.234	12,67
2016	24.652	58.166	42,38	198.618	12,41
2017	28.545	64.999	43,92	233.800	12,21
2018 (Ocak-Kasım)	30.640	68.716	44,59	206.505	14,84
Toplam	358.611	775.400	46,25	2.655.456	13,60

Kaynak: TÜİK, 22.01.2019 tarihinde TÜİK'e gönderilen e-postaya 24.01.2019 tarih ve 27964695-622.03-E.2254 sayılı cevabi yazı eki bilgilerden oluşturulmuştur.

Tablo 3.5. ile son 12 yılda DİR kapsamında yapılan ithalatın ihracata oranı olan DKO'nun yıllık bazda gösterimi verilmiştir. DKO, ithalatı yapılan eşyanın CIF ithalat değerinin, ihracatı yapılan mamulün FOB ihracat değerine bölünmesi sonucu bulunmakta ve yapılan işleme faaliyetinin verimliliği açısından bilgi vermektedir.

Söz konusu dönemde, DKO ortalaması %46,18 olarak bulunmuştur. Bu oran ihraç edilen her 100 \$'lık mamulde 46 \$ ithal eşyası kullanıldığını göstermektedir. DKO'nun düşmesi ülkede yüksek katma değerli mamuller üretildiği veya ihracat amacıyla yapılan üretimde yerli hammadde talebinin arttığı anlamına da gelir. Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) DKO performansın bir göstergesi olarak belirlenmiş olup, 2018 yılına kadar %40'a indirilmesi hedef olarak belirlenmiştir (Gençosmanoğlu, 2016: 87). Bu doğrultuda düşünüldüğünde, DİR kapsamında gerçekleşen ihracatla yurda sokulan döviz miktarının, hammadde ve aramalı için harcanandan daha fazla olması DİR sisteminin cari açığı artırdığı yönündeki eleştirilerinde büyük ölçüde göz ardı edilmesi gerektiğini göstermektedir.

2006-2018 yılları arasındaki dönemde toplam ithalat ile DİR kapsamındaki ithalat değerleri incelendiğinde DİR kapsamında gerçekleşen ithalatın toplam ithalat içindeki oranının %13,60 olduğu görülmektedir. 2006 yılından itibaren DİR kapsamında yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki oranı ise %14 seviyelerinde dengede gözükmemektedir. Bazı dönemlerde önemli miktarda olmasa da azalmaların olduğu ve DİR kapsamındaki ithalatın toplam ithalat içindeki payının çok yüksek olmaması DİR'in ithalata bağımlılığı artırdığı eleştirileri de haksız çıkarmaktadır.

3.2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkeleriyle Olan Dış Ticareti

Türkiye'nin Gümrük Birliğine girme süreci, 1963 yılında AB ile imzalanan Ortaklık Anlaşması kapsamında 1971 yılı itibari ile nerdeyse tüm sanayi mallarında tek taraflı şekilde AB pazarına gümrüksüz girebilme hakkının kazanılmasıyla başlamış bir süreçtir. 1970 Katma Protokolüyle Türkiye Ekonomisi, AB ile rekabet edebilecek aşamaya gelebilmesi için 12-22 yıllık geçiş süreçleri belirlenmiştir. Bu süreler boyunca Türkiye, AB sanayi mallarının Türkiye gümrük bölgesine gümrük uygulanmadan girmesine ilişkin yükümlülük almıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2019).

Türkiye, Katma Protokolün ve Gümrük Birliğinin tamamlanabilmesi için öngördüğü gümrük vergisi indirimleri ile 1993 yılından itibaren yürürlüğe konulan İthalat Rejimi kararlarıyla Gümrük Birliğine girme sürecine işlerlik kazandırmaya çalışmıştır. 1997 yılında Asya, ardından Rusya'da yaşanan ekonomik krizler tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiş, kronik enflasyonun getirdiği sorunları

aşmak için 2000 yılı itibari ile uygulaması başlanan ekonomik istikrar programının Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizlerin sonucunda oluşan istikrarsızlıkta dış ticaret rakamlarının belirleyici etkisi olmuştur. 2002 sonrasında uygulamaya konulan IMF destekli güçlü ekonomiye geçiş programı ve tek parti iktidarının sağladığı siyasi istikrar ile küresel ekonomideki olumlu konjonktür 2008'e kadar sürmüş olup, Türkiye'nin dış ticaret hacminin artmasına yardımcı olmuştur. 1971 yılından itibaren başlayıp günümüze kadar devam eden bu süreci 1980 öncesi, 1981-1995 yılları arasındaki Gümrük Birliği öncesi dönem ve 1996 Gümrük Birliği sonrası olarak 3 ayrı dönem olarak bölümlendirebiliriz (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, 2003: 2-3).

1980'li yıllara kadar, dışarıya kapalı ve ithal ikamesine dayanan ekonomi politikaları nedeniyle Türkiye'nin dış ticaret hacmi oldukça düşüktü. TÜİK verileri incelendiğinde, 1980 yılında toplam ticaret hacmi 10,8 milyar \$'a ancak ulaşırken AB ile olan ticaret hacmi 3,7 milyar \$ ile toplam ticaret hacminin 1/3'ünü oluşturuyordu. Bu oran 1970'li yıllarda %50 seviyesindeyken toplam ticaret hacmi 2 milyar \$'dı.

1974 petrol krizinden sonra %50 seviyelerindeki AB'nin toplam ticaretimizdeki payı, petrol ürünlerinin Türkiye ithalatında büyük yer kaplaması nedeniyle 1980'lerde %30'a gerilemiştir. İthalatta yaşanan bu gerileme ihracatta gerçekleşmemiş, toplam ihracatımızdaki %45 seviyesi korunarak AB ile olan ticaret açığımız oldukça düşmüştür.

AB ile olan ticaret hacmimiz 1970-80 arası yılda ortalama %15 oranında artarken, ihracat ve ithalatımız da bu artışa paralel gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin ithalatı %25 artarken ihracatının %17 oranında artması nedeniyle 1980 yılına gelindiğinde rekor düzeyde dış ticaret açığı meydana gelmiştir. 1980 sonrası dönemden 1995 Gümrük Birliği öncesi dönem Türkiye'nin dışa açıldığı dönemdir. İhracatımız yıllık olarak ortalama %15 artarken, AB ile olan ihracatımız da %16 oranında artmıştır.

Gümrük Birliği sonrası gelişmede, AB'ye olan ihracatımız süreklilik arz ederken ithalatımız inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve ithalatımızda AB'nin payı %47'den %53'e çıkmış ancak bu oran 2001'de yaşanan kriz ile birlikte %44'e gerilemiştir.

Tablo 3.6. Türkiye'nin Tüm Ülkelerle ve AB Ülkeleri (AB28) ile Dış Ticareti

Yıllar	Türkiye'nin Toplam Ticareti (Milyon \$)			Türkiye'nin AB ile Ticareti (Milyon \$)			AB'nin Türkiye ile Toplam Ticaretteki Payı (%)		
	İhracat	İthalat	Hacim	İhracat	İthalat	Hacim	İhracat	İthalat	Hacim
2010	113,883	185,544	299,427	52,933	72,390	125,323	46,48	39,02	41,85
2011	134,906	240,84	375,747	62,587	91,438	154,025	46,39	37,97	40,99
2012	152,461	236,55	389,006	59,394	87,657	147,051	38,96	37,06	37,80
2013	151,802	251,66	403,463	63,038	92,457	155,495	41,53	36,74	38,54
2014	157,610	242,18	399,787	68,514	88,783	157,297	43,47	36,66	39,35
2015	143,838	207,23	351,072	63,998	78,681	142,679	44,49	37,97	40,64
2016	142,529	198,62	341,147	68,343	77,501	145,844	47,95	39,02	42,75
2017	156,992	233,8	390,791	73,906	85,205	159,111	47,08	36,44	40,72

Kaynak: TÜİK, Erişim Tarihi: 17.10.2018

Türkiye dış ticaretinin 2010 yılından itibaren 2013'e kadar sürekli büyüdüğü, daha sonra çevremizde yaşanan olumsuz gelişmeler ve savaş ortamları ile azaldığı, ancak dış ticaret hacminin 2017'den itibaren tekrar toparlanmaya başladığı Tablo 3.6.'da görülmektedir. Bununla birlikte, AB ülkeleriyle gerçekleştirilen dış ticarete daha stabil bir durum vardır ve ihracatın payının %38 ile %48 arasında değiştiğini de söylememiz mümkündür. Ayrıca, AB ülkelerinden gerçekleştirilen ithalat oranı da 2010 yılından itibaren toplam ithalat içindeki payı 2015 ve 2016 yılları hariç sürekli düşüş göstererek 2017 yılında %36,44 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.7. TİM Verilerine Göre Türkiye'nin AB Ülkeleriyle Olan İhracatı

TAKVİM YILI	DİR'li,[Rejim Kodu] ("2151";"3141";"3151")		TÜRKİYE TOPLAMI		DİR İhracat/AB İhracat (KG) %	DİR İhracat/AB İhracat (\$) %
	MİKTAR NET (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)	MİKTAR NET (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)		
2010	6.726	28.244	24.061	52.841	27,96	53,45
2011	7.878	33.143	25.704	62.337	30,65	53,17
2012	7.049	30.050	23.765	58.111	29,66	51,71
2013	7.648	31.681	24.384	61.910	31,36	51,17
2014	7.796	33.452	26.916	67.535	28,96	49,53
2015	8.098	30.035	28.640	61.895	28,28	48,53
2016	8.674	31.697	30.355	64.552	28,58	49,1
2017	10.620	36.971	35.499	72.743	29,92	50,82
2018	13.240	43.128	42.219	83.035	31,36	51,94

Kaynak: TİM, 16.01.2019 tarihinde İMMİB'e gönderilen e-postaya 16.01.2019 tarihli cevabi e-posta eki bilgilerden oluşturulmuştur.

Dahilde İşleme Rejimi kapsamı AB ülkelerine gerçekleştirilen ihracat miktar ve değer gerçekleşme rakamları Tablo 3.7.'de verilmiştir. AB ülkelerine gerçekleştirilen ihracatın değer olarak yaklaşık yarısının, miktar olarak ta üçte birinin DİR kapsamında yapıldığını görülmektedir. Bu oran farklılığını, DİR kapsamı ürünlerin kalitesinin, katma değerinin ve döviz getirisinin önceki Tablo 3.6.'ya göre daha yüksek katma değerli ürünlerden oluştuğu şeklinde açıklayabiliriz.

Tablo 3.8. TİM Verilerine Göre Türkiye'nin DİR Kapsamı AB ve Tüm İhracat Karşılaştırması

TAKVİM YILI	AB DİR'li,[Rejim Kodu] ("2151";"3141";"3151")		Toplam DİR'li,[Rejim Kodu] ("2151";"3141";"3151")		DİR AB İhracat/DİR Toplam İhracat (KG) %	DİR AB İhracat/DİR Toplam İhracat (\$) %
	MİKTAR NET (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)	MİKTAR NET (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)		
2010	6.726	28.244	29.190	54.100	23,04	52,21
2011	7.878	33.143	30.134	64.465	26,14	51,41
2012	7.049	30.050	37.658	64.764	18,72	46,40
2013	7.648	31.681	32.999	66.830	23,18	47,41
2014	7.796	33.452	33.111	67.115	23,54	49,84
2015	8.098	30.035	31.238	57.260	25,92	52,45
2016	8.674	31.697	31.394	56.622	27,63	55,98
2017	10.620	36.971	33.089	63.878	32,10	57,88
2018	13.240	43.127	35.937	72.989	36,84	59,09

Kaynak: TİM, 16.01.2019 tarihinde İMMİB'e gönderilen e-postaya 16.01.2019 tarihli cevabi e-posta eki bilgilerden oluşturulmuştur.

Tablo 3.8.'de AB ülkelerine gerçekleştirilen DİR kapsamı ihracat rakamları ile toplam DİR kapsamı ihracat rakamları görülmektedir. Bu tabloya göre Dahilde İşleme Rejiminin AB ülkelerine gerçekleştirilen ihracat diğer ülkelere kıyasla miktar olarak daha az yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, DİR ile tüm ülkelere gerçekleştirdiğimiz ihracata göre değer olarak yaklaşık olarak %5 oranından daha fazla olduğu tespit edilmektedir. Bu da, DİR kapsamında yapılan ihracatın katma değeri yüksek ürünlerden oluştuğunu tekrar teyit etmektedir.

3.2.3. Dahilde İşleme Rejimi Uygulanmasına İlişkin Türkiye ile Avrupa Birliği Karşılaştırması

Ülkemizle AB ülkeleri arasında bir karşılaşma yapılmak istendiğinde, AB içinde nüfus ve büyüklük bakımından yakın olduğu, ancak gelişmişlik açısından bakıldığında ise ülkemizin gelişmekte olan ülkeler sınıfında değerlendirildiği ve böyle olduğu da görülmektedir. Nüfus açısından ülkemiz büyüklüğünde olan ancak

gelişmiş ülke olmaları nedeniyle Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerle farklı uygulamaların olması kuvvetle muhtemeldir. AB’de DİR kullanımı firmalar için bir gereklilikken, ülkemizde ise ekonomik açıdan firmalar için bir zorunluluk olmaktadır. Türkiye’de DİR kapsamı ihracatın toplam ihracat içindeki oranı 2010-2018 yılları arasında %45-47 arasında iken, AB’ye üye ülkelerde bu oran %3-7 arasında seyretmiştir.

Türkiye’de yürürlükte olan DİR uygulamaları ile AB’deki uygulamaları arasında paralellik vardır. Bu açıdan bakıldığında Topluluk ve Türk mevzuatı arasında benzerlikler fazladır. Ancak değerlendirme, uygulama ve denetim safhalarında bir takım farklılıklar mevcuttur. Topluluk ülkeleri arasında da uygulamada olan mevzuat tıpa tıp aynı olmamakla birlikte benzerlikler ülkemize göre daha fazladır.

Örneğin, İngiltere’de DİR ile ilgili işlemler Gelirler ve Gümrük İdaresi (Her Majesty's Revenue and Customs, HMRC) tarafından yürütülür. Basit sayılabilecek işlemler ise yerel gümrük idarelerince yürütülür, daha mevzuatsal işlemler için başvurular HMRC ve Çevre, Gıda ve Kırsal İlişkiler Bölümüne (Department for Environment, Food & Rural Affairs, DEFRA) yapılmaktadır. Bu işleyiş sürecine bakıldığında, Dİİ ve DİİB’lerin iş ve işlemleri farklı idarelerce yürütülmesi açısından Türkiye’deki uygulaması ile benzerlik gösterir. DEFRA ekonomik şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmektedir. Ekonomik şart “toplulukta üretilmeyen bir malın ithal gerekçesi” şeklinde ifade edilmektedir. Ekonomik şarta ilişkin diğer bir husus, DİR kapsamında yapılacak olan ithalatın Topluluk içerisinde üretim yapanların zarar uğratmamasıdır. DİR başvurusunda ekonomik şarta ilişkin geçerli bir beyan yer almazsa başvurular kabul edilmemektedir.

2012 yılında Avrupa Komisyonunca yayınlanan “*ticarete ilişkin baş ekonomist notu*” verileri incelendiğinde, 2011 yılında AB’den yapılan tüm ihracatın 1.531,90 milyon Euro olduğu ve bununda 147,60 milyon Euro’su DİR kapsamında yapıldığı, oran olarak %9,6’ya denk geldiği anlaşılmaktadır. Yine AB’nin yapmış olduğu tüm ithalatın 1.687,70 milyon Euro olduğu ve bununda 64,60 milyon Euro’su DİR kapsamında yapıldığı, DİR kapsamı ithalatında oranının %3,82’ye denk geldiği anlaşılmaktadır (Cernat L. ve Pajot M., 2012: 4). Aynı dönemde, AB’nin dış ticaretinde dahilde işleme ile ithalatta %35 ve ihracatta %27 en fazla paya sahip olan

ülke ABD olmuştur. Bu ülkeyi Çin, Rusya ve Japonya takip etmektedir (Darshan, 2016).

AB ülkelerine göre, Türkiye’de DİR kapsamı ihracat toplam ihracat oranının bu denli yüksekliğinin sebepleri şunlardır (Şenol, 2012: 76-77);

- Türkiye’de DİR kapsamında ancak uygulanabilen tecil-terkin sistemi AB ülkelerinde otomatik olarak gerçekleşmekte,
- AB üyesi ülkeler kendi içerisinde gerçekleştirdiği ithalata DİR uygulanmazken, Türkiye’de hem AB ülkeleri hem de AB ülkeleri dışında kalan üçüncü ülkelere yapılan ithalata DİR uygulanabilmekte,
- AB ülkeleri üretimini teknoloji/sermaye yoğun yaparken, Türkiye’de yan sanayi ve emek yoğun üretimin gerçekleştirilmesi de firmalar tarafından DİR kullanımının artmasına neden olmakta,
- AB ülkelerine göre Türkiye’de enerji ve işçilik üzerinde vergi yükü fazlalığı, ihracat yapan firmaları ucuz girdiyi DİR kapsamında ithalat yoluyla elde etmelerine sevk etmekte,
- KKDF ödememek için DİR kapsamında ithalat yapan firmalar tarafından tercih edilmekte,
- AB ülkelerinde DİR kapsamında yer almayan yurt içi satış ve teslimler Türkiye’de DİR mevzuatında (2005/2 sayılı Tebliğ) ihracat olarak sayılabilmekte,
- AB üyesi ülkelerin kendi arasında yaptığı ticarete KDV yükümlülüğü doğmamaktadır. Türkiye’de ise AB’den yapılan ithalatta hammadde ve yarı mamulde KDV yükümlülüğü doğduğundan firmalar nakit ödeme yapmamak için DİR’i kullanmaktadır.

3.2.4. Sektörel Bazda Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı Dış Ticaret Gerçekleşmeleri

Tablo 3.9. 2006-2018 Döneminde DİR Kapsamında Sektörel Bazda Toplam İhracat

Sıra	Sektörler	İhracat Değeri (Milyon \$)	İhracat Payı (%)
1	Motorlu kara taşıtları ve motorları	164.017	21,15
2	Demir-çelik ana sanayi	110.643	14,27
3	Giyim eşyası (kürk hariç)	45.595	5,88
4	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	39.571	5,1
5	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	25.303	3,26
6	Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar	23.749	3,06
7	Plastik ürünleri	22.957	2,96
8	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	21.469	2,77
9	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	21.261	2,74
10	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	14.016	1,81
11	İzole edilmiş tel ve kablolar	13.736	1,77
12	Halı ve kilim	13.087	1,69
13	Kuyumculuk ve ilgili maddeler	12.670	1,63
14	Öğütülmüş tahıl ürünleri	12.600	1,62
15	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	12.430	1,6
16	Trikotaj (örme) ürünleri	12.055	1,55
17	İç ve dış lastik	11.148	1,44
18	Kakao, çikolata ve şekerleme	9.866	1,27
19	Elektrik mororu, jeneratör, trasformatörler	8.909	1,15
20	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	8.788	1,13
21	Fırın ürünleri	8.197	1,06
	Diğer Sektörler	163.343	21,07
	Toplam	775.404	100

Kaynak: TÜİK, 22.01.2019 tarihinde TÜİK'e gönderilen e-postaya 24.01.2019 tarih ve 27964695-622.03-E.2254 sayılı cevabi yazı eki bilgilerden oluşturulmuştur.

Sektörel bazda DİR kapsamı ihracat ve ithalatın 2006-2018 arasındaki döneminde gerçekleşen toplam değerleri Tablo 3.9. ve Tablo 3.10.'da gösterilmiştir. TÜİK verileri derlenerek oluşturulmuş ve 2018 yılına ait bilgiler Ocak -Kasım ayı geçici bilgileridir.

Tablo 3.10. 2006-2018 Döneminde DİR Kapsamında Sektörel Bazda İthalat

Sıra	Sektörler	İthalat Değeri (Milyon \$)	İthalat Payı (%)
1	Demir-çelik ana sanayi	50.516	14,09
2	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	43.112	12,02
3	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	30.036	8,38
4	Atık ve hurdalar	29.890	8,33
5	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	23.867	6,66
6	Motorlu kara taşıtları ve motorları	20.663	5,76
7	Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	20.553	5,73
8	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	14.463	4,03
9	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	11.219	3,13
10	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	10.514	2,93
11	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat	10.273	2,86
12	Pompa, kompresör, musluk ve vana	5.363	1,5
13	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	5.113	1,43
14	Suni ve sentetik elyaf	5.039	1,41
15	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı	4.994	1,39
16	Rafine edilmiş petrol ürünleri	4.796	1,34
17	Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar	4.699	1,31
18	Ölçme, kontrol, test, seyrüsefer vb. amaçlı alet ve cihazlar	4.663	1,3
19	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	4.373	1,22
20	Diğer genel amaçlı makineler	4.026	1,12
21	Plastik ürünleri	3.752	1,05
	Diğer Sektörler	46.692	13,02
	Toplam	358.611	100

Kaynak: TÜİK, 22.01.2019 tarihinde TÜİK'e gönderilen e-postaya 24.01.2019 tarih ve 27964695-622.03-E.2254 sayılı cevabi yazı eki bilgilerden oluşturulmuştur.

2006-2018 dönemi dış ticaret verileri incelendiğinden 140 yakın sektörde hem ihracatta hem ithalatta DİR kapsamında gerçekleşmeler olduğu görülmektedir. Bu sektörler içinde ülkemiz ihracatına katkı sağlayan başlıca iki sektör motorlu kara taşıtları, demir-çelik ana sanayi olduğu görülmektedir. İthalat ve ihracat sektörel olarak bir değerlendirildiğinde genel itibari ile oransal olarak ihracatın ithalattan daha fazla olduğu tespiti yapılabilmektedir. Bununda, DİR kapsamı yapılan alım-

satım işlemlerinin dış ticaret dengesine pozitif katkı sağladığını dolayısıyla cari işlemler dengesine olumlu katkısı olduğunu söyleyebiliriz.

137 sektör içinde en az %1 paya sahip olan 21 sektör tarafından İhracat gerçekleştirmelerinin %80'ni yapılmaktadır. Aynı zamanda DİR kapsamında yapılan ithalat ve ihracatın sektörel olarak bir birine paralel olarak sıralandığı görülmektedir. Örneğin, motorlu kara taşıtları ihracatta birinci sırada iken ithalatta da motorlu kara taşıtlarının aksam parçaları ve motorları üç ve altıncı sıradadır. Tekstil, demir-çelik, kimya sektörü de benzer şekilde sıralanmıştır. Buradan da ihracatla birlikte ithalat ihtiyacının ortaya çıktığı varsayımına gidilebilir. İthalat gerçekleştirmelerine bakıldığında ise, 138 sektör içinde en az %1 paya sahip 21 sektör tarafından ithalatın yaklaşık %87'si yapıldığı görülmektedir.

3.3. Dahilde İşleme İzin Belge İstatistikleri

Tablo 3.11. Yıllar İtibari ile Verilen Dahilde İşleme İzin Belge Sayıları

Yıllar	Kapalı	Açık	İptal	Toplam	Değişim Oranı (Yıllık)%
2006	4.238	8	181	4.427	-
2007	5.017	14	190	5.221	15,21
2008	5.372	24	193	5.589	6,58
2009	5.897	26	186	6.109	8,51
2010	6.927	46	221	7.194	15,08
2011	7.274	58	226	7.558	4,82
2012	7.812	82	211	8.105	6,75
2013	7.608	113	176	7.897	-2,63
2014	7.273	159	174	7.606	-3,83
2015	6.592	281	181	7.054	-7,83
2016	6.272	544	169	6.985	-0,99
2017	5.376	2.467	115	7.958	12,23
2018	1.170	6.670	68	7.908	-0,63
Genel Toplam	76.828	10.492	2.291	89.611	

Kaynak: TB, DİR Otomasyon Sistemi E-İmzalı Giriş, Erişim Tarihi: 31.12.2018

Tablo 3.11.'de yer alan DİR belge istatistikleri otomasyon verileri derlenerek oluşturulmuştur. 2006 yılı verileri içinde otomasyon dışında verilmiş olan manuel belgeler yer almamaktadır. Bu durumu göz önüne aldığımızda belge başvurularında en fazla artışın 2010 yılında olduğu görülebilir. 2006-2018 yılları verilerine

incelediğimizde otomasyon üzerinden verilen belge sayılarının yıllar itibari ile artış gösterdiği ancak belli dönemlerde görece azalışlar olduğu gözlemlenmektedir. DİR otomasyonu üzerinden 31.12.2018 tarihine kadar düzenlenen toplam 89.611 belgenin 921 tanesi yurt içine teslim ve satış belgesi olan D3, geriye kalan kısmı 88.690 tanesi de D1 belgesidir. D3 belgelerinin sayısı, yıllık bazda bakıldığında ortalaması 70 adet olup, tüm verilen belgeler içinde yaklaşık %1,06'sını oluşturduğu verilerden tespit edilmektedir. Bu da, D1 belgesinin kullanımının çok daha yaygın olduğunu gösterir. Bu oluşan önemli farklılıkta etki eden en önemli faktörlerin D3 belgelerinin bir proje kapsamında satış yapılabilmesi için verilmesi ile mevzuat açısından kıstas ve sınırlamalarının daha fazla olmasını gösterebiliriz.

Grafik 3.1. Yıl Bazında DİİB Başvurusu Yapan Firma Sayısı

Kaynak: DİR Otomasyon Sistemi E-İmzalı Giriş, Erişim: 31.12.2018

2006-2018 dönemi esas alındığında belge başvurusu yaparak DİİB talep eden firma sayısı Türkiye genelinde 2446'dan 3266'ya yükseldiği ve bazı dönemlerde azalışlar olduğu anlaşılmaktadır. Bakanlık verileri dikkate alındığında hem ithalat hem de ihracatı aynı anda yapan firma sayısı 2018 yılında 33.978 olduğu kayıtlanmıştır. DİR kullanan firmaların çoğunluğu ithalat ve ihracatı bir arada yaptığı varsayımından yola çıkarsak potansiyel olarak DİİB'i kullanabilecek firma sayısının 2018 yılı için %10'lardan daha az olduğu görülmektedir. Diğer taraftan DİR kullanımında firma sayısının %10'lar seviyesine ulaşmamasına rağmen ülkemiz ihracatının yaklaşık %50'sinin bu firmalar tarafından yapıldığı tespitini birleştirdiğimizde, DİR kullanan firmaların ihracat rakamları açısından ülkemizde üst seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, İstanbul Sanayi Odasının belirlenen ilk 500 kuruluş içindeki firmaların çoğu DİR kullanan firmalardan oluşmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE KİMYA SEKTÖRÜNDE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KULLANIMI İLE KİMYA SEKTÖRÜ İHRACATI ARASINDAKİ İLİŞKİ: EKONOMETRİK ANALİZ

Türkiye ihracatının %10'undan fazlasının gerçekleştirildiği ve sektörler arasında otomotiv ile hazır giyimden sonra ihracat sıralamasında üçüncü olan kimya sektöründe DİR uygulaması yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (İKMİB, 2019: 4). Bu çalışmamızda Türkiye'de DİR kapsamı kimya sektörü dış ticareti ile kimya sektörü tüm ihracatı arasında olan bağın incelemesi yapılmıştır.

4.1. Kimya Sektörünün Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri

Kimya sektörünün ihracat gerçekleştirmelerine bakıldığında DİR kullanımının %30 seviyelerinde olduğu aşağıda yer alan Tablo 4.1.'de görülmektedir. DİR kapsamında yapılan ihracatın genel ihracata göre birim fiyatı ortalama 0,70 \$ daha fazla olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, kimya sektöründe DİR kullanımının, ürünlerin katma değerini artırdığı ve dünya piyasasında rekabeti olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Tablo 4.1. Kimyevi Maddeler ve Mamulleri Sektörü İhracatının DİR Toplamı-Sektör Toplamı Olarak Kıyaslamalı Raporu (Dönem: 01.01.2006 - 30.06.2019)

Takvim Yılı	DİR İHRACATI			SEKTÖR İHRACATI			DİR PAYI	
	MİKTAR (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)	Birim Fiyat (FOB \$/Kg)	MİKTAR (Milyon KG)	FOB (Milyon \$)	Birim Fiyat (FOB \$/Kg)	MİKTAR (%)	DEĞER (%)
2006	1.836	2.438	1,33	11.685	8.588	0,73	15,71	28,39
2007	1.904	2.739	1,44	11.958	10.196	0,85	15,92	26,86
2008	2.075	3.628	1,75	12.270	13.244	1,08	16,92	27,39
2009	2.025	3.058	1,51	9.495	9.331	0,98	21,32	32,77
2010	2.420	3.853	1,59	12.965	12.230	0,94	18,67	31,51
2011	2.718	4.780	1,76	14.279	15.774	1,10	19,03	30,30
2012	3.057	5.393	1,76	15.239	17.525	1,15	20,07	30,77
2013	3.150	5.590	1,77	14.088	17.448	1,24	22,36	32,04
2014	2.553	5.273	2,06	15.366	17.793	1,16	16,62	29,63
2015	2.710	4.203	1,55	17.261	15.411	0,89	15,70	27,27
2016	2.066	3.557	1,72	16.469	13.948	0,85	12,55	25,51
2017	2.569	4.121	1,6	18.250	16.045	0,88	14,07	25,68
2018	2.379	4.333	1,82	19.533	17.349	0,89	12,18	24,97
2019	1.693	2.403	1,42	12.936	10.006	0,77	13,08	24,01
TOPLAM	33.155	55.368	1,67	201.790	194.888	0,97	16,43	28,41

Kaynak: TİM, 08.07.2019 tarihinde İMMİB’e gönderilen e-postaya 08.07.2019 tarihli cevabi e-posta eki bilgilerden oluşturulmuştur.

4.2. Ekonometrik Yöntem

Zaman serisi verilerinin kullanıldığı çalışmalarda, çalışmada kullanılan verilerin durağan bir yapısının olup olmadığı sınanmalıdır. Çünkü durağan olmayan zaman serilerinin kullanılması durumunda sahte regresyon sorunu ortaya çıkmaktadır ve bu durumda regresyon analizi ile elde edilen sonuçlar arasında gerçek ilişki bulunamamaktadır (Granger ve Newbold, 1974: 111). Zaman serilerinde bir modelin oluşturulabilmesi için serilerin durağan olup olmadığına bakılmalıdır. Bir zaman serisinin, ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmiyor ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise durağan kabul edilir (Gujarati, 1999: 713).

Bu çalışmada serilerin durağanlığının tespiti için, ADF, Ng-Perron ve yapısal kırılmalı birim kök testleri yapılmıştır. Çalışmada öncelikle Dickey & Fuller (1981) tarafından geliştirilen “Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF)” birim kök testi kullanılarak değişkenlerin durağanlığı yapılmıştır. Bu analizde aşağıdaki denklem kullanılmaktadır.

$$\Delta Y = \beta_1 + \beta_2 t + \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Bu denklemde, ΔY durağan olup olmadığı test edilen değişkenin 1. farkı, t genel eğilim değişkeni, ΔY_{t-1} gecikmeli fark terimlerini göstermektedir. Gecikmeli fark terimlerinin eklenmesinin nedeni, hata terimlerinin ardışık bağımsız olmasını sağlamaktır. ADF testinin sağlıklı bir şekilde sonuç vermesi için, tahmini yapılan modelde ardışık bağımlılık sorununun bulunmaması gerekmektedir. Denklemde yer alan gecikme uzunluğunu belirten “k” ifadesi Akaike veya Schwarz bilgi kriterleri kullanılarak belirlenmektedir (Gül ve Ekinci, 2006: 95). Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi otokorelasyonun ortadan kaldırılması için bağımlı değişkenin gecikme değerlerini içerir. Bu ilave gecikme değerlerinin gecikme uzunluğu (p), Akaike Bilgi Kriteri (AIC) veya Schwarz Kriterinin (SC) herhangi birinden yararlanarak belirlenir (Gökçe, 2015: 38).

Çalışmada zaman serilerinin durağanlığını belirlemek için, son dönemlerde geliştirilen Ng-Perron birim kök testinin de kullanılması tercih edilmiştir. Ng-Perron testi, 4 farklı test istatistiği geliştirerek ve genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemini kullanarak ADF ve PP birim kök testlerinin kısıtlarını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Ng-Perron birim kök testleri, özellikle Phillips-Perron (PP) testlerinde ortaya çıkan hata teriminin hacmindeki boyut dağılımı çarpıklığını düzeltmek için M-testleri olarak geliştirilen yeni birim kök testleridir. Bu testler, Phillips-Perron Z_α ve Z_t testlerinin değiştirilmiş (modifiye edilmiş) hali olan MZ_α ve MZ_t testleri, Bhargava testinin değiştirilmiş (modifiye edilmiş) hali olan MSB testi ve ADF-GLS testinin değiştirilmiş (modifiye edilmiş) hali olan MPT testi olmak üzere, dört farklı birim kök testini kapsamaktadır. Bu nedenlerle çalışmada Ng-Perron birim kök testi kullanılmış, söz konusu teste göre değişkenlerin birinci farkları alındığında durağan oldukları tespit edilmiştir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 365; Ertuğrul ve Soytaş, 2013: 55). Ng-Perron MZ_α ve MZ_t olarak adlandırılan birim kök testlerinde temel hipotez birim kökün varlığı iken MSB ve MPT birim kök testlerinde ise temel hipotez birim kökün yokluğu hipotezidir. Buna göre hesaplanan MZ_α ve MZ_t test istatistiklerinin Ng-Perron (2001) tarafından hesaplanan kritik değerlerden küçük olması durumunda birim kökün varlığını ifade eden temel hipotez reddedilemezken, hesaplanan MSB ve MPT test istatistiklerinin söz konusu kritik değerlerden küçük olması durumunda ise birim kökün yokluğunu ifade eden temel hipotez reddedilememektedir. Ng-Perron birim kök testlerinde otoregresif truncation gecikme uzunluğu, Phillips-Perron testlerinde olduğu gibi toplam gözlem sayısının küp kökü ($T^{1/3}$) olarak belirlenmektedir (Göktaş, 2008: 54).

Çalışmada son olarak yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testi de kullanılmıştır. Birim kök analizleri zaman serilerinde yapısal kırılmalar dikkate alınmadan yapıldığında sonuçları hatalı olabilmektedir. Bununla birlikte bu yapısal kırılmalar, standart ADF testlerinin, birim kök hipotezini reddedememe eğiliminde olduğunu ifade eder. Diğer bir deyişle bu yapısal kırılmalar neticesinde durağan serilerin durağan değil şeklinde değerlendirilmesini gösterir (Tuna ve Öztürk, 2016: 551-552). Düzeyde, trendde veya her iki durumda yapısal kırılma içeren durağan zaman serileri için yapısal kırılmaları dikkate almayan birim kök testleri kullanılır ise durağan dışılığı belirten sıfır hipotezi reddedilmemektedir. Bu durumda

aslında durağan olan serilerin çoğu zaman durağan dışı olduğu sonucu ortaya çıkabilecektir. Bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri geliştirilmiştir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 400-401).

Birim kökün tespitinden sonra kurulacak modeller için uygun gecikme uzunluğu belirlenmelidir. Vektör otoregresyon (vector autoregression, VAR) yönteminin müsait gecikme yapısının tayin edilmesi için minimum Final Prediction Error (FPE), Akaike Information Criterion (AIC), Schwarz Criterion (SC) ve Hannan-Quin (HQ) ölçütlerinden yararlanılmaktadır (Awokuse, 2003: 133).

Gecikme uzunluğunun tespitinden sonra değişkenler uygunsa uzun dönemli ilişkinin tespiti için eşbütünleşme testi yapılmalıdır. Eşbütünleşme analizi, birden çok değişkenin birbirlerini etkileyip etkilemediğini ele alan bir testtir. Bu testin neticesinde koentegrasyon ya da eşbütünleşme varsa (uzun dönemde birlikte hareket ediyorlarsa) neden sonuç ilişkisi doğrulanmaktadır. Eşbütünleşme analizi, durağan olmayan iki zaman serisi arasındaki ilişkinin incelenmesi için geliştirilen bir testtir. İki ya da daha çok zaman serisi, kendileri durağan olmadıkları halde, bunların doğrusal kombinasyonları durağan ise bu serilerin koentegre (eşbütünleşik) oldukları söylenebilmektedir (Bal, 2012: 14). Eşbütünleşme testinde, fark alma işlemiyle değişkenlerin arasındaki kısa ve uzun dönemli bilginin kaybolmamasından dolayı avantaj sağlanır. İlaveten her bir koentegre serinin hata düzeltme modelinin kurulabilmesi, kısa ve uzun dönemde ilişkilerin ayırt edilmesi imkanını vermektedir (Işık vd., 2004: 332).

Bu çalışmada Johansen eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Johansen eşbütünleşme testi, uzun dönem analizinde serilerin düzey değerlerinin kullanılması, böylece serilerin olabildiğince fazla bilgi içermesinden dolayı önemlidir. Johansen testinde; analizde yer alacak serilerin aynı dereceden durağan olmasının gerekliliği en önemli kısıttır (Doğan vd., 2015: 416).

Koentegre ilişkinin tespitinden sonra, hem kısa dönemdeki ilişkiyi hem de uzun dönemde oluşacak sapmaları veren VECM analizi uygulanmaktadır. Bu analiz dengede oluşacak sapmaların dengeye uyum mekanizmasını göstermektedir (Yılmaz, 2012: 61). VECM analizi üç aşamada uygulanır. Öncelikle gecikme uzunluğu tespit edilir. Daha sonra seriler arasındaki uzun dönem ilişkinin belirlenmesi için Johansen

(1988) eşbütünleşme testi uygulanır. Sonrasında ise VECM tahmin edilir (Turan, 2018: 204). Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi varsa aşağıdaki hata düzeltme modeli tahmin edilir:

$$\Delta X_t = \sum_{i=1}^{k-1} \gamma_i \Delta X_{t-i} + \Omega HDT_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

HDT_{t-1} hata düzeltme terimini göstermektedir (Güneş, 2013: 72). Genel literatüre göre hata düzeltme katsayısı negatiftir. Eğer istatistiksel olarak anlamlı değilse, kısa dönemde oluşan sapmalar ilgili değişkenlerce düzeltilememekte ve uzun dönemde denge sağlanamamaktadır (Kayalidere vd., 2012: 148).

Koentegre ilişkinin sapmasız katsayıları ise Pedroni'nin geliştirdiği FMOLS ve Mark ve Sul'un geliştirdiği DOLS tahmincileriyle belirlenmektedir. FMOLS, heteroskedasite ve otokorelasyon gibi problemlerden doğan sapmaları düzeltirken, DOLS heterojenite probleminden oluşan sapmaları gidermektedir (Kök vd., 2010: 8).

4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Seti

Bu çalışmada kullanılan veri seti Ocak 2006-Aralık 2018 dönemini kapsamaktadır. Ocak 2006 tarihinin başlangıç tarihi olarak alınmasının sebebi, Türkiye'de DİR'in otomasyon sisteminde kullanımına bu tarihte başlamış olmasıdır. Serilerde üçer aylık dönemler ve ABD doları cinsinden değer kullanılmıştır. Bu çalışmada, DİR kapsamında gerçekleşen kimya sektörü ithalatı (kdirimp), DİR kapsamında gerçekleşen kimya sektörü (kdirexp) ve kimya sektörü kapsamındaki tüm ihracat (kexp) verileri kullanılmıştır. TİM verilerinde yalnızca ihracat rakamları olduğundan analiz yaparken kullanılamamıştır. İhracat ve ithalatın eşdeğer rakamlarla karşılaştırılabilmesi için yalnızca TÜİK'ten alınan veriler kullanılmış olup, ekonometrik analizler ise E-views-8 programında yapılmıştır.

4.4. Ekonometrik Analiz ve Bulgular

Bu başlık altında ilk olarak serilerin birim kök testleri belirlenecek, daha sonra uygun gecikme uzunluğu belirlenerek önce eşbütünleşme ve daha sonra da nedensellik analizi yapılacaktır. Nedenselliğin yönüne göre de FMOLS ve DOLS tahmincisi kullanılarak ilişkinin katsayısı belirlenecektir. Çalışmada 2 farklı model tahmin edilecektir.

$$\text{MODEL 1: } k\text{direxp}_t = \alpha + \beta_1 k\text{exp}_t + u_t \quad (3)$$

$$\text{MODEL 2: } k\text{dirimp}_t = \alpha + \beta_1 k\text{exp}_t + u_t \quad (4)$$

Modelin bağımlı değişkeni kimya sektöründeki ihracat; bağımsız değişkenleri ise kimya sektöründe DİR'e tabi olan ihracat ve DİR'e tabi olan ithalattır. Bu kapsamda ilk olarak serilerin durağanlığı test edilmiştir. Tablo 4.2.'de ADF birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.2. ADF Birim Kök Testi

Değişken	ADF	Kritik Değerler		Olasılık Değeri
		(%1)	(%5)	
kexp	-1,607355	-3,565430	-2,919952	0,4716
kdirexp	-2,278522	-3,565430	-2,919952	0,1826
kdirimp	-1,985355	-3,571310	-2,922449	0,2921
Δ kexp	-2,994217	-3,577723	-2,925169	0,0427
Δ direxp	-7,066529	-3,568308	-2,921175	0,0000
Δ kdirimp	-6,916734	-3,571310	-2,922449	0,0000

Not: Δ serilerin 1. farkını göstermektedir. Optimal gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) uygun olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.2.'de ADF birim kök testine göre, tüm değişkenler birim kök içermektedir ve serilerin hepsinin 1. farkı alındığında durağan hale geldiği görülmektedir.

Serilerin birim kökleri arasında bu ilişkinin tesadüfi olup olmadığının testi için daha güçlü sonuçlar veren Ng-Perron birim kök testi yapılmıştır ve Tablo 4.3.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Ng-Perron Birim Kök Testi

Değişken	Test İstatistiği				Kritik Değer							
					(%1)				(%5)			
	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT	MZa	MZt	MSB	MPT
kexp	0,189	0,105	0,559	23,04	-13,8	-2,58	0,174	1,78	-8,1	-1,98	0,233	3,17
kdirexp	-1,994	0,823	0,412	10,55	-13,8	-2,58	0,174	1,78	-8,1	-1,98	0,233	3,17
kdirimp	-1,575	-0,772	0,49	13,43	-13,8	-2,58	0,174	1,78	-8,1	-1,98	0,233	3,17
Δ kexp	-13,17	-2,566	0,19	1,86	-13,8	-2,58	0,174	1,78	-8,1	-1,98	0,233	3,17
Δ kdirexp	-23,79	-3,44	0,14	1,02	-13,8	-2,58	0,174	1,78	-8,1	-1,98	0,233	3,17
Δ kdirimp	-45,47	-4,73	0,1	0,62	-13,8	-2,58	0,174	1,78	-8,1	-1,98	0,233	3,17

Tablo 4.3.'de Ng-Perron birim kök testi sonuçlarına göre, seriler ADF testindeki gibi birim kök içermektedir. 4 testin 3'ünde serilerin 1. farkı alınarak durağan hale geldiği görülmektedir.

Serilerde yapısal kırılma olsaydı yine aynı sonuç alınabilir miydi? Bu sorunun çözümü için yapısal kırılmalı birim kök testi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 4.4.'de verilmiştir.

Tablo 4.4. Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Değişken	ADF	Kritik Değerler		Olasılık Değeri
		(%1)	(%5)	
kexp	-3,092466	-4,949133	-4,443649	0,4624
kdirexp	-3,366662	-4,949133	-4,443649	0,6319
kdirimp	-3,527079	-4,949133	-4,443649	0,3720
Δ kexp	-9,408346	-4,949133	-4,443649	0,0100
Δ direxp	-7,937263	-4,949133	-4,443649	0,0100
Δ kdirimp	-7,155182	-4,949133	-4,443649	0,0100

Tablo 4.4.'e göre, 3 değişkenin de birim kök içerdiği ve 1. farkı alınarak durağan hale geldiği görülmüştür. Yapılan farklı birim kök testlerinin hepsinde aynı sonuç tespit edildiği için seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı test edilebilir. Ancak öncelikle kurulan modeller için uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve sonuçları Tablo 4.5.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (kexp-kdirexp)

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2.021.894	-	1.44e+34	8.432.893	8.440.690	8.435.839
1	-1.925.837	1.801.072	3.11e+32	8.049.321	8.072.711	8.058.160
2	-1.916.251	17.17432*	2.47e+32	8.026.048	80.65031*	80.40779*
3	-1.911.685	7.801.105	2.42e+32	8.023.687	8.078.264	8.044.312
4	-1.907.225	7.248.095	2.38e+32*	80.21769*	8.091.939	8.048.286

Tablo 4.5.'den görüldüğü üzere, uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. Tabloda da * olarak gösterilmiştir ve en çok * 2. gecikmede olduğu için kimya sektöründeki ihracatla DİR'e tabi olan ihracat arasındaki gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.6.'da ise Model 2 için gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

Tablo 4.6. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (kexp-kdirimp)

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2.004.839	-	7.08e+33	8.361.831	8.369.628	8.364.777
1	-1.940.069	1.214.438	5.63e+32	8.108.622	8.132.012	8.117.462
2	-1.932.923	1280368	4.94e+32	8.095.513	8134496	8110245
3	-1.927.042	1.004.662	4.58e+32	8.087.676	8.142.253	8.108.300
4	-1.909.055	29.22864*	2.57e+32*	80.29397*	80.99567*	80.55915*

Tablo 4.6.'dan görüldüğü üzere, uygun gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Tabloda da * olarak gösterilmiştir ve en çok * 4. gecikmede olduğu için kimya sektöründeki ihracatla DİR'e tabi olan ithalat arasındaki gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir.

Gecikme uzunluğunun tespitinden sonra uzun dönemli ilişkinin tespiti için Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Tablo 4.7. ve Tablo 4.8.'de Johansen eşbütünleşme testi sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Johansen Koentegrasyon Testi (kexp-kdirexp)

Trace Testi	Özdeğer	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
None	0.278681	1.802.840	1.839.771	0.0562
At Most1	0.040414	2.021.401	3.841.466	0.1551
Maximum Eigenvalue Testi	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
None	0.278681	1.600.699	1.714.769	0.0727
At Most1	0.040414	2.021.401	3.841.466	0.1551

Tablo 4.7.'ye göre, kimya sektöründeki ihracat ile DİR'e tabi olan ihracat arasında %10 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşik bir ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur.

Tablo 4.8.'de ise Model 2'ye göre eşbütünleşme sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 4.8. Johansen Koentegrasyon Testi (kexp-kdirimp)

Trace Testi	Özdeğer	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
None	0.252783	1.387.080	1.232.090	0.0273
At Most1	0.003717	0.175024	4.129.906	0.7290
Maximum Eigenvalue Testi	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
None	0.252783	1.369.578	1.122.480	0.0180
At Most1	0.003717	0.175024	4.129.906	0.7290

Tablo 4.8.'e göre, kimya sektöründeki ihracat ile DİR'e tabi olan ithalat arasında %5 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşik bir ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. Eşbütünleşme testinden sonra değişkenlere ait nedensellik analizi sonuçları verilmiştir. Tablo 4.9.'da 2 Model için VECM nedensellik sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4.9. VECM Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
kexp→kdirexp	-0.005470	0.003100	-1.764.262	0.0848
kdirex→kexp	-0.008598	0.005833	-1.473.989	0.1478
kexp→kdirimp	-0.201734	0.100058	-2.016.168	0.0501
kdirimp→kexp	-0.334734	0.254343	-1.316.073	0.1951

Tablo 4.9.'a göre, kimya sektöründeki ihracattan kimya sektöründe DİR'e tabi olan ihracata doğru %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik vardır. DİR'e tabi olan ihracattan kimya sektöründeki ihracata doğru ise bir nedensel ilişki mevcut değildir. Ayrıca kimya sektöründeki ihracattan kimya sektöründe DİR'e tabi olan ithalata doğru ise %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik vardır. DİR'e tabi olan ithalattan kimya sektöründeki ihracata doğru ise bir nedensel ilişki mevcut değildir. Kısacası nedenselliğin yönü, kimya sektöründeki ihracattan kimya sektöründe DİR'e tabi olan ihracata ve kimya sektöründe DİR'e tabi olan ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik mevcuttur.

Nedenselliğin tespitinden sonra uzun dönem katsayılarının belirlenmesi için FMOLS ve DOLS tahmincileri kullanılmış ve sonuçlar Tablo 4.10'da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Uzun Dönem Katsayılarının Belirlenmesi

Değişken	FMOLS		DOLS	
	Katsayı	Olasılık	Katsayı	Olasılık
kdirexp	0,277793 (5,1785)	0,0000	0,282438 (4,6732)	0,0000
kdirimp	0,227165 (6,9652)	0,0000	0,241606 (6,7246)	0,0000

Not: Parantez içindeki değerler t-istatistik değerlerini göstermektedir. Gecikme uzunluğu için Newey-West metodu kullanılmıştır. Bağımlı olan değişkenler DİR kapsamı ihracat ve ithalattır.

Tablo 4.10.'a göre, kimya sektöründeki ihracatın ele alınan değişkenlere karşı etkisi tahmin edilmiştir. Buna göre; FMOLS tahmininde kimya sektöründeki ihracat 1 birim artarsa kimya sektörüne ilişkin DİR kapsamı ihracat 0,277 (DOLS tahminine göre ise 0,282) birim artmaktadır. Diğer bir değişken olan DİR kapsamı ithalat ele alındığında ise, FMOLS tahmininde kimya sektöründeki ihracat 1 birim artarsa kimya sektöründe DİR kapsamı ithalat 0,227 (DOLS tahminine göre ise 0,241) birim artmaktadır.

Veriler değerlendirildiğinde kimya sektöründe, genel ihracattan DİR kapsamı ithalata doğru bir etkileşimin olduğunu ancak tam tersi bir durumun olmadığı, ithalattan ihracata doğru bir etkileşimin olmadığı tespit edildi. Dolayısı ile kimya sektörü ihracatındaki değişim sonrasında DİR kapsamı ihracat ve ithalatın bu değişime paralel olarak hareket ettiği analiz kapsamında geçerli olmaktadır. Kimya sektörü ihracatında 100 \$'lık bir artış, kimya sektörü DİR kapsamı ihracatta yaklaşık olarak 28 \$'lık bir artışa ve kimya sektörü DİR kapsamı ithalatında da yaklaşık 23 \$'lık bir artışa yol açacağı söylenebilir.

Bu aşamada, analiz sonuçlarına göre kimya sektöründe Dahilde İşleme Rejiminin dış ticarete etkisinin olmadığı tersine dış ticaretin özelde de ihracatın DİR'i etkilediği düşünülebilir. Ancak, DİR'in kullanımı ihracata paralel olarak gelişir ve gelişmesi neticesinde bir döngü halinde ihracatı geliştirerek çeşitlendiren bir destekleme sistemidir. Dolayısı ile DİR, kimya sektöründe ihracat kapsamı içinde yer alan ve ihracatın sürdürülebilir olmasını sağlayan bir sistem olarak dış ticarete etkinliği ölçüsünde önemli katkılarda bulunur.

Heckscher-Ohlin modelinde, bir üretim faktöründe avantaja sahip olan ülke, üretiminde o faktörün kullanımı için gerekli olan malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olur. Bu nedenle, uzmanlaşmanın arttığı bu mallarda ihracat artışı sağlanırken, bu ihracatın sürdürülebilir olması için kullanılan ve görece daha az sahip olunan malların da ithalatının yapılması durumu ortaya çıkar (Bayraktutan, 2003: 178). DİR kullanımının ihracat ürünlerinin katma değerini artırdığı, ürün çeşitliliğine fırsat verdiği ve dünya piyasasında rekabeti artırdığı savunulurken, ihracat (satım) yapılabilmesi için ithalatın (alımın) yapılmasını teşvik eden bir sistem olması yapılan bazı çalışmalarda DİR'in bir handikapı olarak görülür.

Türkiye’de kimya sektörü ithalata bağımlı bir sektör olup, girdilerinin yaklaşık üçte ikisi ithal edilmektedir. Ülkenin konjonktürel değişikliklere açık olması, gelişmekte olan bir ülke olması, özellikle de kimya sektöründe plastik üretiminde ana girdi olan petrokimya ürünlerinde %90 oranında sektörün dışa bağımlı olması, bu handikabın DİR açısından devam edeceğini göstermektedir (EB, 2016: 3). Dolayısı ile kimya sektörü açısından düşünüldüğünde her ne kadar bu çelişki mevcut olsa da üretimin işleyişinin sürmesi için mutlaka bir alımın olması gerekecektir. Eğer ki bu alım en ucuz ve en çabuk ithalatla sağlanıyorsa ülkenin dış ticaretin de karşılaştırmalı üstünlüğü korumak adına bu alıma pozitif yaklaşılması gerekir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Üretim, ekonomik büyüme ve kalkınmanın temelinde yer almakta, bu üretim sonucunda oluşan getirinin uygun olarak kullanılması ile dağıtılması da bir o kadar önemli olmaktadır. Devlet desteklerinin etkili bir şekilde kullanılması, ülkelerin hem ulusal, hem de uluslararası alanda ilerlemesi, büyümesi ve gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlar. Ülke içindeki tüketimin tüm bireyler ve kurumlar tarafından yapıldığı dikkate alındığında, üretimin sürdürülebilir olması ekonomide önemli işlev olarak görülmelidir. Bu nedenle, devlet gücü ile sağlanan bu destekler üretimde verimli şekilde kullanıldığı durumda ülke ekonomisine katkıda bulunur ve topluma da fayda sağlar.

Devlet desteklerinin etkin bir şekilde kullanılması durumunda, iktisadi büyümenin ve kalkınmanın olacağı muhakkaktır. Ancak devlet destekleri ile birlikte meydana gelen hasıla artışının adaletli bir şekilde dağıtılmaması durumunda, ülkede belirlenen makroekonomik hedeflere ulaşılmasında negatif etkiler oluşabilir. Destekleme faaliyetleri, piyasada yer alan tüm ekonomik aktörler ve bireyler düşünülerek yapıldığında hem topluma hem de bireylere katkı sağlayabilir.

Türkiye’de günümüz destek sistemlerinin temelini atıldığı 1963 yılı itibari ile başlanan süreçte belirlenen hedefler doğrultusunda ithal ikameci bir politika benimsenerek 1980 yılına kadar sürdürülmüştür. 1980 sonrası dönemde ise ihracata yönelik büyüme ve kalkınma stratejisi benimsenmiştir. İhracat teşvikleri 1995 yılına kadar nakit ödemeleri, istisna ve düşük faizli kredilerden yararlandırma şeklinde yürütülmüştür. 1994 yılında DTÖ üyeliğine ve 1996 yılında Gümrük Birliğine girilmesi sonucunda, uygulamadaki teşvik sistemleri yapılan değişikliklerle ihracatı daha destekleyici hale dönüşmüştür. Yine bu dönemde İhracatı Teşvik Rejimi sistemi yerini Dahilde İşleme Rejimi uygulamasına bırakmıştır. Bu yeni uygulama ile ihracat yapılan ürünlerin üretimi için kullanılan ithal girdilerinde vergi istisna ve muafiyeti sağlanarak alıma müsaade edildiğinden DİR kullanıcısı firmalar uluslararası alanda rekabet edebilir duruma gelmişlerdir.

Türkiye yıllık ihracatının yaklaşık %50’sinin DİR ile gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, diğer ihracat desteklerine göre DİR’in ülke ekonomisi açısından önemli olmasının nedeni kolaylıkla açıklanabilir. DİR kapsamının sektörel bazda

ayrı ayrı irdelenmesi ve elde edilecek sonuçlar çerçevesinde buna göre düzenlemeler yapılması da elzemdir.

DİR kapsamında ihracat teşviklerinde üretimin bir tarafı olan ihracatçılar desteklenirken yalnızca iç piyasaya üretim yapan paydaşların zarar görmemesi sağlanmalıdır. Kamu otoritesi, DİR kullanımını imalattan ihracat süreci sonrası döneme kadar makul sıklıkta denetlemelidir. Dış piyasada sağlanan rekabet avantajı iç piyasada da rekabete dönüşmemelidir. Denetlemelerin neticelerinin kamu yararına olacak şekilde tashih edilmesi ve yeni düzenlemelerin bu doğrultuda yapılması gereklidir. Özellikle ayniyet (DİR kapsamında yurda geçici ithali yapılan eşyanın işlem görmüş ürünler bünyesinde kullanılıp kullanılmadığı) özel şartının olduğu DİİB'lerde gümrük işlemlerinde incelemeler daha titiz yapılmalıdır. Önceden ihracat işleminden sonra ithalatın yapılabileceği ve ithal eşyası ile serbest dolaşımdaki eşya birlikte kullanılabilmesi için gümrük idareleri bu duruma ilişkin tespit işlemini genelgelere uygun yapması gerekir. Ayniyet tespitinin yapılmadığı durumdan her ne kadar firma sorumlu olsa da, gümrük müdürlüklerince ayniyet tespitinin gerçekleştirilmediği durumda, ihracat ve ithalat işlemlerine gümrük idarelerince izin verilmemesi gerekir.

DİİB'lerle ilgili diğer bir hususta ekspertiz şartlarının firma tarafından belge süresi içinde ve gerekli şartlara uygun olarak yerine getirilmemesidir. TOBB'a bağlı sanayi ve ticaret odaları tarafından düzenlenen bu raporların tebliğlerde belirtildiği şekil şartlarına uygun düzenleniyor olması, DİR işleyişi açısından uygunluk gösterdiği anlamına gelmemelidir. Ekspertiz raporlarının şekil şartlarından ziyade gerçek üretim koşullarını yansıtır olması gerekmektedir. Ayrıca, KDV tecil-terkin sistemi kapsamı yapılan yurt içi alımlar kapsamı düzenlenen yeminli mali müşavir raporlarının da bu doğrultuda düşünülerek daha dikkatli hazırlanması önemlidir.

Dış ticarete DİR kullanımı AB'de %6-7 seviyelerinde iken Türkiye'de bu oran %24-25 seviyelerindedir. Temelde bu farklılığın, Türkiye'nin gümrük birliğinde olmasına rağmen özellikle diğer AB üyesi olan ülkeler gibi aynı statüde olmamasından kaynaklanan yapısal nedenlerden oluştuğu söylenebilir. Ülkemizin AB'ye nazaran emek yoğun bir şekilde üretim faaliyetlerine devam ettiği, ayrıca sermaye yoğun üretimin olduğu alanlarda da sermaye açısından dışa bağımlılığın olduğu görülmektedir. Bu nedenle, her alanda sağlanan devlet desteklerinin daha

stratejik hedefler doğrultusunda kullanılarak sermaye yoğun bir üretim anlayışına yönlendirilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca, yatırımlarda yerli payının artırılması için maliyet düşürücü yöntemlerle yerli sermayenin de güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Türkiye dış ticaretinde DİR kullanımında yakın zamanda %10 seviyelerine ulaşmak mümkün gözükme de uzun dönemde bu hedefe ulaşmak gayesiyle yeni hedeflerin belirlenmesi gerekir.

Türkiye’de DİR kullanımı dışsal konjonktürel değişikliklerden etkilenebilmektedir. Özellikle de kriz dönemleri sonrasında firmalar maliyetlerini azaltabilmek için ihracat teşvikleri ve vergisel desteklere daha sık başvurumaktadırlar. Firmaların DİR kullanımının artması ise, dış piyasalarda firmalara rekabet gücü avantajı kazandırarak, ürün çeşitlendirmesiyle pazar payı artışını, üretim süreçleri devamlılığının korunması yoluyla istihdam artışı ve sürdürülebilir bir ihracat artışı ile cari işlemler dengesine olumlu katkılar sağlayacaktır. Ancak, DİR’den beklenen bu olumlu kazanımların elde edilebilmesi, kamuda kurumlar arasında koordinasyon eksikliklerinin giderilebilmesi ve bürokratik zorlukların aşılması, sık sık mevzuat değişikliklerine başvurulmaması, denetlemelerin işlevsel ve sonuç alıcı bir şekilde gerçekleştirilerek firmalara ve sektörlere göre oluşan uygulama farklılıklarının ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacaktır.

Türkiye’nin batı ülkelerine göre genç ve dinamik, doğu ülkelerine göre daha yaşlı ve tecrübeli bir nüfus yapısının olması avantajı, ekonominin her alanında olduğu gibi desteklemelerde de daha iyi değerlendirilmesi gereken bir husustur. DİR’in stratejik rekabeti engellemesi, yerli üretime ve üreticiye zarar verebilme ihtimali göz önünde bulundurularak denetleme süreçlerinin işlevsel hale getirilmesi ile vergi kayıplarının mutlaka minimuma indirilmesi de gerekir.

“2023 İhracat Stratejisinin Uygulamaya Aktarılması ve Performans Yönetimi” projesi TİM tarafından hazırlanmıştır. Bu kapsamlı projede, Vizyon 2023’ün hayata geçirilebilmesinin sağlanması için önemli stratejik araçlarından biri de hiç şüphesiz Turquality® projesi denilebilir. Turquality® kapsamında firmalar, reklam, tanıtım, yurt dışı birim kira desteği ve danışmanlık gibi alanlarda devlet desteği olarak ihracat performanslarını daha iyi noktalara taşırlar. Bu durum, firmaları uluslararası arenada rekabet edebilir pozisyona getirebilmektedir. Şöyle ki; rekabet avantajı, işletmelerde karlılık artışına, pazar payının genişlemesine, işin uzun vadede gelişmesine ve

devamlılığının sağlanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu aşamada “marka” olmanın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Son 3 yıllık dönem incelendiğinde marka başvurularında, Türkiye'nin en çok başvuru yapan üçüncü ülke olduğu görülmektedir. Buna rağmen, İngiliz Financial Times Gazetesi tarafından yapılan dünyanın en değerli markalar sıralamasında ilk 100 markası içerisinde tek bir Türk markası bulunmamaktadır. Dünyanın en değerli 500 markası araştırmasında ise, ABD 31 ülke arasında bu 500 markanın yarısına yakınına sahip olan ülke olarak başı çekmektedir. Bu ülkeyi Çin, Japonya ve Almanya izlemektedir. Ayrıca, AB ülkelerinden İngiltere ve Fransa'nın birçok markasının yer aldığı listede, Türkiye'den hiçbir marka bu sıralamada yer almamıştır. Diğer taraftan, Turquality®, tasarımdan pazarlamaya, satıştan satış sonrası hizmetlere kadar bütün süreçleri kapsayacak şekilde düzenlenen bir destek program olması avantajına sahiptir. Bu nedenle, Turquality® marka yönetimi, pazarlama-tedarik gücü ve kurumsal altyapısı sayesinde belli bir olgunluğa ulaşmış markaları bünyesine katmak suretiyle “10 yılda 10 dünya markası yaratmak” vizyonu ile dünyada bilinen Türkiye'den markaların olmasını ve en iyi markalar kulübünde ülkemiz markalarının da sıralamada yer almasını sağlayabilir.

İhracatı destekleme mekanizmalarıyla, bir yandan Türkiye'de kalkınma planlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek ön görülmüşken, diğer yandan da 2023 Türkiye İhracat Stratejisinin başlatılması neticesinde desteklemeler vasıtasıyla sosyal refah artışının sağlanması için istihdamın da buna paralel artırılması amaçlanmıştır. Bu noktada, firmaların uluslararası rekabet gücüne katkı sağlanması, olumlu Türk Malı imajını gerçekleştirerek sürdürülebilir hale gelir. Bunun sonucunda ihracatta performansın artırılması hedefi ön plana çıkar.

Çalışmanın son bölümünde, kimya sektöründe Dahilde İşleme Rejimi kullanımının kimya sektörü genel ihracatı üzerindeki etkisi eşbütünlük ve nedensellik analizi ile incelenmiştir. Çalışmanın veri seti, Ocak 2006-Aralık 2018 dönemi üçer aylık dış ticaret verilerini kapsar. Çalışmada, DİR kapsamında gerçekleşen kimya sektörü ithalatı (kdirimp), DİR kapsamında gerçekleşen kimya sektörü (kdirexp) ve kimya sektörü kapsamındaki tüm ihracat (kexp) verileri kullanılmıştır. Değişkenler birim kök içerdiğinden değişkenleri durağan hale getirebilmek için ADF, Ng-Perron ve yapısal kırılmalı birim kök testi ile

değişkenlerin birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Değişkenlerin 1. farklarının alınmasıyla durağan hale geldikleri görülmüştür. Bütün değişkenler 1. farkta durağan hale geldiği için uzun dönem ilişkinin tespitini veren eşbütünleşme testine geçilmiştir. Gecikme uzunlukları belirlenerek uzun dönemli ilişkinin tespiti amacıyla Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Yapılan eşbütünleşme testi sonucunda kimya sektörü ihracatı ile DİR'e tabi olan kimya sektörü ihracat ve ithalatı arasında uzun dönem eşbütünleşik bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Sonrasında VECM nedensellik sonuçları bulunmuştur. Buna göre;

Nedensellik Analiz sonuçları aşağıda verilmiştir:

- Kimya sektöründeki ihracat ile DİR'e tabi olan ihracat arasında %10 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşik bir ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir.
- Kimya sektöründeki ihracat ile DİR'e tabi olan ithalat arasında %5 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşik bir ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir.
- Kimya sektöründeki ihracattan kimya sektöründe DİR'e tabi olan ihracata doğru %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik vardır. DİR'e tabi olan ihracattan kimya sektöründeki ihracata doğru ise bir nedensel ilişki tespit edilememiştir.
- Kimya sektöründeki ihracattan kimya sektöründe DİR'e tabi olan ithalata doğru ise %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik vardır. DİR'e tabi olan ithalattan kimya sektöründeki ihracata doğru ise bir nedensel ilişki tespit edilememiştir. Kısacası nedenselliğin yönü, kimya sektöründeki ihracattan kimya sektöründe DİR'e tabi olan ihracata ve kimya sektöründe DİR'e tabi olan ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Nedensellik sonuçlarından hareket edilerek Kimya sektöründeki ihracatın ele alınan değişkenlere karşı etkisi FMOLS ve DOLS tahmincileriyle tahmin edilmiştir. Buna göre;

- FMOLS tahminisinde kimya sektöründeki ihracat 1 birim artarsa kimya sektöründe DİR kapsamı ihracat 0,277 (DOLS tahminisine göre ise 0,282) birim artmasına sebep olur.
- DİR kapsamı ithalat ele alındığında ise, FMOLS tahminisinde kimya sektöründeki ihracat 1 birim artarsa kimya sektöründe DİR kapsamı ithalat 0,227 (DOLS tahminisine göre ise 0,241) birim artmasına sebep olur.

Veriler değerlendirildiğinde kimya sektör ihracatından DİR kapsamı ithalata doğru bir etkileşimin olduğunu ancak tam tersi bir durumun olmadığı yani ithalattan ihracata doğru bir etkileşimin olmadığı sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifade ile sektörde ihracattaki değişimlerin ithalatta değişime neden olduğunu söyleyebiliriz. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de, özellikle plastik üretiminin ana girdisi olan petrokimya ürünlerinde %90 oranında dışa bağımlılık nedeniyle üretim ve ihracatın ithalata bağımlılığı söz konusudur.

Sonuç olarak Türkiye’nin kalkınma ve büyümesi için Ticaret Bakanlığınca yürütülen ihracatı teşvik mekanizmaları, işleyiş süreçleri ve bu kapsamda DİR’in incelendiği bu çalışma bulgularından hareketle büyümenin sürdürülebilir ve kalıcı hale getirilebilmesi için ihracat teşviklerinin etkinliğinin artırılması ile hedeflenen ihracat performansına ulaşılarak dış ticarete fazla veren bir ülke konumuna ulaşmak üzere yenilikçilik temelinde nitelikli ve stratejik ürünler üretmeye yönelik adımlar atılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Aktan, C.C., Dileyici, D. ve Vural, İ.Y. (2004). Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Aktan, C.C. (1997). Anayasal İktisat ve Ekonomik Anayasa. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Arzova, S.B. (2006). İhracat Hakkında Her Şey. Türkmen Kitapevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Canitez, M. ve Erdoğan, B. (2011). “Dahilde İşleme Rejimi ve Uygulamaları”, Uygulamalı İhracat-İthalat İşlemler ve Dokümantasyon. Gazi Kitapevi, 3. Baskı, Ankara.
- Demir, G. (1999). Asya Krizi ve IMF. Kardeşler Matbaası, İstanbul.
- Dinler, Z. (2003). İktisada Giriş. Ekin Kitabevi Yayınları, 9. Baskı Bursa.
- Durukanoğlu, N. (2009). Dış Ticaret Dünyası. Beta Yayınevi, İstanbul.
- Ekmekci, Esra. (2003) Küreselleşme ve Vergilendirmede Yeni Eğilimler. Kazancı Matbaacılık, İstanbul.
- Gujarati, D. N. ve Porter, D. C. (2009), Temel Ekonometri (Çev. G. G. Şenesen ve Ü. Şenesen). Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, H. (2017). Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri (İşleme Rejimleri). İstanbul.
- Kaya, F. (2013). Uluslararası Finansman. Beta Basım Yayım Dağıtım, 2. Baskı, İstanbul.
- Kaya, F. (2017). Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi. Beta Basım Yayım Dağıtım, 6. Baskı, İstanbul.
- Köksal, T., Bora Ö. ve Parlatan A. (2010). İhracat Teşvikleri Dahilde İşleme Rejimi ve Diğer Teşvik Uygulamaları. 1. Baskı, Ankara.
- Öçal, T. ve Çolak, Ö.F. (1999). Finansal Sistem ve Bankalar. Nobel Yayınları, Ankara.
- Özsoy, H.H.M. ve Yiğitoğlu, A.İ. (2015). 100 Soruda Dahilde İşleme Rejimi. Öncü Basımevi, Ankara.
- Polat, Ç. ve Badurlar İ.Ö. (2012). Dış Ticaretin Finansmanı ve Teşviki. Anadolu Üniversitesi Yayını (No: 2514), Eskişehir.
- Sevüktekin, M., Nargeleçekenler, M. (2007), Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yalova, Y. (2005). Türkiye Avrupa İlişkileri Işığında Özelleştirme. 1. Baskı, Ankara
- Yıldız, H. (2005). Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yılmaz, M., San, M. ve Özken, A. (2014). İhracata Yönelik Devlet Yardımları ve Kolay Mevzuat. Gazi Kitapevi, Ankara.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınları

- Acinöroğlu, S. (2009). “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 148-165.
- Akdeve, E. (2013). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 37, 329-350.
- Altay, A. ve Karabulut, Ş. (2017). “Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 4, 189-202.
- Altıntaş H. (2009). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1996-2007”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 64, 1-30.
- Avşarbay, A. ve Dilekçi, T. (2014). “Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ile İlgili Temel Tartışmalar ve İngiltere’deki Tıp Mesleği ile İlgili Uygulama”, Türk İdare Dergisi, Sayı: 478, 323-358.
- Asar, E. ve Adıgüzel, M. (2017). “Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticaretine Etkileri”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Working Paper Series (WPS No/76/2017-02).
- Awokuse, T.O. (2003). “Is the Export-Led Growth Hypothesis Valid for Canada?”, Canadian Journal of Economics, Vol.: 36 Issue: 1, 126-136.
- Baday Yıldız, E. ve Mete, E. (2018). “Türkiye Dış Ticaretinde İkilem: Dahilde İşleme ve İthalata Dayalı Büyüme”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı: Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 319-334.
- Bakoğlu Deliorman, R. ve Üstünoğlu Kandemir, A. (2009). Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları ve Etik. Yayın. Yeri: T.C. Başbakanlık Kamu Kurumu Etik Kurulu.
- Bal, O. (2012), “Döviz Kuru, Mevduat Faiz Oranı, Enflasyon ve Devlet İç Borçlanma Senetleri İlişkisi: 1994-2008”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 31, 1-20.
- Başkol, M.O. (2016). “Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dahilde İşleme Rejimi Açısından Analizi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, 1-18.
- Bayraktutan, Y. (2003). “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 175-186.
- Binal Yılmaz, C. (2012). Türkiye’de Enflasyon Beklentilerini Belirleyen Makroekonomik Unsurlar. TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Çiloğlu, İ. (1997). “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, Hazine Dergisi, Sayı: 8, 1-15.
- Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 2681.

- Erhan, Ç., Alkin, E. ve Gürlesel, C.F. (2019). İhracat 2019 Raporu Yeni Vizyon Yeni Yol Haritası. Yayın Yeri: TİM Ekonomik Araştırmalar, Strateji ve İnovasyon.
- Ertuğrul, H.M. ve Soytaş, U. (2013). “Sanayi Üretim Endeksinin Durağanlık Özellikleri”, İktisat İşletme ve Finans, Cilt: 28, Sayı: 328, 51-66.
- Eryüzlü, H. (2013). “Dahilde İşleme Rejimi ve Cari Açık Üzerindeki Etkileri”, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 59-69.
- Esen, S., Şimdi H. ve Kocabaş V. (2016). “Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Dokuma Giyim ve Deri Sektörü Örneği”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı: 12, 393-409.
- Gençosmanoğlu, Ö.T. (2016). “Dahilde İşleme Rejiminin Türkiye’de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkileri”, Business and Economics Research Journal, Cilt: 7, Sayı: 2, 83-102.
- Gökçe, M. (2015). Yapısal Kırımlı Birim Kök Testleri ve İşsizlik Histerisi Üzerine Uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Göktaş, Ö. (2008). “Türkiye Ekonomisinde Bütçe Açığının Sürdürülebilirliğinin Analizi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı: 8, 45-64.
- Granger, C.W.J. ve Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics. Journal of Econometrics, North-Holland Publishing Company, Vol.: 2, Issue: 2, 111-120.
- Gül, E. ve Ekinci, A. (2006). “Türkiye’de Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984-2003”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 91-106.
- Güneş, Ş. (2013). “Türkiye’de Kur Rejimi Uygulaması ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir Analiz”, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, 65-77.
- Işık, N., Acar, M. ve Işık, H.B. (2004). “Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi Süleyman Demirel Üniversitesi”, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 325-340.
- Kalkan, S. ve Başdaş, Ü. (2009). İhracatın Desteklenmesine Yönelik Türkiye’nin Rakiplerinin Uyguladıkları Kamu Politikaları. Yayın Yeri: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını.
- Kasalak, K. (2012). “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 27, 65-79.

- Kayalidere, K., Aracı, H. ve Aktaş, H. (2012). “Türev ve Spot Piyasalar Arasındaki Etkileşim: VOB Üzerine Bir İnceleme”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 56, 137-154.
- Kocaefe Cebeci, A. ve Yılmaz, M. (2013). “Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi (1996-2011)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, 205-224.
- Kök, R., İspir, M.S. ve Arı, A.A. (2010). “Zengin Ülkelerden Azgelişmiş Ülkelere Kaynak Aktarma Mekanizmasının Gerekliliği ve Evrensel Bölüşüm Parametresi Üzerine Bir Deneme”, Türkiye Ekonomi Kurumu, International Conference on Economics, Ankara, 1-25.
- Kutlu, E. ve Hacıköylü, C. (2007). “Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Devlet Yardımları”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, 367-390.
- Nakiboğlu, A. ve Aydın D. (2018). “Dahilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi”, Turkish Studies-Economics, Finance, Politics, Vol: 13, Issue: 22, 373-400.
- Özbaysal, T. ve Onay, M. (2018). “Markalaşmanın Uluslararasılaşmaya Etkisi: Turquality Örneği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı: 20, 181-198.
- Parlakay, O. ve Duru S. (2017). “Türkiye’de İşlenmiş Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Dâhilde İşleme Rejiminin Etkilerinin Trend Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, 62-72.
- Pehlivanoğlu, F. ve Kayan, K. (2019). “Türkiye’de Girişimcilik: Mevcut Durum Analizi Ve Çözüm Önerileri”, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 58-78.
- Resmi Gazete (27 Kasım 1999). Gümrük Kanunu, 23866.
- Resmi Gazete (18 Mayıs 2004). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, 25479.
- Resmi Gazete (1 Kasım 2005). Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması (TMS 20) Hakkında Tebliğ (Sıra No: 8), 25983.
- Resmi Gazete (20 Aralık 2006). Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat:2006/12), 26382.
- Resmi Gazete (11 Mayıs 2007). Hariçte İşleme Rejimi Tebliği (İhracat: 2007/5), 26519.
- Resmi Gazete (03 Temmuz 2009). Türkiye İhracatçılar Meclisi ile İhracatçı Birliklerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 27277.
- Resmi Gazete (23 Ekim 2010). Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun, 27738.
- Sayılgan, G. ve Şenol, Ç. (2010). “Dahilde İşleme Rejimi ve Türk İşletmelerinin Üzerine Etkileri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, 37-53.

- Söğüt, M.A. (2001). Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımları ve İmalat Sanayinde Uygulamaları. Yayın Yeri: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.
- Şenol, C. (2012). Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Şişman, G. (2017). “Dâhilde İşleme Rejiminin Vergisel Avantajları ve İhlali”, Journal of Current Researches on Social Sciences, Vol: 7 Issue: 4, 265-282.
- Takım, A. ve Ersungur, Ş.M. (2010). “Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, 289-305.
- Tatar Candan, G. ve Yurdadoğ, V. (2017). “ Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, 154-177.
- Tekin, Ü. E. (2017). “Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri”, International Journal of Academic Value Studies, Vol: 3 Issue: 16, 192-206.
- Tekşen, Ö. (2010). “TMS 20 Standardındaki Devlet Teşvikleri ile Türkiye’de Yeni Teşvik Sisteminde Yatırıma Sağlanan Desteklerin Muhasebe ve Vergi Açısından İncelemesi”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 2, 431-453.
- Terzi, G. (2017). “Dış Ticarete Tek ve Maktu Vergi Uygulaması”, Mali Çözüm Dergisi, Eylül-Ekim 2017, Sayı: 143, 93-102.
- Topal, M.H. (2016). “Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği: Kuramsal Bir Yaklaşım”, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 35-51.
- Tuna, G. ve Öztürk, M. (2016). “Piyasa Etkinliğinin Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri ile İncelenmesi: Türkiye Pay Senedi Piyasası Uygulaması” Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, 548-559.
- Turan, Z. (2018). “Türkiye’de Tarımsal Mal Ticaretinin ve Hayvancılığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi (1990-2014)”, International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, Vol.: 4 Issue: 8, 200-209.
- Türkay, H. ve Ünsal H. (2008). “Türkiye’de İhracatta Uygulanan KDV İadesinin İhracata Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Sosyo Ekonomi Dergisi, Temmuz - Aralık 2008-2, 89-98.

3. Elektronik Kaynaklar

- Barich, H. ve Kotler, P. (1991). “A Framework for Marketing Image Management”, Winter 1991 Dergisi. Cilt: 32, Sayı: 2, 94-104, <https://sloanreview.mit.edu/article/a-framework-for-marketing-image-management/>, Erişim Tarihi: 01.05.2019.

- Brand Finance, "Global 500 2018". <https://brandirectory.com/rankings/global-500-2018>, Erişim Tarihi: 02.01.2019.
- Darshan, F. (2016). Inward Processing Role in the Global Economy, Post-Master in EU Customs Law , The Erasmus University Rotterdam, <https://www.europesefiscalestudies.nl/upload/Darshan.pdf>, Erişim Tarihi: 18.04.2018.
- Doğan, B., Eroğlu, Ö. ve Değer, O. (2016). "Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, <http://dx.doi.org/10.18074/cnuiibf.258>, Erişim Tarihi: 01.08.2019.
- Cernat L. ve Pajot M. (2012). "Assembled in Europe"-The Role of Processing Trade in EU Export Performance", European Commission Trade-Chief Economist Note, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/october/tradoc_150006.pdf, Ref. Ares(2012)1204293-12/10/2012, Erişim Tarihi: 18.04.2018.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2019). "Gümrük Birliği". <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=38>, Erişim Tarihi: 29.03.2019.
- İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (2019). "Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları". <https://www.istesob.org.tr/kamu-kurumu-niteligindeki-meslek-kuruluslari>, Erişim Tarihi: 16.04.2019.
- İstanbul Kimyevi Maddeler ve Mamulleri İhracatçıları Birliği (2019). 2018 Çalışma Yılı Raporu. http://www.ikmib.org.tr/files/downloads/Bilgi_Bankasi/Raporlar/calisma_raporlari/20190426ikmib_calisma_raporu_web.pdf, Erişim Tarihi: 07.08.2019
- İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri (2019). "Kuruluş Amacımız". <https://www.immib.org.tr/tr/kurumsal-immib-hakkinda-kurulus-amacimiz.html>, Erişim Tarihi: 17.04.2019.
- Kahraman, M.E. (2011). "Marka Oluşturma Aşamasında Amblemin Yeri ve Önemi" Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat Dergisi, Sayı: 20, 107-116, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsfd/article/view/1025007873/1025006911>, Erişim Tarihi 15.01.2019
- Mete, E., Baday Yıldız, E. (2017). "Dâhilde İşleme Rejimi ve Cari Denge: Türkiye İçin Sektörel Bir Analiz", Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt:2, Sayı: 7, 38-51, https://www.researchgate.net/publication/322074085_Dahilde_Isleme_Rejimi_ve_Cari_Denge_Turkiye_Icin_Sektorel_Bir_Analiz, Erişim Tarihi: 01.03.2018.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı (2016). Sektör Raporları, Kimya Sektörü. <https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Kimya.pdf>, Erişim Tarihi: 28.08.2019.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı (2018). Devlet Yardımları Rehberi. https://ticaret.gov.tr/data/5b87fac913b8761160fa1cf0/Devlet_Yardimlari_Rehberi.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2018.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2018). "İmzalama Sayfası". <https://ydir.dtm.gov.tr/dir/loginDevam>, Erişim Tarihi: 31.12.2018.

- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019). “Marka Destekleri”. <https://www.turquality.com/destekler/marka-destekleri>, Erişim Tarihi: 05.05.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (19.05.2019). Türkiye’nin En Hızlı Büyüyen 100 Şirketi Ödül Töreni. <https://www.ticaret.gov.tr/haberler/turkiyenin-en-hizli-buyuyen-100-sirketi-odul-toreni>, Erişim Tarihi: 20.05.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019a). “Strateji ve Mali Yönetim”. <https://www.ticaret.gov.tr/kurumsal/strateji-ve-mali-yonetim>, Erişim Tarihi: 15.01.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019b). Devlet Yardımları Rehberi. https://ticaret.gov.tr/data/5b87fac913b8761160fa1cf0/Devlet_Yardimlari_Rehberi.pdf, Erişim Tarihi: 30.05.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019c). “Turquality® Nedir?”. <http://www.turquality.com/hakkimizda/turquality-nedir>, Erişim Tarihi: 20.01.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019d). “Misyon ve Hedeflerimiz”. <http://www.turquality.com/hakkimizda/misyon-ve-hedeflerimiz>, Erişim Tarihi: 21.01.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019e). “Dahilde İşleme Rejimi”. <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, Erişim Tarihi: 18.01.2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019f). “Türkiye’nin İlk Nitelikli Elektronik İmza Uygulaması”. <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, Erişim Tarihi: 16.01.2019.
- The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) (2019). Erişim: 25.03.2019, <http://www.worldtradelaw.net/uragreements/gatt.pdf>.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (Ekim 2003). Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Dış Ticaretimize Etkileri, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, <https://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1905-avrupa-birligine-uyum-surecinde-gumruk-birliginin-dis-ticaretimize-etkileri>, Erişim Tarihi: 03.12.2018.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2019). Erişim: 20.04.2019. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=135.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2019). “Kuruluşu, Görevleri, Organları”, https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Kurulus_Gorev_Organ.php, Erişim Tarihi: 16.04.2019.

EKLER

EK 1: DİİB Örneği

T.C. TİCARET BAKANLIĞI İhracat Genel Müdürlüğü		DAHİLDE İŞLEME İZİN BELGESİ (D1)			
		1. Belgenin Numarası	2019/D1-029**		
		2. Belgenin Tarihi	16/05/2019		
İZİN SAHİBİNİN					
3. Vergi Numarası	****	4. Vergi Dairesi	*****		
5. Adı/Unvanı	****				
6. Adresi	*****				
7. Belgenin İhracat Süresi	15/05/2020 (12 ay)	8. Belgenin İthalat Süresi	15/05/2020 (12 ay)		
9. Öngörülen İhracat Değeri	1.714.643.663 ABD \$	10. Öngörülen İthalat Değeri	1.003.594.113 ABD \$	11. Döviz Kul.Oranı	% 58.54
12. Teminat Değeri	1.003.594.113 ABD \$	13. Teminat Oranı	% 1		
14. Sektör	C- İMALAT - 29- Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı - 10- Motorlu kara taşıtlarının imalatı				
15. Yan Sanayicinin; Vergi Numarası, Adı/Unvanı					
16. Özel Şartlar :					
1. İşbu belge kapsamında ithal edilen veya eşdeğer eşya olarak kullanılan maddelerin ihraç edilen veya yurt içinde teslim edilen mamuller bünyesindeki kullanım oranlarını gösterir Ekspertiz Raporunun taahhüt hesabının kapatılması sırasında tevsiki gerekmektedir.					
2. İşbu belge kapsamında BİLGE (Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri) sistemine dahil olmayan gümrük idarelerinden yapılacak ithalatta indirimli teminat uygulanmaz. Geçici veya kati anti-damping vergisi veya sübvansiyon vergisine tabi eşyanın ithalatında sadece anti-damping ve sübvansiyon vergisinin %100'ü teminata bağlanır, bunun dışında bu ithalattan doğan vergi, bu fıkra çerçevesinde indirimli teminat uygulamasından yararlandırılır.					
3. 2006/12 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliğinin 3. maddesinde 'Fire: İşleme faaliyetleri sırasında özellikle kuruma, buharlaşma, sızma veya gaz kaçağı şeklinde yitirilen ve imha olan kısım ile ekonomik değeri olmayan atıklar' olarak tanımlandığından, işleme faaliyeti sonunda elde edilen aslı işlem görmüş ürün dışındaki ekonomik değeri olan atıkların (ikincil işlem görmüş ürün) serbest dolaşıma giriş rejimi hükümlerine göre ihracat taahhüdünün kapatılmasından önce gümrük mevzuatı çerçevesinde gümrük idaresi gözetiminde imhası, gümrüğe terk edilmesi, çıkış hükmünde gümrüğe teslimi veya serbest dolaşıma giriş rejimi hükümlerine göre işlem yapılması gerekmektedir.					
4. İşbu belge kapsamında eşdeğer eşya olarak Çevrenin Korunması Yöntünden Kontrol Altında Tutulan Atıkların İthalat Denetimi Tebliği'nin (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2018/3) Ek-1 sayılı listesinde tanımlanan 3901, 3902, 3904, 3905, 3906, 3907, 3908 ve 3912 Gümrük Tarife Pozisyonlu eşyanın ithalatına izin verilmez. Belge konusu 3901, 3902, 3904, 3905, 3906, 3907, 3908 ve 3912 Gümrük Tarife Pozisyonlu eşyanın mezkur Tebliği'nin Ek-1 sayılı listesinde tanımlanan eşya olmaması halinde ise, söz konusu Tebliği'nin 11 inci maddesinin beşinci fıkrasında belirtilen Üretici Belgesi ve analiz sertifikasının ilgili gümrük idaresine ibraz edilmesi kaydıyla eşdeğer eşya olarak ithalatına izin verilir					
5. İşbu belge kapsamındaki 7208, 7209, 7210, 7211, 7212, 7213, 7214, 7215, 7216, 7217, 7219, 7220, 7225, 7226, 7227, 7228, 7302, 7303, 7304, 7305, 7306 GTIP lerinde yer alan ürünlerin ithalatında korunma önlemi vergisi doğması durumunda, korunma önlemi vergisine indirimli teminat uygulanmayacaktır.					
Bu belge, ihracatçıların Dahilde İşleme Tedbirlerinden Yararlandırılması amacıyla, İhracat Genel Müdürlüğünce düzenlenmiştir. Dahilde İşleme Tedbirleri, bu belgede belirtilen esas ve şartlara göre Dahilde İşleme Mevzuatı çerçevesinde ilgili kuruluşlar tarafından uygulanır.					
İş bu belge 24/04/2019 tarih ve G2019/D1-1 sayılı firma müracaatının incelenmesi sonucu Bakanlar Kurulu'nun 17/01/2005 tarih ve 2005/8391 sayılı kararına istinaden elektronik ortamda düzenlenmiş ve onaylanmış belgenin basılı nüshasıdır. 16/05/2019 18:07:53					
EK : İthalat ve İhracat Listesi					
Belgenin Ash Elektronik İmzalıdır.					

Basım Zamanı: 17/05/2019 09:22:39

DAHİLDE İŞLEME İZİN BELGESİ (D1)

Belgenin Numarası: 2019/D1-0;

Belgenin Tarihi: 16/05/2019

İHRACAT LİSTESİ

SATIR KODU	G.T.İ.P.	MADDE ADI	MİKTAR	BİRİM	DEĞER (\$)
19.1.02f	.001	87.03.22.10 BENZİNLİ BİNEK OTOMOBİL SİLİNDİR HACMI 1000-1500 CM3 (Clio, Megane)	8,925	ADET	70,882,350
19.1.02f	.002	87.03.31.10 DİZEL BİNEK OTOMOBİL SİLİNDİR HACMI<1500 CM3 (Clio, Megane)	78,085	ADET	723,613,695
19.1.02f	.003	87.03.21.10 BENZİNLİ BİNEK OTOMOBİL SİLİNDİR HACMI <=1000 CM3 (Clio)	112,206	ADET	909,429,630
19.1.02f	.004	87.03.23.19 BENZİNLİ BİNEK OTOMOBİL SİLİNDİR HACMI 1500-3000 CM3 (Megane)	712	ADET	9,485,976
19.1.02f	.005	87.03.32.19 DİZEL BİNEK OTOMOBİL 1,6 (Megane)	72	ADET	1,230,336
19.1.02f	.006	39.15.90.80 DİĞER PLASTİKLERİN DÖKÜNTÜ, KALINTI ve HURDALARI(kıncil İşlem Görmüş Ürün)	8,380	KG	1,676
Toplam:					1,714,643,663

İTHALAT LİSTESİ

SATIR KODU	G.T.İ.P.	MADDE ADI	MİKTAR	BİRİM	DEĞER (\$)
19.2.02f	.001	39.17.33.00 PLASTİK BORU (Bağlantı elemanları olan)	1,600,000	ADET	7,424,000
19.2.02f	.002	39.17.39.00 PLASTİK BORU (Diğer)	400,000	ADET	796,000
19.2.02f	.003	39.19.10.80 YAPIŞKAN LEVHA,ŞERİT VB.	2,500	ADET	350
19.2.02f	.004	39.19.90.80 PLASTİKLERDEN YAPIŞKAN DİĞER LEVHALAR,ŞERİTLER VB.	18,000,000	ADET	1,800,000
19.2.02f	.005	40.11.10.00 OTOMOBİL DIŞ LASTİK	26,000	ADET	1,203,280
19.2.02f	.006	39.23.50.90 PLASTİK TİPA / KAPAK	30,000,000	ADET	3,600,000
19.2.02f	.007	39.26.90.97 PLASTİK PARÇA	61,400,000	ADET	4,912,000
19.2.02f	.008	40.09.11.00 KAUÇUK BORU/HORTUM DONANIMSIZ	400,000	ADET	644,000
19.2.02f	.009	40.09.12.00 KAUÇUK BORU/HORTUM DONANIMLI	400,000	ADET	1,320,000
19.2.02f	.010	40.09.22.00 KAUÇUK BORU/HORTUM(Metal takviyeli)DONANIMLI	55,000	ADET	298,100
19.2.02f	.011	40.09.32.00 KAUÇUK BORU/ HORTUM (Mensucat takviyeli)Donanımlı	400,000	ADET	2,172,000
19.2.02f	.012	40.10.32.00 TRANSMİSYON KOLANI (V Kolan)	200,000	ADET	626,000
19.2.02f	.013	40.16.93.00 KAUÇUK CONTA	1,600,000	ADET	416,000
19.2.02f	.014	40.16.99.52 KAUÇUK PARÇA (Metal Bağlantılı)	3,400,000	ADET	5,508,000
19.2.02f	.015	40.16.99.57 KAUÇUK PARÇA	5,200,000	ADET	13,572,000
19.2.02f	.016	48.21.10.10 ETİKET (Baskılı)	1,400,000	ADET	196,000
19.2.02f	.017	49.01.99.00 KİTAPÇIK	800,000	ADET	3,208,000
19.2.02f	.018	70.07.21.20 OTO CAM (Lamine edilmiş)	200,000	ADET	3,076,000
19.2.02f	.019	70.09.10.00 DİKİZ AYNASI	200,000	ADET	1,084,000
19.2.02f	.020	73.18.15.35 CİVATA VIDA (Başsız, paslanmaz çelik)	5,000,000	ADET	1,050,000
19.2.02f	.021	73.18.15.52 CİVATA VIDA (Yarılımsız veya haç şeklinde iz yapılmış, paslanmaz çelik)	28,000,000	ADET	1,960,000
19.2.02f	.022	73.18.15.75 CİVATA VIDA (Altı köşeli, paslanmaz çelik)	65,000,000	ADET	6,500,000
19.2.02f	.023	73.18.15.95 CİVATA VIDA (Diğer)	37,400,000	ADET	2,618,000
19.2.02f	.024	73.18.16.39 SOMUN (Paslanmaz çelik)	73,400,000	ADET	3,670,000
19.2.02f	.025	73.18.22.00 RONDELA	2,800,000	ADET	364,000
19.2.02f	.026	73.18.23.00 PERÇİN ÇİVİSİ	2,000,000	ADET	120,000
19.2.02f	.027	73.18.24.00 PİMLER	1,000,000	ADET	40,000
19.2.02f	.028	73.18.29.00 DIŞ AÇILMAMIŞ VIDA BENZERİ DİĞER EŞYA	4,000,000	ADET	320,000
19.2.02f	.029	73.20.20.81 YAYLAR (Basma)	800,000	ADET	104,000
19.2.02f	.030	73.20.20.89 YAY (Helezoni)	1,000,000	ADET	3,500,000
19.2.02f	.031	73.20.90.90 YAYLAR(Diğer)	1,200,000	ADET	72,000
19.2.02f	.032	73.26.90.98 DEMİR veya ÇELIKTEN DİĞER EŞYA	5,400,000	ADET	1,188,000
19.2.02f	.033	83.01.20.00 KİLİTLER	1,600,000	ADET	11,024,000
19.2.02f	.034	83.01.60.00 KİLİT AKSAMI	2,000,000	ADET	1,180,000
19.2.02f	.035	83.02.10.00 MENTESELER	2,200,000	ADET	3,278,000
19.2.02f	.036	83.02.30.00 NAKİL VASITLARI İÇİN DİĞER DONANIM, TERTİBAT VB. EŞYA	5,000,000	ADET	5,100,000
19.2.02f	.037	83.08.20.00 PERÇİNLER	46,800,000	ADET	1,404,000
19.2.02f	.038	84.08.20.55 DİZEL MOTOR	72	ADET	188,064

Basım zamanı: 17/05/2019 09:24

Sayfa: 1 / 5

EK 2: DİİB Örnek İhracat Listesi

Satır Kodu	G.T.İ.P No	Madde Adı	Miktar	Birim	Birim Fiyat	Değeri	Para Birimi	Gerçekleşen Miktar ve (%)
			(2.Miktar)	(2.Birim)	(2.Brm Fiyat)			
15.1.00000.001	62.04.63.18	%100 Polyester Dokuma Bayan Pantolon	10.000	ADET	4	40.000	USD	9.483
			1.884	(KG)				(%94.83)
15.1.00000.002	62.04.53.00	%100 Pamuk Dokuma Bayan Pantolon	10.000	ADET	4	40.000	USD	1.652
			1.594	(KG)				(%16.52)
15.1.00000.003	62.04.43.00	%100 Viskon Dokuma Bayan Elbise	81.210	ADET	5,5	446.655	USD	65.622
			27.611,4	(KG)				(%80.81)
15.1.00000.004	62.06.40.00	%97 Pamuk %3 Elastan Dokuma Bayan Etek	53.685	ADET	5	268.425	USD	53.000
			16.857,09	(KG)				(%98.72)
Birinci Birimlere Göre Topamlar			154.895	ADET		1.600.059	USD	
İkinci Birimlere Göre Topamlar			47.946,49	(KG)				
(İKİNCİL İŞLEM GÖRMÜŞ ÜRÜN)								
15.1.00000.016	63.10.90.00	Dokuma Kumaş Kırpıntıları	5.191	KG	0,05	259,54	USD	0
								(%0.00)

EK 3: DİİB Örnek İthalat Listesi

Satır Kodu	G.T.İ.P No	Madde Adı	Miktar	Birim	Birim Fiyat	Değeri	Para Birimi	Gerçekleşen Miktar ve (%)
			(2.Miktar)	(2.Birim)	(2.Brm Fiyat)			
15.2.00000.001	54.07.51.00	%100 Polyester Dokuma Ham Kumaş	330.000	M2	1,2	396.000	USD	275.763
			33.000	(KG)				(%83.56)
15.2.00000.002	52.08.11.90	%100 Pamuk Ham Mensucat	24.640	M2	0,6	14.784	USD	0
			2.035	(KG)				(%0.00)
15.2.00000.003	55.16.11.00	%100 Viskon Dokuma Ham Kumaş	300.000	M2	0,65	195.000	USD	249.600
			33.000	(KG)				(%83.20)
15.2.00000.004	52.08.12.19	%97 Pamuk %3 Elastan Dokuma Ham Kumaş	40.000	M2	1	40.000	USD	32.944
			6.120	(KG)				(%82.36)
Birinci Birimlere Göre Topamlar			694.640	M2		645.784	USD	
İkinci Birimlere Göre Topamlar			74.155	(KG)				

EK 4: DİİB Örnek Hammadde Sarfıyat Tablosu

Hammaddeler		İhraç edilecek maddeler								Toplam İhtiyaç	Gerçekleşen İht.	Fark
		001- %100 Polyester Dokuma Bayan Pantolon		002- %100 Pamuk Dokuma Bayan Pantolon		003- %100 Viskon Dokuma Bayan Elbise		004- %97 Pamuk %3 Elastan Dokuma Bayan Etek				
		9.483	ADET	0	ADET	65.622	ADET	53.000	ADET			
001- %100 Polyester Dokuma Ham Kumaş	Bir.Kul.Mkt(M2)		1,61		0		0		0			
	Fire (%)		15		0		0		0			
	Birim.Kul.Top.Mkt		1,89		0		0		0			
	Mam.Kul.Top.Mkt		17.961,92		0		0		0	17.961,92	275.763,05	-257.801,13
002- %100 Pamuk Ham Mensucat	Bir.Kul.Mkt(M2)		0		1,61		0		0			
	Fire (%)		0		15		0		0			
	Birim.Kul.Top.Mkt		0		1,89		0		0			
	Mam.Kul.Top.Mkt		0		0		0		0	0,00	0	0,00
003- %100 Viskon Dokuma Ham Kumaş	Bir.Kul.Mkt(M2)		0		0		1,99		0			
	Fire (%)		0		0		15		0			
	Birim.Kul.Top.Mkt		0		0		2,34		0			
	Mam.Kul.Top.Mkt		0		0		153.632,68		0	153.632,68	249.600	-95.967,32
004- %97 Pamuk %3 Elastan Dokuma Ham Kumaş	Bir.Kul.Mkt(M2)		0		0		0		1,53			
	Fire (%)		0		0		0		15			
	Birim.Kul.Top.Mkt		0		0		0		1,8			
	Mam.Kul.Top.Mkt		0		0		0		95.400,00	95.400,00	32.943,90	62.456,10

EK 5: DİR Otomasyon Kullanıcı Ara Yüzü Ekran Görüntüsü

İşlemler Bilgiler Belge İşlemleri Firma İşlemleri Belge Döküm

Kılavuz Ana Sayfa E-Posta Güncel Olay

RAMAZAN BİRKANDIR Otomasyon Uygulamasına Hoşgeldiniz.

Sisteme Son Giriş Zamanınız: 17/05/2019 12:13

Uyarılar / Mesajlar

İşlem Bekleyen Belgeler	1 adet Madde Bilgileri Revizesi bulunmaktadır. 7 adet Kapatma Talebi bulunmaktadır.
Üzerinde Çalışılan Belgeler	Değerlendirilmemiş Belgeler 5 adet Kapatma Talebi bulunmaktadır. Askıda Belge bulunmamaktadır.

EK 6: Yeni Otomasyon Projesi Deneme Ekran Görüntüsü

The screenshot displays a web application interface for a new automation project. The interface is divided into several sections:

- Sidebar (Left):** Contains a navigation menu with the following items: Devlet Destekleri Otomasyon Sistemi, Hizmet Sektörü Destekleri, Turquality, İhracat Destekleri, Vergi Resim ve Harç İşisnası, Kuruluş İşlemleri, Sistem Parametreleri, Dahilde İşleme Rejimi, Hariçte İşleme Rejimi, Belgesiz İhracat Kredileri, Test Page, Organizasyon Yönetimi, Kullanıcı Hesap Yönetimi, İş-Akış Yönetimi, and Tahakkuk.
- Top Navigation Bar:** Includes a search bar, a dropdown menu, and several icons: a bell, a gear, a question mark, a document, and a user profile.
- Main Content Area:**
  - Header:** 'Ana Sayfa' (Home) button.
  - Filters:** 'İş Akışları' (Workflows) section with buttons for 'Tümü' (All), 'Üzerindeki İşler' (Ongoing), 'Bekleyen İşler' (Pending), and 'Tamamlanan İşler' (Completed).
  - Table:** A table with columns: 'Sevki Tarihi' (Shipping Date), 'Üstlenme Tarihi' (Loading Date), 'Çözümlenmiş Kullanıcı' (Resolved User), 'Açıklama' (Description), 'Firma Unvanı' (Company Title), 'Vergi Kimlik Numarası' (Tax ID Number), and 'Durum' (Status). The table is currently empty.
  - Footer:** 'Evetle Alar' (Confirm Alert) button and pagination: '1 - 0 İşlemler Toplam: 0'.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimi İstanbul Gaziosmanpaşa'da Arman Polat İlkokulu'nda, orta öğrenimini ise Küçükköy İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2000 yılında başladığı Dumlupınar Üniversitesi İktisat Bölümü'ndeki lisans eğitimini 2001 yılı itibari ile yatay geçiş yaparak Kocaeli Üniversitesi İktisat Bölümünde 2005 yılında tamamladı.

2007 yılı Mayıs ayına kadar Gaziosmanpaşa Tapu ve Kadastro Müdürlüğü'nde arşiv memuru olarak görev yaptıktan sonra 2007-2014 yılları arasında İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğinde görev yapmıştır. 2015 yılından beri T.C. Ticaret Bakanlığı İstanbul Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğünde görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.